

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΕΙΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
Το παράδειγμα του Λευκαδίτικου γάμου

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
Της
ΖΑΚΥΝΘΙΝΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ

Επιβλέποντες καθηγητές: Αυδίκος Ευάγγελος
Αναγνωστόπουλος Βασίλειος

ΒΟΛΟΣ 2004

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 7749/1
Ημερ. Εισ.: 18-11-2009
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ - ΠΣΕ - ΜΕ
2004
ZAK

ΣΤΟΥΣ ΓΟΝΕΪΣ ΜΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	σελ 5-6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : ΙΣΤΟΡΙΑ ΛΕΥΚΑΔΑΣ	σελ 7-16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : Η ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ΣΑΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗ	σελ 17-28
2.1 Ορισμός Λαογραφίας	σελ 18-20
2.2 Η Λαογραφία σαν επιστήμη	σελ 21-22
2.3 Χαρακτηριστικά των Λαογραφικών φαινομένων	σελ 23
2.4 Σκοποί Λαογραφίας	σελ 24-26
2.4.1 Επιστημονικοί σκοποί	σελ 24-25
2.4.2 Εθνικοί σκοποί	σελ 25
2.4.3 Ανθρωπιστικοί σκοποί	σελ 26
2.5 Η Λαογραφία σήμερα	σελ 27-28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	σελ 29-38
3.1 Η έννοια του Λαϊκού Πολιτισμού	σελ 30-32
3.2. Λαϊκός Πολιτισμός και Τουρισμός	σελ 33-35
3.3. Η Έννοια του Φολκλόρ και του Φολκλορισμού	σελ 35-38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : Η ΛΑΪΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ	σελ 39-44
4.1 Η λαϊκή παράδοση και ο ενιαίος ελληνικός χαρακτήρας της	σελ 40-43
4.2 Η λειτουργικότητα της λαϊκής παράδοσης σήμερα	σελ 43-44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : Ο ΛΕΥΚΑΔΙΤΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ	σελ 45-59
5.1. Η Αναπαράσταση του εθίμου του Λευκαδίτικου γάμου	σελ 47-59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΕΠΙΛΟΓΟΣ	σελ 60-61
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ 62-64

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

	σελ 65-106
1. Η θέση των νέων πριν το γάμο	σελ 66-67
2. Τα προξενιά	σελ 68-71
3. Το ληγατοχάρτι	σελ 71-72
4. Το μαντίλι και το δαχτυλίδι	σελ 72-73
5. Οι αρραβώνες	σελ 73-76
6. Το πλύσιμο των μαλλιών	σελ 76-79
7. Τα προζύμια	σελ 79-83
8. Τα καρφώματα και τα κρεβάτια	σελ 83-89
9. Η παραμονή του γάμου	σελ 89-91
10. Ο γάμος	σελ 91-95
11. Η τελετή του πηγαδιού. Η πίτα	σελ 95-96
12. Τα πιστρόφια	σελ 97
13. Ο γάμος στην πόλη	σελ 97-100
14. Προφορική μαρτυρία κ Ελένης Σταύρακα(Φτερούγη)	σελ 101- 105

Η πτυχιακή αυτή εργασία εκπονήθηκε σύμφωνα με το άρθρο 12 του κανονισμού Λειτουργίας του Προγράμματος Σπουδών Επιλογής Μουσειοπαιδαγωγικής Εκπαίδευσης.

Το θέμα της πτυχιακής επιλέχθηκε μετά από συμφωνία με τους διδάσκοντες κ.κ. Ευάγγελο Αυδίο και Β.Αναγνωστόπουλο , τους οποίους οφείλω να ευχαριστήσω για τη βοήθεια τους καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της.

Το θέμα της εργασίας είναι :

« Λαϊκός Πολιτισμός και Τουρισμός: το παράδειγμα του Λευκαδίτικου γάμου».

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η εποχή μας χαρακτηρίζεται από την παρακμή παλιών μορφών ζωής και πολιτισμού. Η αστικοποίηση και οι ριζικές αλλαγές προκάλεσαν την εξαφάνιση ή την περιθωριοποίηση του παρελθόντος. Αυτό το παρελθόν ωστόσο έχει να επιτελέσει το δικό του ρόλο καθώς μπορεί να ενισχύσει τη μνήμη και την ιστορική συνέχεια στις νεότερες γενιές.

Όμως το παρελθόν και οι πολιτισμικές του μορφές αποτέλεσαν προνομιακό πεδίο για τον Τουρισμό και την τουριστική βιομηχανία καθώς μπορούν να λειτουργήσουν ως εξωτικός χώρος που ευνοεί την προσέλκυση τουριστών.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η **Μουσειοπαιδαγωγική** ως νέος κλάδος έχει τη δική της θέση στην κατανόηση αυτών των αλλαγών και στη μεταβίβαση ή ευαισθητοποίηση των ανθρώπων της σύγχρονης εποχής. Η **Μουσειοπαιδαγωγική** λοιπόν μπορεί να αξιοποιήσει τέτοιες μορφές είτε στην επίσημη εκπαίδευση είτε στα διάφορα Μουσεία στο πλαίσιο των πολιτιστικών δραστηριοτήτων, ώστε να γίνει με σωστό τρόπο η κατανόηση του παρελθόντος και να συμβάλλει σε μια πιο ουσιαστική σχέση του τουρίστα με τον τοπικό πολιτισμό.

Στο πλαίσιο αυτό και από την έμφυτη αγάπη που με διακατέχει για τον τόπο που μεγάλωσα, επέλεξα να ασχοληθώ με το παράδειγμα του Λευκαδίτικου γάμου και πώς ο τουρισμός επηρεάζει την αναπαράστασή του που κάθε χρόνο γίνεται στο γραφικό χωριό της Λευκάδας, την **Καρυά**.

Η παρούσα εργασία αποτελείται από πέντε κεφάλαια:

- Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια σύντομη αναφορά στην ιστορία του νησιού, της Λευκάδας δηλαδή, μέχρι και σήμερα.
- Στη δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η επιστήμη της Λαογραφίας εξετάζοντας συνοπτικά τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα και τους σκοπούς της.

- Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται η έννοια του λαϊκού πολιτισμού και πώς επηρεάζεται σήμερα από το φαινόμενο του τουρισμού

- Στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζεται η έννοια της λαϊκής μας παράδοσης και πώς λειτουργεί σήμερα και

- Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται μια σύντομη περιγραφή του εθίμου του Λευκαδίτικου γάμου και πώς επηρεάζεται από το φαινόμενο του τουρισμού.

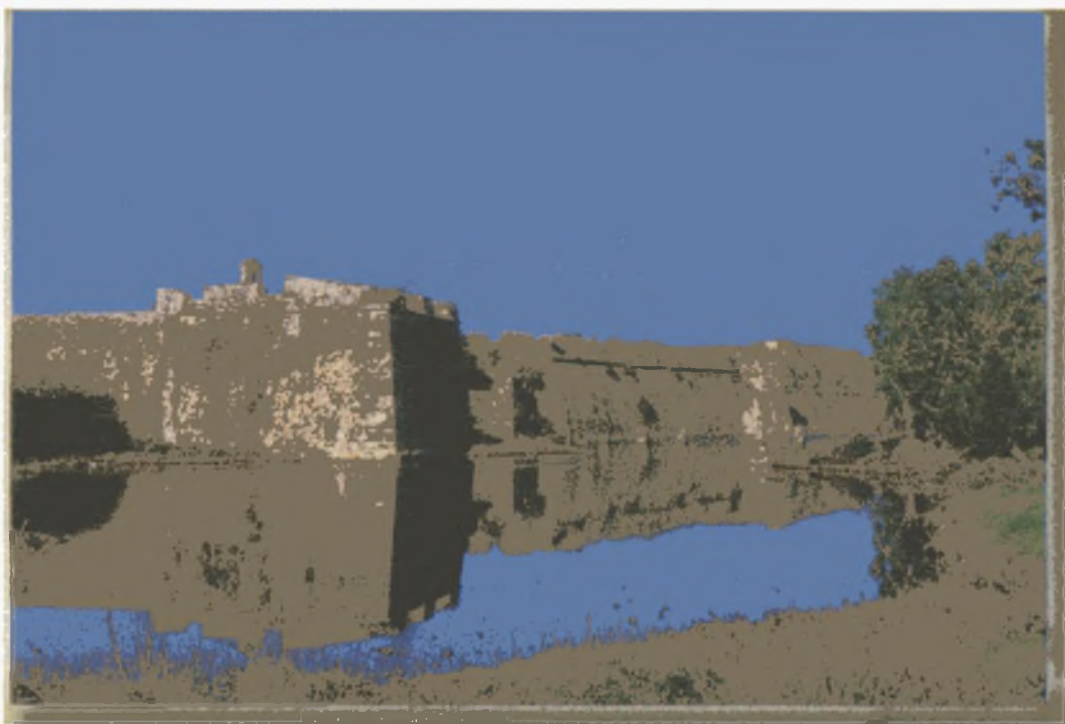
Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της εργασίας , πώς δηλαδή ο τοπικός λαϊκός πολιτισμός αναδεικνύεται σε «εμπορικοποιημένο τουριστικό πολιτισμό». Τέλος στο παράρτημα παρατίθεται μια σύντομη περιγραφή του λευκαδίτικου γάμου όπως την παρουσιάζει ο λευκαδίτης λαογράφος **Πανταζής Κοντομίχης** και μια προσωπική μαρτυρία από την κ. **Ελένη Σταύρακα** (Φτερούγη) που ξεκίνησε την αναπαράσταση του εθίμου του Λευκαδίτικου γάμου και συμβάλλει μέχρι και σήμερα στη συνέχισή του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ

Η **Λευκάδα** ή **Λευκαδία**, οφείλει τ' όνομά της στους λευκούς απόκρημνους βράχους στο νοτιότερο ακρωτήριο της Λευκάτας. Εκεί που η παράδοση θέλει την ποιήτρια Σαπφώ να δίνει τέλος στη ζωή της και μαζί στον άτυχο έρωτά της για τον Φάωνα.

Εντυπωσιακή η Λευκάδα, έτσι όπως καλωσορίζει τον επισκέπτη από την πρώτη ματιά, καθώς εκείνος περνά από τις ακτές της Ακαρνανίας στο νησί μέσα από μια στενή λωρίδα γης και από μια πλωτή γέφυρα 50 μέτρων(ανοίχτηκε το 1905) που γυρίζει γύρω από τον εαυτό της και επιτρέπει τη διέλευση μικρών πλοίων. Στην είσοδο του νησιού δεσπόζει το κάστρο της **Αγ. Μαύρας (εικ.1)** σαν σιωπηλός φρουρός και μάρτυρας όλων των εποχών.

Εικ.1 Άποψη του κάστρου του νησιού

Στην ιστορία¹ η Λευκάδα μπήκε σαν χερσόνησος της Ακαρνανίας κατά τα μέσα του 7ου π.χ. αιώνα όταν εγκαταστάθηκαν σε αυτή οι Κορίνθιοι. Οι νέοι κύριοι του τόπου έκοψαν τον ισθμό , που ένωνε τη Λευκάδα με την Ακαρνανία και μοίρασαν τη γη της σε χίλιους κλήρους , όσοι ήταν και οι άποικοι. Με τα έργα που οι Κορίνθιοι έκαναν στον τόπο και προπάντων με το κόψιμο του ισθμού, η Λευκάδα καθώς ήταν πάνω στο θαλάσσιο δρόμο προς τα λιμάνι της Ηπείρου και τις άλλες αποικίες της Κορίνθου στον Αμβρακικό. Αναπτύχθηκε τον 6ο αιώνα αρκετά, ώστε να μπορέσει να πάρει μέρος στον πόλεμο των ελλήνων κατά των Περσών και προπάντων στον Πελοποννησιακό Πόλεμο σαν σύμμαχος της μητροπόλεως της και της Σπάρτης.

Μετά το 338 π.Χ. το νησί που είχε πάρει μέρος στον αντιμακεδονικό συνασπισμός των ελληνικών πόλεων, κατελήφθη από τον Φίλιππο τον Μακεδόνα. Στην παραγμένη περίοδο που ακολούθησε το θάνατο του Μ.Αλεξάνδρου, η Λευκάδα ταλαιπωρήθηκε πολύ, περνώντας από τον ένα διάδοχο στον άλλο και από τον ένα στον άλλο «επίγονο», για να καταλήξει στο τέλος στην εξουσία του Αλεξάνδρου του Β' γιου του Πύρρου ως το 260π.Χ.

Από το 260 κι έπειτα η Λευκάδα έγινε κέντρο της ομοσπονδίας των ακαρνανικών πόλεων. Γύρω στο 225 π.Χ. ήταν όπως και οι άλλες ακαρνανικές πόλεις αυτόνομη «υπό την προστασίαν» των Μακεδόνων.

Το 200π.Χ. η Λευκάδα όπως και οι ακαρνανικές πόλεις ήταν σύμμαχος του Φιλίππου Ε' του Μακεδόνα εναντίον των Ρωμαίων. Οι τελευταίοι την κατέλαβαν το 197π.Χ. ύστερα από μια πολύ δραματική πολιορκία που την περιγράφει πλατιά ο Τίτος Λίβιος. Αμέσως κατόπιν η Λευκάδα και η Ακαρνανία αποτέλεσαν μια κοινή διοίκηση με διοικητή αντιπραίτορα. Αυτό κράτησε ως το 167π.Χ. που οι Ρωμαίοι

¹ Π.Ροντογιάννης, «Η Ιστορία του νησιού από την αρχαιότητα έως την ένωση με την Ελλάδα το 1864», στο αφιέρωμα της Καθημερινής:Νησιά του Ιονίου, τόμος Ε', Αθήνα 1996, σ.56-62

την απέσπασαν από την Ακαρνανία για να εκδικηθούν τους Ακαρνανές. Κάτω από τη ρωμαϊκή εξουσία και χάρη στα νέα έργα που έκαναν οι Ρωμαίοι το νησί ανάλαβε και βρίσκονταν σε κάποια ακμή και πέρα από το 100π.Χ.

Μετά τη ναυμαχία του Ακτίου (31π.Χ.) δέχτηκε βαρύ πλήγμα γιατί ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού υποχρεώθηκε να μετοικήσει στη Νικόπολη που τότε ίδρυσε ο Οκτάβιος σε ανάμνηση της νίκης του στο Άκτιο.

Από την αρχαιότερη ιστορική περίοδο του νησιού και τα ρωμαϊκά χρόνια σώζονται τμήματα τειχών και άλλων κατασκευών στην τοποθεσία **Καλλιγώνι** και **Κούλουμος** όπου βρισκόταν η πόλη **Νήρικος**, η πρωτεύουσα της αρχαίας **Λευκάδας** τουλάχιστον για δύομισι χιλιάδες χρόνια-ως το 1300μ.Χ. και κάμποσες επιγραφές κυριότατα επιτύμβιες

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι οι πρώτοι που κατοίκησανε τη **Νήρικο**, διαλέξανε να χτίσουνε την πόλη τους, το καταλληλότερο από εμπορική άποψη σημείο του νησιού και μια από τις υγιεινότερες και ωραιότερες τοποθεσίες του.

Ύστερα από τον αποικισμό της Νικοπόλεως και εξαιτίας της γενικότερης καταστάσεως της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας στους μεταχριστιανικούς αιώνες και προπάντων εξαιτίας των θεομηνιών, κυρίως των σεισμών και των βαρβαρικών επιδρομών, η **Λευκάδα** ξέπεσε ολότελα και για πολλούς αιώνες σε ιστορική αφάνεια.

Για πρώτη φορά στα μεσαιωνικά χρόνια μνημονεύεται το νησί το έτος 968 και μάλιστα όλο συμπτωματικά από τον επίσκοπο Κρεμώνας Λουιππράνδο στην έκθεσή του προς το βασιλιά της Γερμανίας Όθωνα Α΄. Από την έκθεση αυτή μπορούμε να εικάσουμε ότι εξακολουθούσε τότε να υπάρχει η αρχαία πόλη και το λιμάνι της και μαθαίνουμε πως η **Λευκάδα** είχε ένα φτωχό επίσκοπο που ονομαζόταν **Ευνούχος**. Και οι κατοπινές ειδήσεις για το νησί ως το 1204 είναι

πληροφορίες για λεηλασίες από Νορμανδούς(1085), τους Πισάτες(1103), και μνημονεύσεις της σύντομης από περιηγητές :τον Βενιαμίν εκ Τουδέλης και τον Εδρίση που δε μας διαφωτίζουν και πολύ σχετικά με την κατάσταση του τόπου.

Μετά το 1204² και ως το 1293 η Λευκάδα αποτέλεσε τμήμα του δεσποτάτου της Ηπείρου. Το 1293 δόθηκε από το δεσπότη της Ηπείρου Νικηφόρο Α' προίκα στην κόρη του Μαρία που πήρε τον Ιωάννη Ορσίνι, γιο του Ριχάρδου Ορσίνι «Κόμητος Παλατινού Κεφαλληνίας και Ζακύνθου». Από τότε το νησί πέρασε στην εξουσία των ξένων ως το 1864 που τα Επτάνησα ενώθηκαν με την Ελλάδα. Στους Ορσίνι έμεινε η Λευκάδα ως το 1331. Από την περίοδο αυτή σώζεται το πρώτο παλαιό μνημείο του τόπου , το κάστρο που ιδρύθηκε γύρω στο 1300. Σημαντικό γεγονός για το νησί στάθηκε την εποχή αυτή και η μεταφορά της πρωτεύουσας από τη Νήρικο στο νέο κάστρο, όπου κι έμεινε ως το 1684.

Το 1684 κατέλαβαν το νησί οι Ενετοί και το κράτησαν με διακοπή ενός μονάχα χρόνου (1715-1716) που το ξαναπήρε οι Τούρκοι ως το 1797. Κάτω από την εξουσία των Ενετών η Λευκάδα συνδέθηκε πολιτικά με τα άλλα νησιά της Επτανήσου και δεχόταν πια και την επίδραση του Επτανησιώτικου πολιτισμού. Το νησί δεν έπαψε βέβαια να δέχεται και την επίδραση της Στερεάς και της Ηπείρου κι ακόμα και της Πελοποννήσου. Η επτανησιώτικη επίδραση ασκήθηκε κυρίως στο χώρο της πόλεως όπου η ζωή άρχισε σιγά- σιγά να παίρνει νησιώτικο χρώμα. Η ίδια η πόλη γινόταν λίγο- λίγο μια πραγματική πρωτεύουσα που πολιτικά και εν μέρει οικονομικά έδενε με τα χωριά της.

Η μεταφορά της πρωτεύουσας από το κάστρο στη σημερινή θέση από το 1685 και έπειτα διευκόλυνε τη σύνδεση. Ωστόσο η ύπαιθρος κατά τα άλλα άκουε προς τη Στερεά και χάσμα δημιουργήθηκε ανάμεσα στη ζωή και στον πολιτισμό

² Π.Ροντογιάννης, «Η ιστορία του νησιού από την αρχαιότητα έως την ένωση με την Ελλάδα το 1864», στο αφιέρωμα της εφημερίδας Καθημερινής: Νησιά του Ιονίου, τόμος Ε', Αθήνα 1996, σ.56-70

των κατοίκων της πόλης και της υπαίθρου. Η διαφοροποίηση ήταν μεγάλη και στα ήθη και έθιμα ακόμα και σε θρησκευτικές εκδηλώσεις καθώς η ύπαιθρος συνέχιζε την παράδοση και η πόλη δεχόταν την επίδραση της Επτανήσου. Σημειώνουμε ότι η καντάδα ήταν το τραγούδι της πόλης, το κλέφτικο το τραγούδι της υπαίθρου, των επισήμων οι χοροί ήταν βενετσιάνικοι, των χωριών οι ελληνικοί(ο τσάμικος, ο συρτός). Τα ξύλινα μπαρόκ τέμπλα και οι φορητές εικόνες χρησιμοποιήθηκαν σιγά-σιγά στην πόλη, ενώ στην ύπαιθρο σχεδόν γενικά σε όλο το 18^ο αιώνα χρησιμοποιήθηκαν τα τοίχινα τέμπλα και η τοιχογραφία. Άλλη ήταν η αρχιτεκτονική των σπιτιών στην πόλη και άλλη στην ύπαιθρο. Εξάλλου αρκετοί νέοι από εύπορες οικογένειες που άρχιζαν να σπουδάζουν στην Ιταλία και κατόπιν γυρνούσαν επηρέαζαν τη γλώσσα της πόλης –όχι βέβαια στο βαθμό που έγινε σε άλλα νησιά.

Στα **1797** οι Ενετοί παραχώρησαν τη θέση τους στους δημοκρατικούς Γάλλους τους οποίους έδιωξαν από το νησί οι Ρωσοτούρκοι και το **1802** δημιούργησαν το ομοσπονδιακό κράτος των Επτά Νήσων που υπαγορευόταν κατά τίτλο κυριαρχίας στην Τουρκία και διατηρήθηκε ως το **1807**. αξιοσημείωτο γεγονός για τη Λευκάδα κατά την τελευταία περίοδο, ήταν η ίδρυση του πρώτου δημοσίου σχολείου στην πόλη.

Το **1807** περιήλθε στα χέρια των Γάλλων που την κράτησαν ως το **1810**, έπειτα την πήραν οι Άγγλοι που ύστερα από τη συνθήκη των Παρισίων (1815) που ανασύστησε το κράτος των Ιονίων Νήσων «υπό την προστασίαν» της Αγγλίας - έμειναν στην Επτάνησο ως το **1864**. Το Μάιο της χρονιάς αυτής η Λευκάδα και τα άλλα Επτάνησα ενώθηκαν με το ελληνικό κράτος.

1864-1994

Η Περίοδος **1864-1914**³ σε ότι αφορά τις οικονομικές εξελίξεις χαρακτηρίζεται από μια μεγάλη οικονομική κάμψη που θα τη διαδεχθεί το εμπορικό «μπουμ» του κρασιού και λιγότερο της σταφίδας που θα προκληθεί από τη γαλλική ζήτηση στη διεθνή αγορά.

Από το **1864-1874** είναι αισθητές οι προσπάθειες των τοπικών εμπορικών ομάδων που οδηγούν στη δημιουργία των πρώτων συνδικαλιστικών συσπειρώσεων, ώστε να αμβλυνθούν οι αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής και εμπορικής κρίσης. Στη δεύτερη ημιπερίοδο **1875-1894** είναι διακριτά τα χρώματα της «μπελ επόκ» που αποτελεί την πρόσοψη της στυγνής εκμετάλλευσης και αθλιότητας των αγροτικών και εργατικών στρωμάτων. Ενώ στη τρίτη ημιπερίοδο **1895-1914** θα διακρίνουμε τις συσπειρώσεις του αγροτικού κόσμου να προστατεύσει το εισόδημά του, συσπειρώσεις που θα αποκτήσουν μια συστηματική μορφή με τη δημιουργία του **T.A.O.A.** (Ταμείο Αμύνης Οινοπαραγωγών Λευκάδος) το 1910.

Ως το τέλος του 19ου αιώνα κυρίαρχες ομάδες είναι οι έμποροι και οι μεγάλοι κτηματίες. Παρά το γεγονός ότι η συγκεκριμένη μορφή οικονομικής ανάπτυξης θα δώσει ώθηση στη τάξη των εμποροκτηματιών, πολιτικά κυρίαρχη ομάδα παραμένει η παλιά αριστοκρατική τάξη που έχει τις ρίζες της στην περίοδο της βενετοκρατίας. Το μοντέλο της κοινωνικής ισορροπίας θα διαταραχθεί στη στροφή του αιώνα.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο και κάτω από την επικρατούσα κοινωνική ρευστότητα σε όλο τον ελλαδικό χώρο, την ίδια περίοδο θα αρχίσει τοπικά μια

³ Θ. Καλαφάτης, «Λευκάδα 1864-1994 Ένα ιδιότυπο υπόδειγμα κοινωνικής δυναμικής», στο αφιέρωμα της εφημερίδας Καθημερινής: Νησιά του Ιονίου, τόμος Ε', Αθήνα 1996, σ. 72-76

μεγάλη αμφισβήτηση του κυρίαρχου πολιτικού ρόλου της παλιάς αριστοκρατικής τάξης, αλλά και της οικονομικής υπεροχής της εμποροκτηματικής ομάδας. Η ομάδα αυτή θα εκφράσει συστηματικά το αίτημα του πολιτικού και κοινωνικού εκσυγχρονισμού καθώς θα αρχίσουν οι πρώτες μορφοποιήσεις των κοινωνικών διεργασιών ανάμεσα στους αγρότες και στους εργάτες.

Μέσα σε αυτή την περίοδο της οικονομικής δυσπραγίας θα έχουμε στις αρχές του αιώνα μια πολιτιστική άνθηση, που θα αγκαλιάσει κύρια το χώρο του θεάτρου, της μουσικής. Αυτή η άνθηση, αν και στηρίζεται σε μια πλούσια πολιτιστική παράδοση (ποίηση, ζωγραφική, μουσική), αποτελεί ταυτόχρονα και μια απάντηση στις δυσκολίες του παρόντος.

Από το 1915-1947 παρατηρείται μια οικονομική ύφεση που συνδέεται με την υποχώρηση της αγροτικής παραγωγής και ιδιαίτερα του εξαγωγίμου προϊόντος-του κρασιού. Παράλληλα έντονες είναι οι κινήσεις των αγροτών για την αναδιανομή της γης και στη συνέχεια για την υπεράσπιση των τιμών των αγροτικών προϊόντων. Στις αρχές της δεκαετίας του 1930 επιτυγχάνεται, από τη νέα αγροτική συσπείρωση, η δημιουργία νέων αγροτικών συνδικάτων που εκφράζεται με τη μεγάλη απεργία των τσαγκαράδων το 1933.

Την περίοδο του μεσοπολέμου για πρώτη φορά γίνεται προσπάθεια να υπάρξει μια κρατική παρέμβαση σε διάφορους κοινωνικούς τομείς –υγεία, παιδεία, κατοικία- που όμως αποδεικνύεται ανεπαρκής. Ταυτόχρονα είναι και η εποχή δημιουργίας των διαφόρων κοινωνικών τάξεων, ενώ η τοπική κοινότητα(Δήμος) αναδεικνύεται σε κέντρο-στήριγμα σε όλη την προσπάθεια της κοινωνικής αρωγής.

Η ένταση της τοπικής οικονομικής κρίσης, η οποία θα συνδεθεί με την κρίση που μαστίζει την ελληνική οικονομία στις αρχές του 1930 δε θα ενισχύσει μόνο τους κοινωνικούς αγώνες των αγροτών και των εργατών, αλλά θα έχει σαν

αποτέλεσμα ένα καινούριο πολιτιστικό ξέσπασμα που συνδέεται με τη δημιουργία σημαντικών καλλιτεχνικών σωματείων, όπως ο Όμιλος Φιλοπρόοδων Νέων, που θα οδηγήσουν στη σύσταση το 1937 του Μουσικοφιλολογικού Ομίλου Ορφείας.

Το διάστημα **1943-1947** παρατηρείται έντονη αντιπαράθεση των αριστερών δυνάμεων με τις αυτόνομες ένοπλες δυνάμεις της δεξιάς. Η αντιπαράθεση θα καταλήξει το 1944 σε μια αιματηρή ένοπλη σύγκρουση που θα χωρίσει το νησί σε δυο ζώνες, τη βόρεια και τη νότια.

Η περίοδος **1948-1993** διακρίνεται σε ότι αφορά τις οικονομικές εξελίξεις από την περίοδο της ανασυγκρότησης που καλύπτει το διάστημα 1948-1973 και την περίοδο τουριστικής επέκτασης **1974-1993**. Μέχρι το 1964 που ανακαλύπτεται τουριστικά η Λευκάδα, βασικά προϊόντα παραμένουν το λάδι και το κρασί. Στα επόμενα χρόνια, χρόνια μεταβατικά για την οικονομία και δύσκολα πολιτικά, αρχίζει να αλλάζει η ισορροπία μεταξύ των διαφόρων κλάδων οικονομικής δραστηριότητας, ώστε η οικονομική πλάστιγγα να μετατοπισθεί στον τριτογενή τομέα και συγκεκριμένα στον τομέα του τουρισμού.

Η τουριστική άνθηση της τελευταίας 20ετίας(εικ.2) δημιουργεί πολλές οικονομικές και κοινωνικές μετατοπίσεις και πολιτισμικές αλλοιώσεις και οδηγεί σε νέες συμπεριφορές και κοινωνικά πρότυπα. Η κατάρρευση της αγροτικής οικονομίας και η ανάδειξη του τουρισμού σε κύρια οικονομική δραστηριότητα καταργεί τις παλιές οικονομικές εξαρτήσεις πόλης- χωριού.

Εικ 2 Άποψη του νησιού σήμερα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

2. Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

2.1. Ορισμός Λαογραφίας

Λαογραφία είναι η επιστήμη που παρακολουθεί και ερμηνεύει τις εκδηλώσεις της ζωής του λαού, πνευματικές, ψυχικές και καλλιτεχνικές, αυτές που αποτελούν τον πολιτισμό του ίδιου του λαού.

Στα νεότερα χρόνια μερικοί επιστήμονες υποστηρίζουν ότι η **Λαογραφία**⁴ πρέπει να μετονομαστεί σε εθνολογία ή εθνογραφία. Οι αντιθέμενοι στη μετονομασία υποστηρίζουν ότι οι διεθνείς αυτοί όροι είχαν ήδη χρησιμοποιηθεί για να χαρακτηρίσουν δυο επιστήμες οι οποίες ήταν συγγενείς με τη λαογραφία αλλά έχουν και σαφείς διαφορές από αυτήν: η εθνολογία ασχολείται με τις πολιτιστικές μορφές της ζωής των πρωτόγονων, ενώ η λαογραφία έχει ως αντικείμενο της τον λαϊκό πολιτισμό των προηγμένων χωρών.

Συγκεκριμένα η ελληνική λαογραφία έχει ως υποκείμενο της ερευνάς της τον ελληνικό λαό και τις εκφάνσεις του πολιτισμού του (υλικές, πνευματικές, καλλιτεχνικές) που έχουν κυρίως και προπάντων παραδοσιακό και ομαδικό χαρακτήρα και διαμορφώθηκε σαν επιστήμη από το Νικόλαο Γ. Πολίτη (1852-1921) που έδωσε και τον ορισμό που έχει επικρατήσει μέχρι και σήμερα.

Ο ορισμός αυτός και όλοι οι μέχρι τώρα γνωστοί ορισμοί της ελληνικής Λαογραφίας από τον πρώτο και πολύ εκτεταμένο του **Ν.Γ.Πολίτη**⁵ μέχρι τον βραχύτατα διατυπωμένο του **Στίλπ. Κυριακίδη**⁶ έχουν ανάγκη για την πλήρη

⁴ Εγκυκλοπαίδεια Νέα Δομή, τόμος 19^{ος}, Τεγόπουλος-Μανιατέα, Αθήνα 1996 σ. 263-266

⁵ Ν.Γ.Πολίτης, «η Λαογραφία εξετάζει τας κατά παράδοσιν δια λόγων πράξεων ή ενεργειών εκδηλώσεις του ψυχικού και κοινωνικού βίου του λαού τας εκδηλώσεις δηλ εκείνας, ων η πρώτη αρχή είναι άγνωστος, μη προελθούσα εκ της επιδράσεως υπερόχου τινός ανδρός, αίτινες κατά ακολουθίαν δεν οφείλονται εις την ανατροφήν και μόρφωσιν και εκείνας, αίτινες είναι συνέχεια ή διαδοχή προηγηθείσης κοινωνικής καταστάσεως ή είναι μεταβολή ή παραφθορά άλογος ελλόγων εκδηλώσεων του βίου εν τω παρελθόντι. Συνεξετάζει δι αναγκαίως και τας μη εκπορευόμενας μεν αμέσως εκ της παραδόσεως εκδηλώσεις του βίου, αλλά αφομοιούμενας ή συναπτόμενας στενάς προς τας κατά παράδοσιν», Λαογραφία, τόμος Α' (1909), σ.7

⁶ Στίλπων Π. Κυριακίδης, «Επιστήμη του λαϊκού πολιτισμού», 1965, σ.19

κατανόηση των από εκτενή ανάλυση, που συνδέεται με το φορέα των εκδηλώσεων, την έννοια και το περιεχόμενο και τους σκοπούς της επιστήμης. Σε πολύ βαθύτερο βαθμό ισχύει η διαπίστωση αυτή για τη λαογραφία του ευρωπαϊκού χώρου, του οποίου τα σχετικά επιστημονικά ρεύματα έχουν επηρεάσει περισσότερο ή λιγότερο και τον δικό μας.

Ως λέξη η λαογραφία είναι αρκετά παλιά αφού η αρχή της ανάγεται στους τελευταίους προ της ρωμαϊκής κατακτήσεως αλεξανδρινούς χρόνους. Λαογραφία κατά τους χρόνους αυτούς ήταν κεφαλικό φόρος τον οποίο ήταν υποχρεωμένοι να καταβάλλουν οι άρρενες κάτοικοι της Αιγύπτου από το 14^ο έτος της ηλικίας τους μέχρι να γίνουν " υπερετείς" δηλαδή να υπερβούν το 60^ο ή 70^ο έτος. " Κάθε εκάστην κεφαλὴν εισφοράν" την αποκαλεί ο Ιουδαίος ιστορικός Φλάβιος Ιώσηπος(37-95 μ.Χ.) στα ελληνικά μεταφρασμένο έργο του για τον Ιουδαϊκό Πόλεμο (66-70 μ.Χ.) ενώ σε παπύρους αναφέρεται ως «το συντάξιμον ή το επικεφάλαιον»⁷.

Σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες χρησιμοποιείται ο όρος **Folklore**(από το folk= λαός και lore= μάθηση, γνώσεις του λαού) που πλάσθηκε από τον Άγγλο William John Thoms ο οποίος τον χρησιμοποίησε σε γράμμα του που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Athenaum* το 1846.

Ο όρος αυτός αντικατέστησε τους παλαιότερους **popular antiquities**(δημώδεις αρχαιότητες) και **popular literature**(δημώδης φιλολογία)επικράτησε και διαδόθηκε σε όλο σχεδόν τον ευρωπαϊκό χώρο για να αντικαταστήσει στη Γαλλία τον **traditions populaires** (λαϊκές παραδόσεις) και στην Ιταλία το **trazioni popolari** κ.α.

⁷ Γ.Α. Μέγας, «Εισαγωγή εις την Λαογραφίαν», έκδοση Γ', Αθήνα 1978, σ.12-13

Δεν πρέπει να υπάρχει αμφιβολία ότι η διαίρεση των εκδηλώσεων του λαϊκού πολιτισμού σε υλικές , πνευματικές και κοινωνικές είναι σχηματική για τη διευκόλυνση της λαογραφικής έρευνας. « Όλες οι κατηγορίες» γράφει ο Στίλπ. Κυριακίδης, « είναι εκδηλώσεις μιας ενιαίας και αδιαίρετου ζωής και ψυχής και για τούτο πολλές φορές υφίστανται την επίδραση αλλήλων, διασταυρώνονται, μεταπίπτουσιν εις αλλήλας και πολλάκις συγχέονται. Δια τούτον τον λόγο και δεν είναι ορθόν να μελετώνται καθ εκάστην εντελώς κεχωρισμένως, χωρίς την μελέτην αυτών να συνοδεύη και η εποπτεία όλων των άλλων και ίδια η βαθεία γνώσις της κοινής πασών τούτων πηγής , της λαϊκής ψυχής».

Η Λαογραφία μελετάει πολιτισμούς λαών που οπωσδήποτε βρίσκονται σε μια εξελιγμένη βαθμίδα. Και τους μελετάει κατά κανόνα σε εθνικό επίπεδο: κατά βάση είναι εθνική επιστήμη.⁸ Ο λαός της Λαογραφίας είναι μια πολυσυζητημένη έννοια. Εκείνοι που δημιούργησαν στα μέσα του περασμένου αιώνα τη νέα επιστήμη αστοχώντας κατά κάποιο τρόπο στην εκλογή της λέξης(**folk, volk**), αφού είχαν στο νου τους μόνο την αγροτική τάξη, ως τον κατεξοχήν συντηρητή του παραδοσιακού πολιτισμού, προκαταλάμβανε εντούτοις το μέλλον:σήμερα ένα μεγάλο μέρος των λαογράφων , κυρίως στη Γερμανία , δέχεται τη λέξη στην ολότητα του περιεχομένου της (ως μια πολυταξική και πολυστρωματική έννοια)

⁸ Μ.Γ. Μερακλής, «Ελληνική Λαογραφία, τόμος Α', Κοινωνική Συγκρότηση», Οδυσσέας, Αθήνα 1996, σ.9-10

2. 2. Η Λαογραφία σαν επιστήμη

Όλοι από τα παιδικά μας χρόνια θυμούμαστε μύθους και παραμύθια, τραγούδια και παραδόσεις, παροιμίες, αινίγματα, ευχές και διάφορες δημώδεις εκφράσεις. Όλοι μας γύρω στη ζωή, στη γέννηση, στο γάμο και στο θάνατο, στη λατρεία και σε κάθε περιστατικό της ζωής μας βλέπουμε πράξεις και ενέργειες που πολλές φορές μας κάνουν να αναρωτιόμαστε: «γιατί αυτό;» και «γιατί εκείνο;». Πάντοτε ακούμε κάποιο λόγο και πολλές φορές η εξήγηση στηρίζεται σε παρετυμολογία ή σε πλαστό μύθο. Αλλά όμως όλα «έτσι τα βρήκαμε από τους παλιούς, όλα τα άκουσαν από τους παππούδες»· πάντοτε δηλαδή τους τα υπαγορεύει μια παράδοση άγραφος, ιερή και απαραβίαστη, βαθιά ριζωμένη στη ψυχή του λαού.⁹

Και είναι τόσο μεγάλη η δύναμη της συνήθειας ώστε όχι μόνο άνθρωποι αμόρφωτοι αλλά και μορφωμένοι και καθόλου αναπτυγμένοι υπόκεινται σε πράξεις και ενέργειες που με κανένα τρόπο δεν δικαιολογούνται και φαίνονται καθόλου παράλογες· π.χ. το να μην ανάβουμε τσιγάρο 3 φορές με το ίδιο σπίρτο, να τρέμουμε αν οι καλεσμένοι στο τραπέζι είναι 13, να αποφεύγουμε την τέλεση γάμων το μήνα Μάιο και κατά το δίσεκτο έτος και τόσες άλλες προλήψεις τις οποίες συναντάμε κυρίως σε μορφωμένες κοινωνικές τάξεις. Για αυτό και δε διακρίνουμε τους μορφωμένους από την λαϊκή ομάδα αφού και αυτοί υπόκεινται σε προλήψεις και δεισιδαιμονίες.

Όλα λοιπόν, όσα ένας λαός κατά παράδοση λέγει, ενεργεί και πράττει αποτελούν εκδηλώσεις του ψυχικού και κοινωνικού βίου του λαού, εκφάνσεις του λαϊκού πολιτισμού τις οποίες εξετάζει η επιστήμη της **Λαογραφίας**¹⁰.

⁹ Γ.Α. Μέγας, «Εισαγωγή εις την Λαογραφία», έκδοση Γ', Αθήνα 1978, σ.10-13

¹⁰ Γ.Α. Μέγας, «Εισαγωγή εις την Λαογραφία», έκδοση Γ', Αθήνα 1978, σ.8-9

Αλλά δε πρέπει να νομισθεί ότι η Λαογραφία είναι επιστήμη μόνο για τα περασμένα. Έργο της δεν είναι όπως πολλοί νομίζουν απλώς να συλλέγει και να διαφυλάσσει σε αρχεία και μουσεία τα τελευταία δείγματα του ιδιάζοντος σε κάθε λαό χαρακτήρα, όσα περισώθηκαν από το ρεύμα του νεότερου πολιτισμού.

Η **Λαογραφία** ασχολείται με τους πολλούς, με το κοινωνικό σύνολο αφού αυτό έχει πνευματικό και συναισθηματικό κόσμο, μια λαϊκή διάνοηση. Έτσι πρώτος σκοπός της είναι η έρευνα ενός μεμονωμένου κατά κανόνα του ίδιου του λαού. Πρέπει ο λαογράφος ερευνητής να είναι μέλος τους λαού τον οποίο ερευνά, για να διαθέτει τα μέσα, ίδια μητρική γλώσσα και ψυχική συγγένεια που χρειάζονται για να γνωρίσει τη λαϊκή ψυχή.

Σύμφωνα με αυτά τη Λαογραφία δε την ενδιαφέρουν οι προσωπικές ιδέες και τα εξαιρετικά δια λόγου ή έργου επιτεύγματα κάθε προσώπου, αλλά τα φαινόμενα εκείνα που αποτελούν εκδηλώσεις της λαϊκής ψυχής.

Υποκείμενο της είναι οι εκδηλώσεις του ψυχικού και κοινωνικού βίου του λαού. Και η λαϊκή τέχνη η οποία αντανακλά τις δημιουργικές και ψυχικές δυνάμεις ενός λαού είναι επίσης υποκείμενο της λαογραφικής έρευνας. Συντελεί και αυτή στη γνώση του ιδιάζοντος χαρακτήρα του λαού, όπως και τα τραγούδια , οι παροιμίες τα έθιμα κ.α.

Έργο λοιπόν της είναι η εξέταση των δημιουργικών δυνάμεων της εθνικής ψυχής, σκοπός δε απώτερος η γνώση της ψυχικής και πνευματικής ιδιοστασίας του ανθρώπου, του λαού στο πλαίσιο ενός και του αυτού έθνους. Με δυο λέξεις η αυτεπίγνωση της εθνότητας. Τέλος η μέθοδος της είναι γενετική και συνάμα εξελικτική και συγκριτική. Στη συνέχεια παρατίθενται τα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα και οι σκοποί της Λαογραφίας.

2. 3. Χαρακτηριστικά των λαογραφικών φαινομένων

Το αρχικά αποκλειστικό αγροτικό περιεχόμενο του «λαού» της Λαογραφίας, που έχει σχέση με τις συντηρητικές καταβολές της προσδιόρισε και τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των θεωρούμενων λαογραφικών φαινομένων. Τα γνωρίσματα αυτά ήταν το «κατά παράδοσιν», το «αυθόρμητο» και το ομαδικό.¹¹ Ως αυθόρμητο θεωρούμε το μαγικό, το συνειρμικό στοιχείο, τον άλογο τρόπο σκέψης.

Από τα παραπάνω χαρακτηριστικά παραμένει και σήμερα ως αναμφισβήτητα λαογραφικό το τελευταίο, της ομαδικότητας. Η Λαογραφία δεν ασχολείται με τις ατομικές περιπτώσεις.

Η παράδοση χαρακτηρίζει επίσης συνήθως ένα λαογραφικό φαινόμενο. Έχει όμως αποσυσχετιστεί από την αναγκαία στην παλαιότερη λαογραφία προϋπόθεση της μακροβιότητας του φαινομένου π.χ. οι κυριακάτικες συνήθειες ενός φίλαθλου κοινού έχουν την παράδοσή τους έστω κι αν αυτή δε μετριέται σε αιώνες.

Το συνειρμικό τέλος στοιχείο είναι αδύνατο πια να θεωρηθεί εγγενές σε κάθε λαογραφικό φαινόμενο. Η αρχική υπερτίμηση του οφείλεται στις ακραίες απόψεις που είχαν άλλοτε επικρατήσει σχετικά με την οριοθέτηση του πεδίου έρευνας της λαογραφίας, περιορισμένης στον εντοπισμό, μέσα στην νεότερη ζωή πρωτογονικών και αρχαϊκών επιβιώσεων. Μαγικά και γενικότερα άλογα στοιχεία υπάρχουν κληροδοτημένα από το παρελθόν ή σε νεότερες εποχές πρωτοεμφανισμένα.

¹¹ Μ.Γ. Μερακλής, «Ελληνική Λαογραφία, τόμος Α', Κοινωνική Συγκρότηση», Οδυσσέας, Αθήνα 1996, σ. 9-10

2. 4. Σκοποί Λαογραφίας

2.4. 1. Επιστημονικοί σκοποί¹²

Οι Επιστημονικοί σκοποί της λαογραφίας είναι:

1) η ιστορική και πολιτιστική ενημέρωση για το παρελθόν και τη ζωή του λαϊκού γενεσιουργού τμήματος του έθνους. Έχουμε χρέος να ξέρουμε τι έγινε πριν από εμάς, μέσα στα πλαίσια της εθνικής –λαϊκής ζωής, όπως μια οικογένεια ενδιαφέρεται να μάθει για τους προγόνους της. Η αρχαιολογία των πατέρων μας ενδιαφέρει όσο και εκείνη των αρχαίων προγόνων μας. Με την ενημέρωση μας για τους παλιότερους τρόπους ζωής φωτίζουμε εντονότερα τα βήματα της πολιτιστικής μας πορείας.

2) η ιστορική και ανθρωπογεωγραφική τοποθέτηση στη διαδοχή των ελληνικών γενεών και πλάι στους όμορους λαούς. Με τα τεκμήρια της Λαογραφίας διαπιστώνουμε τη σχέση μας προς τους αρχαίους και τους βυζαντινούς. Βρίσκουμε με κάποια σαφήνεια αν είμαστε απόγονοι τους, αν περάσαμε από ξένες πολιτιστικές επιδράσεις ή και αντίστοιχες επιρροές. Με τα ίδια τεκμήρια διαπιστώνουμε τις ομοιότητες και τις διαφορές μας προς γειτονικούς λαούς, όπως είναι γύρω γύρω οι Τούρκοι, οι Βούλγαροι, οι Σέρβοι, οι Αλβανοί, οι Ιταλοί κ.α επίσης προς λαούς με τους οποίους ήρθαμε σε επαφή κατά τη διαδρομή των αιώνων, όπως είναι οι Άραβες, οι Σλάβοι, οι Ρώσοι, οι Τούρκοι, οι Γάλλοι, οι Βενετοί ή και τώρα τελευταία οι Ιταλοί και οι Γερμανοί της πολεμικής εισβολής.

3) η προσφορά της λαογραφικής ύλης στις άλλες επιστήμες. Όσες από τις επιστήμες θέλουν να στηρίζονται στις πρώτες λαϊκές εμπνεύσεις και τα βιώματα,

¹² Δ.Λουκάτος, «Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία», Αθήνα 1977, σ.21-24

όσες θέλουν να αντλήσουν διδάγματα από τις λαϊκές πρωτοβουλίες, πρέπει να προσέξουν και να σεβαστούν την παράδοση(π.χ. η γλωσσολογία, η αρχιτεκτονική, η κοινωνιολογία)

2.4. 2. Εθνικοί σκοποί

Κύριος και βασικός εθνικός σκοπός είναι η αυτογνωσία του έθνους που οδηγεί στον αυτοέλεγχο και στην αυτοέμπνευση.

Με τον αυτοέλεγχο πολλά ελαττώματα μπορούν να καταπολεμηθούν, ενώ τα προτερήματα μπορούν να μας οδηγήσουν σε μια εθνική αυτοπεποίθηση.

Από την άλλη μεριά με την αυτοέμπνευση μπορούμε να συνεχίσουμε την καλή μας πολιτιστική παράδοση που θα μας δώσει και θα διατηρήσει το χρώμα της εθνικής ιδιοτυπίας μας. Η παιδεία και η κοινωνική πολιτική μπορούν να στηρίζονται και να προσέχουν την παράδοση αυτή, που ωφέλησε το έθνος επί αιώνες ` η αρχιτεκτονική και η καλλιτεχνία να εμπνέονται από τις παλιές μορφές παράδοσης, ο τουρισμός έπειτα να ξέρει τι θα προβάλλει από την εθνική φυσιογνωμία.

Με τις παροιμίες του π.χ. το έθνος δίδαξε τις γενεές του να φερθούν, τι διαπίστωσε και ποιες εμπειρίες ακολούθησε. Με τις παραδόσεις, πώς αντίκρισε τα γεγονότα στο χώρο τους ` με τα έθιμα, πώς ρύθμισε τη ζωή πάνω στις δοξασίες του ` και με την αρχιτεκτονική πώς ικανοποίησε τις ανάγκες του με αισθητικό τρόπο.

2.4. 3. Ανθρωπιστικοί σκοποί

Μελετώντας τη λαϊκή παράδοση και τα έθιμα εισδύουμε βαθύτερα στην ανθρώπινη ψυχή, που με την απλότητα και τις φυσικές εκδηλώσεις της γίνεται περισσότερο αγαπητή. Διαπιστώνουμε επίσης τις ανάγκες και τα απλά μέσα ζωής του λαού, εκτιμούμε τις πρακτικές λύσεις του και τον προσέχουμε στοργικότερα.

Εμείς οι ίδιοι ξεκουραζόμαστε από τα αστικά άγχη και την «κακία», με το να τον πλησιάζουμε περισσότερο. Αλλά και κοινωνική πολιτική του κράτους με τη Λαογραφία μπορεί να ακολουθήσει τις λαϊκές απόψεις και τα θέσμια, για να βελτιώσει τους όρους της λαϊκής ζωής. Οι κοινωνικές τάξεις πλησιάζοντα περισσότερο, όσο καθαρότερα βλέπουν την κοινή τους προέλευση. Στην ιστορία των πρώτων εξελίξεων της κοινωνικής πρόνοιας στην Ελλάδα και παντού, η Λαογραφία έπαιξε σημαντικό παρακινητικό ρόλο.

2.5 Η Λαογραφία σήμερα

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια κρίση που διέπει την επιστήμη της Λαογραφίας και τις σπουδές της στην Ελλάδα. Και η κρίση αυτή δεν αφορά μόνο τη λαογραφία, εκτείνεται σε όλη τη σφαίρα των επιστημών του πολιτισμού και του ανθρώπου που μοιάζουν να ασφυκτιούν στα όρια μιας άκρατης τεχνολογικής εξέλιξης στην προοπτική μιας « παγκοσμιοποιημένης» -με ό,τι συνεπάγεται ο όρος -Κοινωνίας των πληροφοριών .

Σε ό,τι αφορά τη λαογραφία, η αγωνία για την ταυτότητα της στο κατώφλι του 2000 μ.Χ. είναι πιο έντονη και η αναγκαιότητα « αυτοκαθορισμού της » πιο επιτακτική. Κάποιοι ισχυρίζονται ότι -αρέσει δεν αρέσει- η λαογραφία ταυτίζεται με την Κοινωνική Ανθρωπολογία(ρίχνει το βάρος της στη μελέτη των κοινωνιών του τρίτου κόσμου υπό το πρόσχημα μιας μελλοντικής εξαφάνισης των πολιτισμικών τους χαρακτηριστικών) με την οποία χρησιμοποιεί την ίδια ορολογία. Παράλληλα η λαογραφική ύλη, αποτελεί απλά την αφετηρία της εθνολογικής μελέτης . Και μερικοί προχωρούν ακόμα πιο μακριά. Για αυτούς η λαογραφία είναι νεκρή, οριστικά και αμετάκλητα.

Η λαογραφία δε μπορεί να έχει μέλλον στο βαθμό που δεν περιορίσει τον παραδοσιακό της χαρακτήρα και δε διευρύνει το κοινωνικό της σκέλος. Δεν είναι στις μέρες μας κατανοητός ούτε ο φόβος ούτε η δυσπιστία που κατά καιρούς έχουν εκφραστεί. Πρέπει να διευρύνει τη σχέση της και να αναπτύξει παραπέρα το διάλογο με τις όμορες επιστήμες σε βάση αλληλοσυμπλήρωσης και όχι ανταγωνισμού και να στρέψει το ενδιαφέρον και την προσοχή της στη σύγχρονη κοινωνική ζωή και στις σχέσεις που αναπτύσσονται στα πλαίσια της.

Η ελληνική λαογραφία υπήρξε πάντοτε εξαιρετικά διστακτική σε ό,τι αφορούσε την ανάλυση και ερμηνεία αυτών των σχέσεων στις συγκεκριμένες ιστορικές, οικονομικές, κοινωνικές συνθήκες στις οποίες τις εντόπιζε και περιέγραφε.¹³

Στη συνέχεια θα δούμε την έννοια του λαϊκού πολιτισμού και πώς αυτός επηρεάζεται από το φαινόμενο του τουρισμού.

¹³ Μ. Γκασούκα, «Κοινωνικές Λαογραφικές Παράμετροι», εκδόσεις Φιλιπότη, Αθήνα 1999, σ.90-94

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

3.1. Έννοια Λαϊκού Πολιτισμού

Από την εποχή της δημιουργίας της αρχαίας πόλης, του άστεως και πιο έντονα από την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης ίσχυε η διάκριση δυο πολιτισμών: του πολιτισμού της πόλης και του πολιτισμού της υπαίθρου, του αστικού δηλαδή πολιτισμού και του παραδοσιακού λαϊκού πολιτισμού.¹⁴

Λέγοντας **λαϊκό πολιτισμό**¹⁵ εννοούμε το σύνολο των εκδηλώσεων εκείνων που σχετίζονται με τη φυσική, κοινωνική και πνευματική ζωή του ανθρώπου. Όσες δηλαδή φέρνουν κατεξοχήν χαρακτήρα ομαδικό, αυθόρμητο και κατά παράδοσιν. Οι χαρακτήρες αυτοί διακρίνουν τον λαϊκό πολιτισμό από τον λεγόμενο **ανώτερο πολιτισμό** που φέρνει την σφραγίδα της ατομικής δημιουργίας, της λογικής σκέψης και του νεωτερισμού. Έτσι λοιπόν η έννοια του λαϊκού πολιτισμού είναι συνάρτηση της έννοιας του ανώτερου .

Πριν αναπτυχθεί η φιλοσοφία , η οποία έφερε την διάκριση μεταξύ των πολλών και των ολίγων, δεν μπορεί να γίνει λόγος περί λαϊκού πολιτισμού των αρχαίων Ελλήνων, αλλά μόνο περί ενός ενιαίου ελληνικού πολιτισμού.

Πρέπει να παρατηρηθεί λοιπόν ότι το ενιαίο αυτό είναι ανάλογο της ελληνικής γλώσσας. Όπως δηλαδή το ενιαίο της ελληνικής γλώσσας δεν αίρει την διάκριση αυτής σε διαλέκτους, με τον ίδιο τρόπο ο ενιαίος αυτός πολιτισμός είχε κατά τόπους διαφορές σημαντικές. Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν σαφή συνείδηση για τις διαφορές των φύλων κατά τόπους και συγκεκριμένα ο μαθητής του Σωκράτη ο Κριτίας επιχείρησε να δώσει εικόνα των διαφόρων ηθών και εθίμων των

¹⁴ Μ.Γ. Μερικλής, «Παιδαγωγικά της Λαογραφίας», Ιωλκός, σ.31-32

¹⁵ Στύλιον Π. Κυριακίδης, «Γλώσσα και Λαϊκός Πολιτισμός των νεοτέρων Ελλήνων», σ. 34-35

ελληνικών πόλεων. Δυστυχώς όμως οι μαρτυρίες αυτές δε μας παρέχουν τη δυνατότητα να διακρίνουμε με σαφήνεια και ακρίβεια γεωγραφικές περιοχές πολιτισμού.

Ο **λαϊκός υλικός βίος και πολιτισμός**¹⁶ περιλαμβάνει ιδιαίτερα τις εκδηλώσεις του λαού που έχουν σχέση με τα μέσα και τις μεθόδους παραγωγής και διάθεσης των αγαθών(**γεωργία, κτηνοτροφία, κυνήγι, βιοτεχνία, εμπόριο**) καθώς και με τους τρόπους αντιμετώπισης βιοτικών αναγκών(**κατοικία, διατροφή, ντύσιμο**) και των κοινωνικών σχέσεων(**διασκέδαση, δημόσια κτίρια**). Με ανάλογο περιεχόμενο έχουν χρησιμοποιηθεί στα ελληνικά μέχρι τώρα οι όροι «**φυσική ζωή**», «**φυσικός βίος**», «**παραδοσιακή τεχνολογία**» κ.α.

Το περιεχόμενο λοιπόν του λαϊκού πολιτισμού συνεπάγεται ότι καλύπτει βασικό τομέα της λαογραφίας. Στον ελληνικό χώρο η συστηματική συγκέντρωση και έρευνα των στοιχείων του έχει καθυστερήσει στο σύνολό του, σε αντίθεση με τον ευρωπαϊκό χώρο που το ενδιαφέρον για τη μελέτη του παρουσιάζεται γύρω στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο στην στροφή των λαογράφων στη λαϊκή φιλολογία, τα έθιμα και την τέχνη.

Η προβολή όμως και η μελέτη του λαϊκού υλικού πολιτισμού άρχισε με μια περιορισμένη επιλογή των καλλιτεχνικών και αξιοπρόσεκτων αισθητικά στοιχείων του. Η επιλογή αυτή συντέλεσε στο να μη συγκεντρωθούν ή να περιγραφούν έγκαιρα και πριν εξαφανιστούν όργανα δουλειάς, χρηστικά σκεύη και παραδοσιακές τεχνικές παραγωγής .

Η ελληνική πάντως λαογραφία από τα πρώτα βήματα της συμπεριέλαβε στα ενδιαφέροντά της μαζί με τη λαϊκή φιλολογία, την τέχνη, τα έθιμα και τα θέματα του υλικού πολιτισμού. Ο **Ν. Γ. Πολίτης** διέκρινε τα λαογραφικά θέματα σε δυο

¹⁶ Αικ.Πολυμέρη-Καμηλάκη, «*Λαϊκός υλικός βίος και πολιτισμός*», Αθήνα 1975, σ. 93-94

μεγάλες κατηγορίες: α)τα μνημεία του λόγου και τις β)πράξεις και ενέργειες κατά παράδοσιν. Στη δεύτερη κατηγορία περιέλαβε τα θέματα που σχετίζονται με τον «οίκον», την «τροφή», τα «ενδύματα», τους « βίους» (γεωργικό, ποιμενικό),τα « γυναικεία έργα» και επιτηδεύματα και έδωσε οδηγίες για τον τρόπο συλλογής του υλικού.

Ο γενικότερος πάντως προσανατολισμός της λαογραφίας προς την κλασική παράδοση και την αρχαιογνωσία δεν άφησε πολλά περιθώρια στους Έλληνες λαογράφους να ασχοληθούν με θέματα της καθημερινής ζωής. Η ουσιαστική πάντως προσπάθεια για συστηματικότερη έρευνα του λαϊκού υλικού πολιτισμού αρχίζει μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Στην περίοδο αυτή οι λαογραφικές σπουδές γενικότερα ενισχύονται με τις μεθόδους και τα πορίσματα της Εθνολογίας. Ο λαϊκός πολιτισμός εξετάζεται τώρα σε ευρεία κλίμακα, όχι μόνο σαν ψυχικό και κοινωνικό φαινόμενο αλλά και ως γεωοικονομική πραγματικότητα(μελέτη του χώρου, οικονομία, ιστορικοί παράγοντες, κοινωνικές δομές κ.α.).

Το έργο γενικότερα του λαϊκού πολιτισμού είναι ομαδικό και γιατί εκφράζει από την αρχή κοινές αντιλήψεις αλλά και επειδή δε σφραγίζεται, δε κλείνει μόλις φύγει από τα χέρια του δημιουργού. Περνάει στη χρήση των πολλών που το επεξεργάζονται και το προσαρμόζουν ακόμα περισσότερο στο κοινό αίσθημα.

3.2. Λαϊκός Πολιτισμός και Τουρισμός¹⁷

Όπως χρωστάμε τον εξωτερικό τουρισμό μας στις «αρχαιότητες» το ίδιο μπορούμε να πούμε ότι χρωστάμε τον εσωτερικό στα λαϊκά προσκυνήματα και στα πανηγύρια. Από αυτά τα στοιχεία έχουν ξεκινήσει τα σημερινά μεγάλα ρεύματα τόσο των ξένων επισκέψεων όσο και των εσωτερικών εκδρομών με τις πολύπλευρες μετακινήσεις για τη γνώση ή για προσκύνημα, για την περιήγηση ή για τη μελέτη, για τη διασκέδαση, για τη χαρά του βουνού και της θάλασσας, για τον παραθερισμό.

Οι άνθρωποι λοιπόν που ταξίδευαν είχαν την ευκαιρία να προσέξουν τόπου και ανθρώπους, να γνωρίσουν τη ζωή και τις συνθήκες της μεγάλης ή μικρής περιοχής που επισκέπτονταν, να ξεχωρίσουν κάτι που τους ευχαριστούσε, να πάρουν ένα ενθύμιο και να θέλουν να ξαναπάν.

Οι πρώτες μορφές τουριστικών μετακινήσεων με τα προβλήματά τους για τη στέγαση, το φαγητό, τη ψυχαγωγία ήταν από παλιά τα μεγάλα προσκυνήματα (όχι μόνο τα χριστιανικά αλλά και όσα ήταν ονομαστά στην αρχαιότητα).

Βέβαια η πολιτιστική απόσταση στο ξένο που έρχεται πνευματικά ώριμος, να περάσει πάνω από την εποχή μας και να βρει τους αρχαίους θεούς μαζί με τους καλλιτέχνες και τους σοφούς και στον απλό Έλληνα είναι πολύ μεγάλη και χαρακτηριστική. Ένα μόνο σημείο τους ενώνει όλους : τα κοινά ενδιαφέροντα που αναπτύσσουν για την ελληνική ζωή, τη φύση, το χωριό, τους ανθρώπους και τη ζωή τους. Στα ενδιαφέροντα αυτά συναντώνται και διασταυρώνονται οι αρχικές επιδιώξεις τους, δίνει ο ένας στον άλλο τις γνώσεις του, το πνεύμα του.

Ο ελληνικός τουρισμός ενδιαφέρθηκε στην αρχή για τους ξένους μόνο για τα αρχαιολογικά τους ενδιαφέροντα. Οι ξένοι έμαθαν από τις πατρίδες τους να

¹⁷ Δημ. Σ. Λουκάτος, «Σύγχρονα Λαογραφικά», Φιλιππότης, Αθήνα 2003, σ.125-133

αγαπούν και να ερευνούν το ζωντανό λαϊκό στοιχείο, σαν ουσιαστικό δείγμα του έθνους που επισκέπτονται και άρχισαν να αναζητούν μορφές λαογραφίας- σύγχρονης και παραδοσιακής- που τους ενδιέφερε για να εντάξουν και συγκριτικά το σύγχρονο ελληνικό έθνος κοντά στα δικά τους.

Σιγά σιγά όμως το λαϊκό στοιχείο στα χέρια του τουρισμού εξωραϊίστηκε και έγινε **φολκλορικό** με βάση την αισθητική αναπαράσταση παλαιότερων μορφών που οδήγησε στους αναπαραστατικούς αργαλειούς, στα φολκλορικά συγκροτήματα κ.α. Με τις προβολές αυτών των στοιχείων που προχωρούν κάποτε και σε επιχορηγήσεις για την αναπαράσταση ή την οργάνωση τοπικών πανηγυριών, το παλιό παραδοσιακό στοιχείο ζωντανεύει στον τόπο μας, ο λαός παίρνει αυτοπεποίθηση για την κληρονομιά των προγόνων του και μια πηγή βιοπορισμού από τα λαογραφικά θέματα.

Επιπλέον έχει καλλιεργηθεί η αγάπη των αστών για τα λαογραφικά θέματα με αποτέλεσμα να σημειώνονται αξιόλογες πρωτοβουλίες για την αναπαράσταση λαϊκών μας χορών, για την εισαγωγή της λαϊκής τέχνης ακόμα και μέσα στο ίδιο το σπίτι μας.

Θα πρέπει λοιπόν να οδηγήσουμε τους ξένους και να πάμε και εμείς οι ίδιοι να γνωρίσουμε την ίδια τη νεότερη ζωή του λαού μας. Ο τουρισμός στην περίπτωση αυτή δεν έχει να αναπαραστήσει τίποτα, αλλά μόνο να προσέξει, να αγαπήσει και να προστατεύσει ό,τι αξιόλογο εθνικά, καλλιτεχνικά και ανθρώπινα ζει ακόμα στον τόπο μας(ο πλάτανος του χωριού με τη βρύση και τα καφενεία, το φιλόξενο χωρικό σπίτι κ.α.).

Οι ξένοι έχουν πια τη γνώση να ξεχωρίσουν το έτοιμο από το φυσικό. Γνωρίζουν ποιες είναι οι αδέξιες επεμβάσεις και η κατευθυνόμενη ξενάγηση του

Τουρισμού. Για αυτό νιώθουν την ανάγκη να εμπλουτίσουν το ταξίδι τους και τις γνώσεις τους με την επίσκεψη της νεότερης Ελλάδας .

Ο λαός θέλει και αγαπάει τον τουρισμό, αλλά τον θέλει να περνάει και από τη δική του ψυχολογική έγκριση και συμμετοχή . Θέλει να βλέπει τους ξένους να τον αναζητούν και όχι να τον αποφεύγουν. Θέλει να τους φιλοξενεί με το δικό του τρόπο και να του δείχνει τα γνήσια έθιμα του. Περιμένει μια ειλικρινή και φιλική μεταχείριση από τον τουρισμό και προπάντων θέλει να τον σκεφτούν για τη δική του ζωή και για τη δική του ψυχαγωγία.

Η σύγχρονη και η παλιά λαογραφία είναι για τους επιστήμονες ένα χρέος και μια πνευματική εθνική προσφορά. Για τον τουρισμό πρέπει να είναι πολύτιμη πηγή για τις ελληνικές εμπνεύσεις , ένας δικός του « τουριστικός οδηγός « πάνω στους δρόμους της παράδοσης».

3.3. Η Έννοια του Φολκλόρ και του Φολκλορισμού¹⁸

Από τη δεκαετία του '50 στις αναπτυσσόμενες κυρίως χώρες παρατηρήθηκε το φαινόμενο του φολκλορισμού, της αναβίωσης δηλαδή παλαιών μορφών ζωής, εκείνων κατεξοχήν που μπορούν να παρασταθούν σαν θέαμα. Η λέξη είναι σύνθετη από το **folk** που σημαίνει λαός και το **lore** που σημαίνει τη γνώση που έχει ο λαός. Κατά μια γενικευμένη διατύπωση πρόκειται για την επιστήμη που μελετάει τις παραδοσιακές διαστάσεις μιας κοινωνίας, κάθε τι που είναι **folk** μέσα σε μια κοινωνία, δηλαδή ό,τι συνδέεται με τρόπους ζωής, συμπεριφορές, πρακτικές, συνήθειες, μύθους παραδοσιακούς που εξακολουθούν να υπάρχουν και με τα οποία εξηγούνται μορφές σύγχρονων συμπεριφορών και κοινωνικών σχέσεων.

¹⁸ Μ.Γ. Μερσακλής, «Ελληνική Λαογραφία, Ήθη και Έθιμα», Οδυσσέας, Αθήνα 1998, σ.12-13

Συχνά με τον όρο **folklore** εννοείται η κάθε λίγο-πολύ ευκαιριακή εκδήλωση λαϊκών παραδόσεων, η περιθωριακή επιβίωση τους σε γιορτές, χορούς, σε ενδυμασίες και μάλιστα σε θρύλους ή σε δεισιδαιμονίες, ακόμα και σε διαλέκτους.

Το φαινόμενο του φολκλορισμού στις μέρες μας σημειώνει αξιοσημείωτη εξάπλωση και αυτό οφείλεται: α) στην αγάπη του ανθρώπου για το παρελθόν και β) στην τάση του να θέλγεται από κάθε είδος εξωτισμού.

Αγαπάμε το παρελθόν γιατί υπάρχει η λεγόμενη αισιοδοξία της αναμνήσεως, που εξωραϊζει ό,τι έχει περάσει ακόμα και την περασμένη δυστυχία μας: ο πόνος που ζήσαμε στο παρελθόν είναι στο παρόν ένας γλυκός πόνος. Η μνήμη έχει την ιδιότητα να στολίζει με ιλαρό φως οτιδήποτε έρχεται από τα περασμένα. Σε αυτή την ιδιότητα είναι ριζωμένος και ο φολκλορισμός που αποκτά έτσι τη σημασία μιας μερικής εκδήλωσης ενός καθολικότερου ψυχολογικού και πολιτιστικού φαινομένου, στο οποίο υπάγονται επίσης και οι προσωπικές μας αναπολήσεις και οι αναπολήσεις ενός λαού κι ενός έθνους.

Ο **εξωτισμός** είναι κυρίως μια τοπική έννοια, σημαίνει την τάση μας να γνωρίσουμε ξένους τόπους και μαζί με αυτούς ξένους ανθρώπους και ξένες συνήθειες. Η τάση αυτή υπήρχε πάντα. Στην ελληνική ιστορία έχουμε την εποχή των Ιώνων εθνογράφων, του Εκαταίου του Μιλήσιου κ.α που ταξίδευαν σε διάφορους τόπους για να δουν και να θαυμάσουν, τραβηγμένοι από την έλξη του εξωτισμού όπως ακριβώς σήμερα οι Ευρωπαίοι τουρίστες.

Ο εξωτισμός όμως έχει και μια χρονική διάσταση. Τη βίωση του « ξένου» δεν την επιτυγχάνουμε μόνο με τη γεωγραφική διαφορά, αλλά και με τη διαφορά του χρόνου: ένας Αθηναίος των χρόνων του Περικλή π.χ. θα ήταν για εμάς σήμερα μια μορφή εξωτική. Αλλά εξωτικές είναι και οι μορφές της ζωής ενός χωριού όπου η κοινωνική και πολιτισμική εξέλιξη συντελείται με βραδύ ρυθμό. Για αυτό και η

χαρά των ανθρώπων για τον εξωτισμό γεννιέται και με το δικό τους, τον εθνικό παραδοσιακό πολιτισμό που είναι και ο πιο προσιτός.

Ο **φολκλωρισμός** εξαίρει μια μεγάλη αλήθεια, αλλά δημιουργεί και ένα μεγάλο πρόβλημα ιδιαίτερα σήμερα όπου έχει λάβει τέτοιες διαστάσεις. Η τάση του ανθρώπου προς τη λατρεία του παρελθόντος είναι τόσο διαδεδομένη ώστε, όταν το παλαιό αντικείμενο δεν υπάρχει πια, η επινοητικότητα μας καταφεύγει στη λύση της κατασκευής ενός καινούριου, μιας απομίμησης του, ενός συμβόλου του. Και όταν το έθιμο δεν υπάρχει πια κατασκευάζεται μια απομίμηση του, όπως τα έθιμα πολλών αστικών κέντρων στη χώρα μας που αναπαριστάνονται τα τελευταία χρόνια φολκλωριστικά και θα έπρεπε με φροντίδα να καταγραφούν.

Ενέχει δηλαδή ως μια εγγενή ιδιότητα του(φολκλωρισμού) την τάση προς παραποίηση. Μας δίνει ένα λαό ή ένα παρελθόν σε πολλά σημεία αλλοιωμένο. Και τότε ποια θα πρέπει να είναι η θέση της λαογραφίας απέναντι στο πρόβλημα αυτό; Θα πρέπει οι οργανωτές των φολκλωρικών εκδηλώσεων με κάθε τρόπο να περιφρουρούν τη γνησιότητα του υλικού που προσφέρουν, σε συνεργασία με τους ειδικούς. Δυστυχώς όμως η ίδια η ζωή έχει υπερκεράσει αυτές τις επιθυμητές προτάσεις του ειδικού επιστήμονα. Ο λαός, οι πλατύτερες αστικές μάζες που οργανώνουν συχνά, με τον τρόπο τους, με τις περιορισμένες γνώσεις τους τις διάφορες φολκλωριστικές εκδηλώσεις, χωρίς να περιμένουν και πολύ συχνά χωρίς να θέλουν τη συνδρομή των ειδικών δε διατηρούν τη γνησιότητα των εκδηλώσεων αυτών παρά μερικώς.

Για το λόγο αυτό πρέπει ο φολκλωρισμός να διατηρηθεί :οι αναπαραστάσεις, οι αναβιώσεις και οι απομιμήσεις και αν ακόμα δεν είναι αυθεντικές ως προς το παρελθόν, ως προς τον «αρχέτυπο», επειδή όμως συγκινούν πλατιές μάζες,

προσφέρουν πολύτιμα στοιχεία για το σχηματισμό της εθνογνωσίας και της λαογνωσίας μιας χώρας.

Πρέπει λοιπόν να συνυπάρξει το αλλοιωμένο δίπλα στο αυθεντικό, το νέο δίπλα στο παλαιό. Το παλαιό θα υπάρχει ως παλαιό και το νέο σαν καινούρια παραλλαγή του παλαιού θα υπάρχει σαν απόδειξη και ως σύμβολο της επιστροφής μας στο παρελθόν. Θα υπάρχει σαν παρελθόν μεταφερμένο μέσα στη ζωή του παρόντος και έχοντας δεχτεί τις απαραίτητες μεταβολές. Και όσοι ζητούν την απόλυτα πιστή αναβίωση των μορφών παραδοσιακού πολιτισμού και τη ζητούν μέσα στις πλατείες και στους δρόμους των πόλεων και όχι μέσα στα μουσεία διαπράττουν μια αντίφαση: ζητούν το αυθεντικό ως κάτι σταματημένο και αιώνιο, ενώ αυτό συνεχώς αλλάζει · κάθε ιστορική στιγμή έχει τη δική της αυθεντικότητα γιατί η ζωή ρέει διαρκώς, αλλάζει διαρκώς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

4. ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

4.1. Η λαϊκή παράδοση και ο ενιαίος ελληνικός χαρακτήρας της¹⁹

Κάθε γενιά ανθρώπων με το δικό της τρόπο αισθάνεται τον κόσμο, προσπαθεί να τον γνωρίσει, στοχάζεται, επινοεί και πράττει. Την αίσθηση του κόσμου, τη γνώση και τα έργα της τα παραδίδει στην επόμενη. Εκείνη με τη σειρά της πάνω στη συγκομιδή που κληρονόμησε, προσθέτει τη δική της. Όλος αυτός ο πλούτος είναι η παράδοση²⁰. Η ιστορική εξέλιξη συντελείται με τη διαμάχη ανάμεσα στην παράδοση και στα νέα στοιχεία που έρχονται να τη σπάσουν. Από τη διαμάχη αυτή γεννιούνται κάθε φορά άλλε μορφές πολιτισμού, που είναι σύνθεση του παλιού με το καινούριο.

Οι γνώσεις, οι σκέψεις, τα αισθήματα και τα έργα των ανθρώπων συχνά παραδίδονται όχι μόνο με την υπογραφή, αλλά και με τη σφραγίδα μιας προσωπικότητας και αναγνωρίζουμε σε αυτά, εκτός από την προαιώνια πείρα και το ιδίωμα ενός ατόμου με κάποιο ξεχωριστό χάρισμα-αισθητήριο, παιδεία ή ό,τι άλλο. Γνωστοί καλλιτέχνες, φιλόσοφοι, ποιητές ανήκουν σε αυτό το είδος παράδοσης που λέγεται **λόγια παράδοση**. Το έργο της διαποτίζεται από ιστορικές πραγματικότητες και τις καλλιτεχνικές τάσεις της εποχής και του τόπου, εκφράζει όμως και τον τρόπο που αισθάνεται και εξηγεί τον κόσμο το συγκεκριμένο άτομο, ο δημιουργός.

Άλλο βέβαια πράγμα είναι η **λαϊκή παράδοση**. Όχι γιατί σε αυτή δεν υπάρχει ο δημιουργός που πρώτος εμπνέεται το έργο, αλλά γιατί αυτός ταυτίζεται με την κοινωνία όπου ζει. Στο έργο του δεν εκφράζει τις προσωπικές του εμπειρίες αλλά

¹⁹ Δημ. Σ Λουκάτος, «Η λαϊκή παράδοση και ο ενιαίος της χαρακτήρας της», σ.77-88

τη γενική αντίληψη που έχει για τον κόσμο η κοινωνική ομάδα που ανήκει. Δεν προσπαθεί να επινοήσει νέα θέματα, δεν έχει προσωπικό ύφος. Γενικά στα έργα της λαϊκής παράδοσης δεν επιδιώκεται η πρωτοτυπία.

Η λόγια και η λαϊκή παράδοση συνδέονται στενά μεταξύ τους. Με μια αδιάκοπη ανταλλαγή η λαϊκή παράδοση επηρεάζει τη λόγια και αντίστροφα. Η λαϊκή παράδοση όλων των λαών πηγάζει από τα πανάρχαια χρόνια. Οι ιδιαίτερες μορφές της καθορίζονται πάντα από τις ιστορικές περιπέτειες της κάθε εθνότητας. Σε πολύ παλιά χρόνια θα φτάσει κανείς αν αναζητήσει και τις ρίζες της ελληνικής λαϊκής παράδοσης. Πανάρχαιοι φόβοι, μύθοι, δοξασίες έθιμα διατηρούνται αλλάζοντας ολοένα από το μακρινό παρελθόν ως την εποχή ,μας. Όσο προχωρούμε σε παλιότερες εποχές, τόσο πιο λίγα μαθαίνουμε, γιατί η λαϊκή παράδοση δεν έχει φιλοδοξίες, αν είναι λόγος δε γράφεται , αν είναι τέχνη, αποτυπώνεται σε καθημερινά αντικείμενα που σπάνια σώζονται.

Οι λαοί σήμερα διατηρούν συνήθως την παράδοση τους ή με την καλλιέργεια ή με το ένστικτο. Το πρώτο συμβαίνει κυρίως στα μεγάλα έθνη, που ικανοποιημένα από την ανάπτυξη και δύναμη τους , καμαρώνουν για την καταγωγή τους και πιστεύουν δυνατά στην ανάγκη της λαϊκής τους παράδοσης. Το δεύτερο γίνεται με τους πιο φτωχούς λαούς, που ριγμένοι στον αγώνα της ζωής δεν έχουν καιρό να προσέξουν συνειδητά, ή να ζητήσουν διδάγματα από την ιστορία τους και την παράδοσή τους.

Ο ελληνικός λαός μπορούμε να πούμε ότι ανήκει στη δεύτερη κατηγορία. Υποχρεωμένος από τη γεωγραφική του θέση να δέχεται πάντα τις μπόρες των οικονομικών και κατακτητικών ανταγωνισμών των μεγάλων και έχοντας από φυσικού του χαρακτήρα φιλελεύθερο, δε μπόρεσε ποτέ να ζήσει άνετα και ειρηνικά. Πάντα μάχεται, πάντα βιοπαλεύει, πάντα αδικείται έτσι δε μπόρεσε να

γυρίσει πίσω τη σκέψη του και να μελετήσει τη γραμμή της ιστορίας του, ούτε να καμαρώσει τους προγόνους του και να ζητήσει να τους μιμηθεί συνειδητά.

Μετά την επανάσταση του 1821 άρχισαν οι μελέτες πάνω στη σύνθεση του λαού μας, οι έρευνες για τις παραδόσεις του. Ο κόσμος ενθουσιάστηκε με τα τραγούδια αρχικά και έπειτα με τις παροιμίες, που τις συγκέντρωσαν ντόπιοι περιηγητές(Πολίτης) και συνάμα μαζί με αυτούς ενδιαφέρθηκαν και ξένοι. Το ίδιο έγινε σιγά σιγά και με τα παραμύθια.

Τα μνημεία του λόγου όμως είναι η μια πλευρά από τις εκδηλώσεις της λαϊκής ψυχής. Ζωντανότερη, ποικιλότερη και πιο χαρακτηριστική για τη σύσταση της νεοελληνικής ψυχής, πιο ενδεικτική για τη γνησιότητα και την καταγωγή της, είναι η άλλη πλευρά: οι από παράδοση σκέψεις και ενέργειες του ελληνικού λαού, οι συνήθειες και τα έθιμα, η πίστη και οι δεισιδαιμονίες. Αυτά δεν είναι κείμενα. Δεν τα μαθαίνει κανείς. Πρέπει να βγει στην ύπαιθρο, να τα παρακολουθήσει στην ίδια την εφαρμογή τους. Και όλα αυτά είναι πολύ κοινά πράγματα που συμβαίνουν σε όλους τους απλούς ανθρώπους . όμως ο τρόπος που γίνονται είναι ξεχωριστά κλασικός (κάτω από τον ουρανό της Ελλάδας).

Το σύγχρονο ελληνικό κοινό όταν παρακολουθεί στο ανοικτό θέατρο αρχαίες τραγωδίες συγκινείται και κλαίει με όλη του την καρδιά. Και αυτό γιατί τη βλέπει όχι μόνο σαν ανθρώπινη, αλλά και σαν γνώριμη ελληνική. Διαβλέπει στο πρόσωπο των ηρώων την αρετή και το καθήκον προς τον άγραφο νόμο(Αντιγόνη του Σοφοκλή).

Η λαϊκή λατρεία είναι πάντα η πιο δυνατή και πολυσύνθετη ομαδική εκδήλωση της ανθρώπινης ψυχής. Κρατά από τα πανάρχαια χρόνια, απλώνεται σε όλο το λαό και στηρίζεται πάνω στις τρεις αδύναμες ιδιότητες της ψυχής: την πίστη, το φόβο και την ελπίδα. Στη Ελλάδα δεν χάθηκε τίποτα από την αρχαία

λατρεία. Το αρχαίο ελληνικό πνεύμα με τη φωτεινή σύσταση του μπόρεσε και κράτησε την τοπική του αναγκαιότητα και την παραδοσιακή του ισχύ.

Η λαϊκή παράδοση στην Ελλάδα διατηρήθηκε πάντα αχάλαστη και συνεχής. Η συνοχή της και η ζωντάνια της πρέπει κυρίως να αποδίδονται στον αναλλοίωτο φορέα του ελληνικού λαού που κατάφερε μέσα από τόσες περιπέτειες να μείνει πάντα ίδιος και ζωντανός, εκδηλώνοντας παντού την ίδια πνευματικότητα, τα ίδια συναισθήματα και τον ίδιο χαρακτήρα. Με τις ιδιότητες του αυτές χάρισε ως τώρα στον εαυτό του και στην ανθρωπότητα το φως του πολιτισμού του.

Παρακάτω φαίνεται η λειτουργικότητα της λαϊκής παράδοσης σήμερα.

4.2. Η λειτουργικότητα της λαϊκής παράδοσης σήμερα

Πολλές φορές ο άνθρωπος της πόλης νοστάλγησε τη ζωή της φύση και του χωριού. Αυτό βαθύτερα εκφράζει τη νοσταλγία του οπουδήποτε εξελισσόμενου και αναπτυσσόμενου ανθρώπου για μια παλιότερη ζωή. Τη νοσταλγία αυτή επισημαίνουμε από την εποχή όπου ο Βιργίλιος θα φιλοτεχνήσει το βουκολικό τοπίο της Αρκαδίας(στην 10^η και κυρίως στην 4^η « εκλογή» του), του οποίου ωστόσο υπήρξε πρότυπο ο Θεόκριτος. από τότε ο αρκαδισμός εμφανίζεται με τη μια ή την άλλη παραλλαγή όπως τις ουτοπικές –«ποιμενικές» συνήθως παραλλαγές του 16^{ου} και του 17^{ου} αιώνα ή με ολόκληρη την ηθογραφία της γενιάς του Κ. Παλαμά. Άλλωστε γνωρίζουμε ότι η εποχή στροφής στις λαϊκές ρίζες δεν υπήρξε αποκλειστικά ελληνική.²¹

Κατά ένα παράδοξο πάντως τρόπο η μεταμοντέρνα εποχή είναι αυτή που γνώρισε συγχρόνως το θρίαμβο της Δύσης και την απώλεια της αξιοπιστίας της (εκ μέρους του ίδιου του εαυτού της και όχι μόνο εκ μέρους του μη δυτικού κόσμου). Ο

²¹ Μ.Γ. Μερακλής, «Παιδαγωγικά της Λαογραφίας», Ιωλκός, σ.18-28

θρίαμβος: μπορούμε να πούμε ότι ολόκληρος ο πλανήτης μας υιοθέτησε την τεχνολογία, τις οικονομικές αρχές της, τα πολιτισμικά πρότυπα- αρχές που ακόμα κι να δεν παίρνουν σάρκα και οστά μέσα στη πραγματικότητα προβάλλονται ωστόσο ως τα επίσημα ιδεώδη.

Πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι η μεταμοντέρνα εποχή αποτελεί ένα φαινόμενο του οποίου η σοβαρότητα δεν έχει ακόμα εκτιμηθεί. Ίσως βέβαια να είναι το τίμημα για τις απίθανες προόδους της μεταβιομηχανικής μεταβολής.

Στην πραγματικότητα η Δύση δεν πιστεύει στον εαυτό της, ανάμεσα στα πιο ανησυχητικά συμπτώματα μπορούμε να αναφέρουμε την απόρριψη των προτύπων και τη σύγχυση των αξιών και το πιο σημαντικό έγκειται στην καταστροφή της σχέσης του ατόμου με την κοινωνία. Οι παραδοσιακές κοινωνίες διαθέτουν δραστικά πρότυπα σε αντίθεση με τις σύγχρονες κοινωνίες που κινδυνεύουν να απαξιώσουν τις τρομερές τεχνολογικές επιδόσεις τους με ελλείψεις κοινωνικής –πολιτισμικής τάξεως. Για αυτό πρέπει να ακούσουν το αληθινό μάθημα που μπορούν να τους προσφέρουν οι παραδοσιακές κοινωνίες όσο φτωχές και αν είναι.

Οι νέοι ξέρουμε πως λίγο παντού παραπονιούνται πως δεν έχουν λόγο ύπαρξης και δεν υπάρχει τίποτα πιο σοβαρό από αυτό. Οι παραδοσιακές κοινωνίες πολύ άνετα μπορούν να τους προσφέρουν λόγο ύπαρξης και όχι μόνο οικονομία και τεχνολογία αλλά κάτι που δε θα χαθεί ποτέ : **ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ**.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5°

5. ΛΕΥΚΑΔΙΤΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ

Σαν άσπρη τρεχαντήρα νιά²²,
Όπου όλο το θαλασσοχώρι, σπρώχνοντας
Την κατεβάζει μαζί τη νύφη το συμπεθεριό...

Και μπρος από τη νύφη,
Ως από βρύση κρουστάλου νερού,
Ας προσπερνάνε οι φιλενάδες
Συντηρώντας την ειδή της με την άκρη του
Ματιού
Σα να ζυγιάζουν στο κεφάλι τα σταμνιά...

Μια από τις πιο αντιπροσωπευτικές εκδηλώσεις του κοινωνικού πολιτισμού είναι και ο γάμος που αποτελεί την αφετηρία και το θεμέλιο κάθε κοινωνικής οργάνωσης. Βεβαίως στις μεταπολεμικές δεκαετίες οι οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές αλλαγές επηρέασαν βαθύτατα το γάμο τόσο όσο αφορά την τελετουργία του όσο και τους στόχους του.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται η αναβίωση παραδοσιακών γάμων που εντάσσεται σε μια προσπάθεια να γνωρίσουν οι νεότεροι το παρελθόν, να θυμηθούν οι παλιότεροι αλλά κυρίως να προβάλλουν οι διάφοροι πολιτιστικοί σύλλογοι και οι τοπικές κοινωνίες μια ιδιαίτερη εικόνα του τόπου τους ώστε να προσελκύσουν τουρίστες. Η αναβίωση του εθίμου γίνεται σε μια προσπάθεια να καλέσουν τους παλιότερους στο χωριό και όλα αυτά στο πλαίσιο του εξωτισμού που διακατέχει τους τουρίστες σήμερα.

²² Α. Σικελιανός, «Άπαντα», Τκαρος, τόμος Γ', σ. 133

Έτσι μετατρέπεται σε φολκlorικό γεγονός όπως είναι το παράδειγμα του Λευκαδίτικου γάμου, που αναπαρίσταται κάθε χρόνο στο γραφικό χωριό Καρυά. Παρακάτω παρατίθεται μια σύντομη περιγραφή του.

5.1. Η Αναπαράσταση του εθίμου του Λευκαδίτικου γάμου

Μέσα στο πλαίσιο των Γιορτών Λόγου και Τέχνης, ενός θεσμού που έχει τις ρίζες του στις πλούσιες παραδόσεις του λαού μας και είναι ένα πολυδιάστατο οικοδόμημα πολιτισμού, εντάσσεται και η αναπαράσταση του λευκαδίτικου χωριάτικου γάμου στο γραφικό χωριό Καρυά Λευκάδας. (εικ 3)

Εικ 3 Άποψη του χωριού Καρυά Λευκάδας

Η αναπαράσταση του εθίμου γίνεται συνήθως ημέρα Κυριακή και λίγο μετά τη δύση του ηλίου. Οι κάτοικοι του χωριού και όσοι πρόκειται να παρακολουθήσουν την αναπαράσταση συγκεντρώνονται στην κεντρική πλατεία του χωριού, χώρος παραστάσεων όπου οργανώνονται τέτοιες εκδηλώσεις. Η πλατεία μεταβάλλεται με την ανάλογη διακόσμηση, σε θεατρικό χώρο, όπου οι θεατές είναι κάτι

περισσότερο από θεατές :είναι συμπαίκτες, συμμετέχουν και συνενεργούν στην ολοκλήρωση της αναπαράστασης. Στο κέντρο της πλατείας είναι στημένο ένα πατάρι με όργανα για το γλέντι που θα ακολουθήσει μόλις τελειώσει η αναπαράσταση. Από τη μεγάλη εκκλησία του χωριού, του **Αγ. Σπυρίδωνα** δηλαδή, νέοι καβαλάρηδες οι γνωστοί «**συχαραικιάρηδες**» διασχίζουν με πεταλωμένα άλογα το κεντρικό δρόμο του χωριού και συγκεκριμένα μέχρι τη βρύση του χωριού όπου υπάρχει στημένο σκηνικό όπου θα γίνει και η αναπαράσταση του γάμου. (εικ 4)

Εικ 4 Οι συχαραικιάρηδες διασχίζουν το κεντρικό δρόμο του χωριού

Μόνο το στεφάνωμα κάνουν σήμερα και τα κρεβάτια, το φόρτωμα δηλαδή των προικιών πάνω στα άλογα που τα πάνε στο σπίτι του γαμπρού . Η τέλεση του γάμου γίνεται στην αυλή του σπιτιού της νύφης , όπου εκτίθενται και τα προικιά της νύφης. (εικ 5)

Εικ. 5 Τα προικιά της νύφης

Στο κέντρο της αυλής υπάρχει ένα τραπέζι με τη νυφιάτικη πίτα που θα μοιραστεί μετά την τέλεση του μυστηρίου σε όλους τους καλεσμένους. Γύρω από το τραπέζι συγκεντρώνονται οι συγγενείς της νύφης και η μάνα της, η οποία βαθιά συγκινημένη δε σταματά να τη «φτιάχνει», ενώ δεξιά κάθεται μια νέα που διαβάζει μια συνοπτική περιγραφή του εθίμου.

Οι καβαλάρηδες με τους συγγενείς του γαμπρού και τα βιολιά ξεκινάνε από την εκκλησία του χωριού και κατευθύνονται προς το σπίτι της νύφης. Στη μέση της συνοδείας προπορεύεται μια νεαρή γυναίκα με το κανίσκι στο κεφάλι της, το οποίο περιέχει κυρίως παραδοσιακά λαδοκούλουρα, κρασί και λάδι. Η μάνα της νύφης και οι συγγενείς της τους καλοδέχονται λέγοντας «καλώς ορίσατε συμπεθέροι».

Οι καβαλάρηδες και η συνοδεία με τα βιολιά επιστρέφουν στην εκκλησία του χωριού από όπου θα παραλάβουν το γαμπρό με το κουμπάρο. Ο γαμπρός φορώντας την παραδοσιακή γαμπριάτικη στολή καβάλα σε άλογο και κρατώντας το **φιόρο** (εικ. 6) πηγαίνει με τους συγγενείς του στο σπίτι της νύφης που θα τελεστεί το μυστήριο.

Εικ. 6 Ο γαμπρός πορεύεται προς το σπίτι της νύφης

Στη συνέχεια φτάνει ο κουμπάρος που κρατά σε ένα δίσκο τις λαμπάδες.

(ΕΙΚ.7)

Εικ. 7 Ο κουμπάρος κρατώντας τις λαμπάδες πηγαίνει προς το σπίτι της νύφης

Μόλις φτάσουν ο γαμπρός δίνει στη νύφη μια μικρή ανθοδέσμη, το **φιόρο**, τη φιλά στο μάγουλο και στέκεται αριστερά της , ενώ ο κουμπάρος κρατώντας τις λαμπάδες στέκεται δεξιά από τη νύφη. Πίσω από το νιόφωτο στέκονται οι στενοί συγγενείς τους(γονείς, αδέρφια) και παράμερα οι άλλοι καλεσμένοι. Τελευταίος

φθάνει ο παπάς της ενορίας του χωριού καβάλα σε ένα γαϊδουράκι, (εικ.8) που θα τελέσει το μυστήριο

Εικ. 8 Ο παπάς του χωριού που θα τελέσει το μυστήριο

και αφού καθίσει στην κεφαλή του τραπεζιού, (που βρίσκεται στο κέντρο του στημένου σκηνικού) ξεκινά η διαδικασία των κρεβατιών.

Ουσιαστικά πρόκειται για το φόρτωμα και το επιμελημένο στήσιμο των προικιών της νύφης πάνω σε άλογα και τη μεταφορά τους στο σπίτι του γαμπρού. Την αρχή κάνει η μάνα της νύφης που αυτές τις ώρες είναι ιδιαίτερα συγκινημένη γιατί καταλαβαίνει πως μαζί με τα προικιά θα φύγει οριστικά από το σπίτι της και η θυγατέρα της. Παρόλα αυτά είναι ακούραστη, τρέχει από εδώ και εκεί, δίνει συμβουλές και εποπτεύει τα πάντα.

Πρώτη δουλειά τους είναι να κάνουν τα ρούχα «κόμπους» (μπόγους) και συνήθως φτιάχνουν δύο. Στον ένα βάζουν τα προσωπικά ρούχα της νύφης(πουκάμισα, φορέματα, μαντίλια κ.α.) και στον άλλο τα σεντόνια, τα μαξιλάρια. Μπόγους ή κόμπους κάνουν μόνο τα **λιανοσκούτια**(σεντόνια, μεσάλια, μαλλινοσέντονα, κάλτσες, ζωνάρια, μαντίλια του γαμπρού και της νύφης κ.α.). Τα **χοντροσκούτια**(σκεπάσματα, κουβέρτες, παπλώματα) δε τα κάνουν μπόγο αλλά τα φορτώνουν ένα-ένα και διπλωμένα κανονικά. Μέσα σε κάθε μπόγο ή κόμπο σκορπάνε ρύζι, κουφέτα για το καλό και αρχίζει το φόρτωμα στα άλογα.

Πρώτα φορτώνουν τα στρώματα , ενώ τα χοντρά ρούχα τα τοποθετούν δεξιά και αριστερά στο κάθε ζώο. (εικ 9)

Εικ. 9 Το φόρτωμα των στρωμάτων

Όλα αυτά τα σκεπάζουν με το πιο όμορφο υφαντό τους που καλύπτει σε όλη την έκταση το φορτίο. Πάνω σε αυτό τοποθετούν τα μαξιλάρια(συνήθως 4), ενώ οι

συγγενείς του γαμπρού και της νύφης ράβουν με κόκκινη κλωστή τα μαξιλάρια μεταξύ τους.

Και όταν ετοιμαστούν όλα και πριν ξεκινήσει η πομπή, βγαίνει πρώτη η μάνα της νύφης και πετάει πάνω στα ρούχα σκόρπια ρύζι και εύχεται «**καλορίζικα συμπεθέροι**» ενώ τα όργανα παίζουν παραδοσιακά τραγούδια. Τα άλογα τα σέρνουν δυο καλοντυμένοι συγγενείς του γαμπρού στους οποίους δίνουν δώρο από ένα κουλούρι που το κρεμάνε στα ζωνάρια τους. **(εικ 10)**

Εικ. 10 Ολοκληρωμένη διαδικασία κρεβατιών

Στα σαμάρια των αλόγων στρώνουν φανταχτερά υφαντά, τα **καβαλοσκούτια** και τα κεφάλια των ζώων είναι στολισμένα με χάντρες, κομπολόγια, χαϊμαλιά.

Και αφού ολοκληρωθεί η διαδικασία των κρεβατιών ο παπάς ξεκινά την τέλεση του μυστηρίου. Η νύφη είναι ιδιαίτερα συγκινημένη κατά τη διάρκεια του μυστηρίου ενώ ο γαμπρός είναι αρκετά ψύχραιμος. Την ώρα που ο κουμπάρος

αλλάζει τα στέφανα στα κεφάλια των νεόνυμφων και κάνουν τους γύρους του Ησαΐα γίνεται σωστό πανηγύρι , ενώ το ρύζι και τα κουφέτα πέφτουν βροχή πάνω στο νιόφωτο. (εικ. 11)

Εικ. 11 Η τέλεση του μυστηρίου

Μόλις τελειώσει το μυστήριο το νιόφωτο παίρνει τις πρώτες ευχές από τον παπά για να ακολουθήσουν και όλοι οι άλλοι, ενώ όσοι παρακολουθούν εύχονται δυνατά «να σας ζήσουν». Στη συνέχεια οι συγγενείς της νύφης και του γαμπρού μοιράζουν την παραδοσιακή λαδόπιτα σε όλους τους παρευρισκόμενους, και ξεκινά το γλέντι στην κεντρική πλατεία του χωριού με φαγοπότι που παρέχει ο Δήμος. Το χορό ανοίγει πρώτα η νύφη και στη συνέχεια μπαίνουν στο χορό όσοι από τους παρευρισκόμενους το επιθυμούν.

«Το έθιμο ξεκίνησε το 1955 με 3.000 άλογα με πρωτοβουλία των απλοϊκών ανθρώπων του χωριού και συγκεκριμένα με α' νύφη την κ. **Ελένη Σταύρακα** Φτερούγη) η οποία συμβάλλει μέχρι και σήμερα στην αναβίωση του εθίμου και α'

γαμπρό τον κ. **Δημοσθένη Σταύρακα** (Φτερούγης). Το **1956** ξανάγινε με νύφη την κ. **Μαρία Σίδηρη**, έπειτα σταμάτησε για 2-3 χρόνια και ξανάγινε το **1962** με αληθινούς πρωταγωνιστές αυτή τη φορά.» (προφορική μαρτυρία κ. Ελένης Σταύρακα).

Σήμερα τις όλες διαδικασίες αναβίωσης του εθίμου τις έχει αναλάβει ο πολιτιστικός σύλλογος «**Απόλλων Καρυάς**» σε στενή συνεργασία πάντα με το **Δήμο Καρυάς**. Η μετανάστευση των κατοίκων του νησιού, εσωτερική και εξωτερική, η αραίωση του πληθυσμού του χωριού αλλά και η πολιτισμική διαφοροποίηση συντέλεσαν στη βαθμιαία εξάλειψη του εθίμου. Ειδικά η πολιτισμική διαφοροποίηση, φαινόμενο που παρατηρείται σε όλη σχεδόν την έκταση του παραδοσιακού ελληνικού πολιτισμού, με την τηλεόραση, το ραδιόφωνο και τον πολιτισμό της εικόνας-που συνεπάγεται και την προβολή διαφορετικών από τα παραδοσιακά προτύπων ζωής- συνέβαλε σημαντικά σε αυτές τις εξελίξεις.

Η αναπαράσταση του εθίμου είναι μια ομαδική κοινωνική δραστηριότητα ή μάλλον μια σειρά από αλυσιδωτές δραστηριότητες που προ-απαιτούν συνεργασία σε θέματα προγραμματισμού και οργάνωσης από την κοινότητα ή την ομάδα που θα τα παρουσιάσει. Όσοι συμμετέχουν στην αναπαράσταση μετατρέπονται σε «ηθοποιούς» που εργάζονται υπό το βλέμμα των τουριστών και συχνά με βάση τις προδιαγραφές που η τουριστική βιομηχανία έχει βάλει.

Για το θεατή είναι ταυτόχρονα θέαμα και συμμετοχή, μια ευρύτερη επικοινωνιακή λειτουργία στην οποία συμμετέχουν όλοι ατομικά και ομαδικά, ενώ αποτελεί συνάμα δραστηριότητα με έντονο ψυχαγωγικό και παιδευτικό χαρακτήρα.

Παράλληλα το έθιμο προβάλλεται ως τοπική ιδιαιτερότητα του χωριού Καρυά, όπως φαίνεται και από σχετικές αναφορές στον τοπικό τύπο²³ και όπως τονίζεται με μπροσούρες, διαφημιστικά έντυπα κ.α που διανέμονται σε τουριστικά κατάλοιπα και ξενοδοχεία συστηματικά, με σκοπό την πρόκληση ενδιαφέροντος και την προσέλκυση τουριστών στο συγκεκριμένο χωριό.

²³ Καρσάνικα Νέα, φύλλο 57, Μάρτιος-Απρίλιος 2004, σ.2

ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΛΕΥΚΑΔΑΣ

Πολιτιστικό καλοκαίρι
Λευκάδα 2004

χορός, λόγος, μουσική,
παράδοση, εικαστικά, θέατρο

www.lefkada.gr

www.lefkada-monuments.gr

e-mail:tourismlefkas@acn.gr

Επιπλέον γίνεται σε μια προσπάθεια θύμησης του εθίμου στους παλιότερους και προσέλκυσης τουριστών στο πλαίσιο του εξωτισμού μέσα από τον οποίο επιζούν αναδεικνύοντας τη λειτουργικότητα και γραφικότητά τους.

Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται και σε άλλες παρόμοιες περιπτώσεις (γιορτή φακής στο οροπέδιο της **Εγκλουβής**, γιορτή κρασιού στο χωριό **Πηγαδησάνους** κ.α) κατά τις οποίες στοιχεία του παραδοσιακού πολιτισμού τονίζονται ως τρόποι και μέσα προσέλκυσης των τουριστών των οποίων το ενδιαφέρον για το περίεργο και το διαφορετικό στον τόπο που κάθε φορά επισκέπτονται θεωρείται δεδομένο.

Η αναπαράσταση του εθίμου μπορεί να μην είναι αυτούσια, μακάρι να μπορούσαμε να την κάναμε. Αλλά το ζήτημα για όλους τους ντόπιους κατοίκους της Καρυάς που κληροδότησαν το έθιμο στις επόμενες γενιές είναι να διατηρήσουν ό,τι μπορούν και φυσικά να το διασώσουν.

Από εκεί και μετά το αν θα το διασώσουν ή όχι είναι πρόκληση και πρόσκληση για όλους εμάς ή εσάς.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Όπως φαίνεται και από τα παραπάνω, ζούμε σε μια εποχή που είναι ιδιαίτερα εμφανής η πορεία προς τη εμπορικοποίηση της τοπικής πολιτιστικής παράδοσης σε πολλές πολιτιστικές εκδηλώσεις που συνδέονται με τα ήθη και έθιμα της περιοχής μας και στηρίζονται στη συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού(στη συγκεκριμένη περίπτωση των κατοίκων Καρυάς). Στις περιπτώσεις αυτές τα έθιμα αυτά αποτελούν ένα σύμβολο συνέχειας του τοπικού πολιτισμού, της κοινής καταγωγής των κατοίκων και βέβαια των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων της περιοχής.

Άλλοτε πάλι μετατρέπονται σε ένα «ψευδοπαραδοσιακό» θέαμα το οποίο προσφέρεται ως αυθεντικό στους τουρίστες, ενώ συχνά δεν αποτελεί παρά μια αναβίωση με σύγχρονες μεθόδους στοιχείων της παράδοσης τα οποία δεν υπάρχουν ή έχουν εντελώς ατονήσει. Έτσι χάνεται το ιδιαίτερο νόημα που έχουν για τους ντόπιους όλα αυτά τα έθιμα και πολλοί δυσανασχετούν. Η πορεία που μετατρέπει αυτές τις εκδηλώσεις σε παράσταση ή θέαμα για τους τουρίστες συνδέεται με την ανάπτυξη του οργανωμένου τουρισμού από τις τοπικές κοινωνίες. Το φαινόμενο αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές στις αναπτυσσόμενες χώρες όπου ο οργανωμένος τουρισμός προβάλλει τον «εξωτικό», «πρωτόγονο» και «παραδοσιακό» πολιτισμό.

Η σκηνοθετημένη αναπαράσταση πολλών εθίμων στηρίζεται στην προβολή των επιφανειακών και εμπορικοποιημένων εκείνων στοιχείων του τοπικού πολιτισμού με τρόπο οργανωμένο και εύληπτο για τον τουρίστα. Ουσιαστικά επιδιώκεται να διαμορφωθεί ένας επικοινωνιακός διάυλος με τους τουρίστες που

βασικό χαρακτηριστικό του είναι η προβολή μηνυμάτων και συμβόλων που δημιουργούν αίσθηση οικειότητας αλλά και επαφής με όσα ο τουρίστας θεωρεί αυθεντικά χαρακτηριστικά του τοπικού πολιτισμού.

Δεν είναι βέβαια λίγοι οι τουρίστες εκείνοι που γνωρίζουν ότι η αυθεντικότητα που τους προσφέρεται δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένα προϊόν και αναζητούν την κρυμμένη πλευρά του τοπικού πολιτισμού. Συμμετέχουν σε αυτή την επικοινωνιακή διαδικασία αλλά παραμένουν ουδέτεροι παρατηρητές, επειδή γνωρίζουν ότι δεν είναι αυθεντική.

Οι αιτίες που αυτός συμβαίνει είναι πολλές: η προβαλλόμενη διαφήμιση που χρησιμοποιεί συστηματικά τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των χώρων υποδοχής ως σύμβολα αντιληπτά από το μέσο τουρίστα, πολλοί ακόμη τουρίστες δε γνωρίζουν τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά των περιοχών που επισκέπτονται είτε γιατί ο λόγος που ταξιδεύουν είναι αποκλειστικά οι διακοπές και η χαλάρωση είτε γιατί δεν ενδιαφέρονται για μια παρόμοια πληροφόρηση.

Έτσι ο τουρίστας καταγράφει σαν τοπικό πολιτισμό αυτά που η διαφήμιση και πολιτιστική βιομηχανία του τουρισμού του έχει προβάλλει και οδηγείται σε λάθος συμπεράσματα παραμένοντας στην επιφανειακή γνωριμία με τον τοπικό πολιτισμό.

Συνοψίζοντας θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι πολιτισμικές επιπτώσεις της ανάπτυξης του τουρισμού τείνουν στην εμπορικοποίηση διάφορων μορφών της τοπικής παράδοσης και στην ανατροπή του νοήματος του τοπικού πολιτισμού. Αναδεικνύεται έτσι ο «εμπορικοποιημένος τουριστικός πολιτισμός» που αποτελεί μια αντανάκλαση πολλών σύγχρονων πολιτισμικών και καταναλωτικών προτύπων της κοινωνίας αφθονίας και κατανάλωσης στην οποία ζούμε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αλεξιάδης, Μ. Αλ., *Η ελληνική και Διεθνής Επιστημονική ορολογία της Λαογραφίας*, Ιωάννινα 1984
2. Βαρβούνης, Μ.Γ., *Μικρά Λαογραφικά*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2000
3. Βαρβούνης, Μ.Γ., *Λαογραφικά Εφήμερα, Μικρά κείμενα για την Ελληνική Λαογραφία*, εκδόσεις τυπωθήτω Γιώργος Δαρδάνος, Αθήνα 2001
4. Γκασούκα, Μ., *Κοινωνικές Λαογραφικές Παράμετροι*, εκδόσεις Φιλιππούτη
5. Δρακονταειδής, Γερ., *Σύντομη Ιστορία Λευκάδος*, Αθήνα 1970
6. Ήμελλος, Στέφ. Δ., *Σημειώσεις Ελληνικής Λαογραφίας Ιστορικά και Μεθοδολογικά Θέματα*, τεύχος Α, Αθήνα 1985
7. Κουκουλές, Φαίδων, *Βυζαντινών Βίος και Πολιτισμός*, τεύχος Δ', Αθήνα 1951
8. Κουλούρης, Κ., *Λαογραφία και Ελληνική Παράδοση με το μάτι της Επιστήμης*, Κέρκυρα 1983
9. Κοντομίχης, Π., *Ο Λευκαδίτικος Γάμος*, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1985-1999
10. Κυριακίδης, Στίλπων Π., *Γλώσσα και Λαϊκός Πολιτισμός των Νεότερων Ελλήνων*, Αθήνα 1946
11. Κυριακίδης, Στίλπων Π., *Two Studies on Modern Folklore*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Institute for Balkan Studies, Θεσσαλονίκη 1968
12. Κυριακίδου- Νέστορος, Άλκη., *Η θεωρία της Ελληνικής λαογραφίας:κριτική ανάλυση*, Αθήνα :Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, 1978
13. Κυριακίδου- Νέστορος, Άλκη *Λαογραφικά Μελετήματα Ι Ι*, εκδόσεις Πορεία, Αθήνα 1993
14. Λουκάτος, Δημ. Σ., *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1978
15. Λουκάτος, Δημ. Σ., *Τα Καλοκαιρινά*, εκδόσεις Φιλιππούτη, Αθήνα 1981
16. Μαζαράκη, Ε.Δ., *Η Συμβολή στη Μελέτη της Λαογραφίας, Η σημερινή τοποθέτηση*, Αθήνα 1959
17. Μέγας, Γ.Α., *Εισαγωγή εις την Λαογραφία*, έκδοση τρίτη, Αθήνα 1978
18. Μερακλής, Μ.Γ., *Ελληνική Λαογραφία Β' :Ήθη και Έθιμα*, εκδόσεις Οδυσσεάς, Αθήνα 1986
19. Μερακλής, Μ.Γ., *Ελληνικός Λαϊκός Πολιτισμός*, Αθήνα 1973

20. Μερακλής, Μ.Γ., *Σημειώσεις Λαογραφίας, τεύχος Α: Έννοια και σκοπός της Λαογραφίας*, Ιωάννινα 1981
21. Μερακλής, Μ.Γ., *Λαός και Λαϊκός Πολιτισμός*, Νέα Δομή 1, 1976
22. Μερακλής, Μ.Γ., *Λαογραφικά Ζητήματα*, Αθήνα 1989
23. Μερακλής, Μ.Γ., *Παιδαγωγικά της Λαογραφίας*, εκδόσεις Ιωλκός
24. Μερακλής, Μ.Γ., *Λαογραφία Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας κατ' έτος εκδιδόμενον, τόμος ΚΗ'*, Αθήνα 1972
25. Μερακλής, Μ.Γ., *Ελληνική Λαογραφία, Κοινωνική Συγκρότηση, Ζ' έκδοση*, εκδόσεις Οδυσσεάς
26. Οικονομίδης, Δ., *Έννοια και σκοπός της Λαογραφίας Επετηρίς Κέντρου Έρευνας Ελληνικής Λαογραφίας*, 1977
27. Πολίτης, Ευστ. Γ., *Ο γάμος εν Λευκάδι*, Λαογραφία, τόμος Α', Αθήνα 1909
28. Πολίτης, Ν.Γ., *Λαογραφικά Σύμμεικτα, τόμος Β'*, Αθήνα 1975
29. Πολυμέρου- Καμηλάκη, Αικ., *Λαϊκός υλικός βίος και πολιτισμός (προβλήματα και απόψεις) Επιστημονικές ανακοινώσεις 20 Νοεμβρίου- 5 Δεκεμβρίου 1979*, Αθήνα 1975
30. Περδικάρης, Γερ. Φιλ., " *Ορφεύς Λευκάδος* ", 1937-1989
31. Σπυριδάκης, Γ.Κ., *Ελληνική Λαογραφία, Λαϊκός πολιτισμός των νεότερων Ελλήνων*, Αθήνα 1972, τεύχος Γ'
32. Τσάρτας, Π., *Τουρίστες, ταξίδια, τόποι:κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον Τουρισμό*, εκδόσεις Έξαντας, Αθήνα 1996
33. Βουρνάς, Τ., - Γαρίδη Ε., *Η παράδοση και η επιβίωση της στο σημερινό πολιτισμό*, εκδόσεις ΑΦΩΝ ΤΟΛΙΔΗ
34. Εφημερίδα Καθημερινή *Νησιά του Ιονίου*, τεύχος Ε'
35. Εγκυκλοπαίδεια *Νέα Δομή*, τόμος 20^{ος}
36. Βουκελάτος, Ν.Δ., *Τουριστικός Οδηγός Λευκάδα*
37. Χρονικό της Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών
38. Λεξικό Τεγόπουλος – Φυτράκης, 1993
39. Εφημερίδα *Ηχώ της Λευκάδας* αρ.φύλλου 123, Μάιος –Ιούνιος 2002
40. Εφημερίδα *Καρσάνικα Νέα*, αρ.φύλλου 57, Μάρτιος-Απρίλιος 2004

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Dorson, Richard M., " FOLKLORE and FOLKLIFE AN INTRODUCTION"
2. Holland, Henry. , " Ταξίδια στα Ιόνια Νησιά, Ήπειρο, Αλβανία (1812-1813)", εκδόσεις ΑΦΩΝ ΤΟΛΙΔΗ, Αθήνα 1989
3. Herzfeld, Michael. , " Ours once more folklore Ideology and the making of modern Greece", publication PELLA, New York 1986
4. Hole, Christina. , " Popular Modern Ideas in Folklore, Cf: «Folklore»", 1955
5. Wright, A.R. , " The Folklore of the Past and Present, in «Folklore»" ,1927

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Η ΘΕΣΗ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΠΡΙΝ ΤΟ ΓΑΜΟ²⁴

Οι νέοι και οι νέες στα χωριά δεν έχουν την ευκαιρία να σμίγουν συχνά και να κουβεντιάζουν, πολύ περισσότερο να γίνονται φίλοι. Από την εποχή που θα αποφοιτήσουν-όσοι και όταν αποφοιτούσαν, όσοι και όταν μάθαιναν γράμματα- από το δημοτικό σχολείο, αποδιώχνουν την αφέλεια της ηλικίας τους και δε θα ξαναπάρουν μαζί το δρόμο, πιασμένοι από το χέρι, ή απλώς συζητώντας.

Η κοπέλα ιδιαίτερα πρέπει να προσέχει να μη δίνει αφορμές, να μη δίνει αφορμή «να την κουβεντιάζουν» στα μαγαζιά, δε πρέπει να σταματάει στο δρόμο και να μιλάει με ένα νέο του χωριού. Δε πρέπει να συναντιέται με νέους σε ερημικά μέρη ή στα χωράφια, στο λαγκάδι ή στη βρύση που θα πάει για νερό. Το περπάτημα της πρέπει να είναι σεμνό, αργό και κανονικό. Πρέπει να είναι καλοδεχούσα και γλυκομίλητη, σβέλτα και προπάντων ψυχοπονιέρα στη φτώχεια και τη δυστυχία των άλλων. Όσο για τις δουλειές δε πρέπει να χάνει την ώρα της. Να μη κοιμάται π.χ. τα μεσημέρια του καλοκαιριού, αλλά, να **μαγγανίζει**²⁵ λινάρι και να υφαίνει. Και το σπίτι της πρέπει να αστράφτει από καθαριότητα, γαρουφαλιές και μοσκαρδίνια να φιγουράρουν στα παραθύρια της.

Ο νέος πάλι πρέπει να προσέξει τον ανδρισμό και τη λεβεντιά του. Το φιλότιμο πάνω από όλα. Κι αν έχει αδερφάδες να προσέχει να μη τις προσβάλλει κανένας. Να μην αντιλέγει στους γονιούς του, να είναι υπάκουος, να δουλεύει και να προσπαθεί να μεγαλώσει την πατρική του περιουσία. Μόνο τότε θα τον προσέξουν οι κοπέλες του χωριού κι όταν αποφασίσει είναι σίγουρο ότι θα βρει μια καλή νύφη, έχοντας σα εγγύηση την εργατικότητα και το καλό του φέρσιμο.

²⁴ Π. Κοντομίχης, «Ο Λεγκαδίτικος Γάμος», Γρηγόρη, Αθήνα 1985-1999, σ. 11-14

²⁵ Π. Κοντομίχης, «Λεξικό του Λεγκαδίτικου Γλωσσικού Ιδιώματος», σ. 187

Υπάρχουν ωστόσο ευκαιρίες να ιδωθούν οι νέες και οι νέοι, να χαιρετιστούν δειλά, να ανταλλάξουν και καμιά πονηρή ματιά. Στη βρύση που θα πάει για νερό, η νοικοκυροπούλα στολισμένη με τη γνωστή φορεσιά της ανύπαντρης, θα δει να περνοδιαβαίνουν τα παληκάρια. Στην εκκλησιά την Κυριακή που θα βάλει τα καλά της και θα περάσει συχνά ανάμεσα από δυο σειρές ανδρών για να πάει στην εκκλησιά. Στα πανηγύρια πάλι του χωριού η συνάντηση είναι πιο επιθυμητή για τι διαρκεί περισσότερο και μάλιστα σε ατμόσφαιρα ψυχικής ευφροσύνης και συγκρατημένου κεφιοῦ. Εκεί στο χορό θα καμαρώσει ο ένας τον άλλο και αυτό ίσως γίνει αφορμή για κάποια διαρκέστερη συμπάθεια.

Γενικά οι νέοι και οι νέες στα χωριά κινούνται μέσα σε αυστηρά καθιερωμένα πλαίσια κοινωνικής συμπεριφοράς που αποτελούν άγραφο νόμο της εθιμικής τους ζωής που τόσο την προσέχουν. Περιμένουν την **ώρα την καλή** με πολύ λαχτάρα σαν τη πιο σπουδαία μέρα της ζωής τους.

Ο γάμος είναι το μεγάλο γεγονός αλλά συνάμα και το μεγάλο πρόβλημα. Ξεκινάει από την έννοια της αναπαραγωγής και με όλη την μεγαλοπρέπεια του , παίρνει μια τελείως διαφορετική θέση στη ζωή του χωριού και της πόλης. Αλλάζει ένας ολόκληρος κόσμος μέσα τους. Ο νέος και η νέα γίνονται για μια μέρα το καμάρι του χωριού. Περιμένουν την ιερή στιγμή, κάνοντας προσεκτικά την προετοιμασία τους, για να πάρουν από μια καλή θέση στη συνείδηση των συγχωριανών τους.

Τέλος σημειώνουμε ότι με το να τηρούν το απαράβατο των τοπικών εθίμων στον τομέα της ηθικής, αυτό δε σημαίνει ότι δε συνάπτονται και μυστικοί δεσμοί μεταξύ τους. Η χλιοτραγουδισμένη αγάπη ανθεί και βασιλεύει στις νεανικές καρδιές. Και συχνά το φεγγάρι και τα άστρα στέκονται μάρτυρες συγκινητικών ειδυλλίων.

2. ΤΑ ΠΡΟΞΕΝΙΑ²⁶

Η νόμιμη ηλικία για παντρεία στα χωριά και στην πόλη είναι η ηλικία 18-25 χρονών και αυτό δεν είναι καθόλου σταθερό και τυχαίο. Εξαρτάται από πολλούς παράγοντες. Οι νέοι στα χωριά γενικά παντρεύονται μικροί, εφαρμόζουν την παροιμία «Ή μικρός μικρός παντρέψου ή μικρός καλογερέψου». Οι γυναίκες παντρεύονται ακόμα πιο μικρές.

Οπωσδήποτε η παντρεία δεν είναι μικρό πράγμα κυρίως για τους άντρες που αναλαμβάνουν μεγάλες υποχρεώσεις. Σαν όριο παντρείας για τους νέους βάζουν την απόλυση τους από το στρατό. Γύρισε το παιδί από το στρατό, σοβαρεύτηκε, ωρίμασε. Όσοι δε προξενεύονται πριν το στρατό θεωρούνται βιαστικοί και επιπόλαιοι. Υπάρχουν βέβαια και οι νέοι που έχουν «αδύνατα μέρη» δηλαδή ανύπαντρες αδερφές τις οποίες πρέπει πρώτα να «βγάλουν» και μετά να πάρουν σειρά οι ίδιοι. Κι αν τολμήσουν να κάνουν το αντίθετο, εκτός από την άρνηση των γονιών τους θα έχουν και τη γενική κατακραυγή. Για τις κοπέλες δεν είναι το ίδιο. Αυτές πρέπει να παντρεύονται νωρίς για να ελευθερώσουν τα αρσενικά αλλά και γιατί όσο ξεμένουν τόσο δυσκολεύουν τα πράγματα. Οι ίδιες δεν εκδηλώνονται στους δικούς τους, αλλά και δε βγαίνει η παντρεία από το νου τους. Και ύστερα ποιόν θα πάρουν; έτσι μεταχειρίζονται πολλούς τρόπους για να τους αποκαλύψει η τύχη το όνομα και την οικονομική κατάσταση του μέλλοντος συζύγου τους. (κουφέτα²⁷, κουκιά²⁸ το χαλβά του Αγ. Φανουρίου²⁹, το νυφικό παπούτσι³⁰ κ.α.)

²⁶ Π. Κοντομήχης, «Ο Λευκαδίτικος Γάμος», Γρηγόρης, Αθήνα 1985-1999, σ.15-19

²⁷ Π. Κοντομήχης, «Μετά την ιεροτελεστία του στεφανώματος οι κοπέλες παίρνουν κουφέτα από το δίσκο, με κάποια προφύλαξη πάντα και το βράδυ που θα κοιμηθούν τα βάζουν κάτω από το μαξιλάρι τους και θα ξυπνήσουν το πρωί προσπαθώντας να συγκεντρωθούν στο όνειρο που θα δουν. Αν δουν κανένα παλικάρι χαίρονται, αν όμως δουν κανένα ηλικιωμένο θα κρατήσουν για την τύχη τους μόνο το όνομα του (έτσι θα λένε και το γαμπρό)», «Λευκαδίτικος Γάμος», Γρηγόρης, Αθήνα 1985-1999, σ.130

Όπως και να έχει όταν κάποιος φτάσει σε νόμιμη ηλικία να παντρευτεί, τότε το λέει στον πατέρα του ή αν διστάζει να το πει σε αυτόν το λέει στη μάνα του Αν ο αποδέκτης δε το εγκρίνει θα του πει: «Τι σε προπήρανε, γιε μου, τα χρόνια; Δε βλέπεις που έχουμε αδύνατα μέρη;» Και αυτή είναι η πιο επιεικής απάντηση. Συνήθως όμως οι ίδιοι οι γονείς παίρνουν την πρωτοβουλία να παντρέψουν το παιδί τους. Και σε κατά ιδίαν συνεννοήσεις καταλήγουν σε μια απόφαση και την ανακοινώνουν στο παιδί τους. Αφού τα κανονίσουν μεταξύ τους, ο πατέρας θα το ανακοινώσει και στα άλλα μέλη της οικογένειας και αφού πάρουν και τη δική τους γνώμη για την κοπέλα, τότε προχωρούν σε προξενιά και στέλνουν προξενητή. Βέβαια όλα αυτά τα συζητούν με περίσκεψη και μεγάλη προσοχή: λαμβάνουν υπόψη το χαρακτήρα της κοπέλας, την οικονομική της κατάσταση, την εξωτερική της εμφάνιση, την ηλικία γιατί πρέπει να ταιριάζουν σε όλα όπως λέει και η παροιμία «σκοινί με σκοινί και βούρλο με βούρλο».

Ο προξενητή ή η προξενήτρα πρέπει να είναι πρόσωπο σοβαρό, ευυπόληπτο και προπαντός εχέμυθο. Προτιμούν λοιπόν κυρίως τους ηλικιωμένους. Η μέρα που θα ανακοινωθεί η συμπεθεριά στους γονείς της νέας δεν έχει σημασία. Προσπαθούν όμως να είναι Κυριακή για να είναι όλοι σπίτι και να έχουν χρόνο να το συζητήσουν. Συνήθως ο προξενητής βάζει το χέρι στην καρδιά και προσπαθεί να μην επηρεάσει κανένα γιατί όπως λένε « δεν κάνομε δα,

28 Π. Κοντομίχης, «Η κοπέλα παίρνει τρία κουκιά –χλωρά ή ξερά- το ένα είναι ζόρκο(ξεφλουδισμένο), το άλλο μισόζορκο(ξεφλουδισμένο ως τη μέση) και το τρίτο ντυμένο. Πριν πέσει να κοιμηθεί τα βάζει κάτω από το μαξιλάρι της και το πρωί που θα σηκωθεί βάζει το χέρι της από κάτω και πιάνει στην τύχη ένα από τα τρία. Αν πιάσει το ζόρκο ο γαμπρός θα είναι πάμφτωχος, αν πάρει το μισόζορκο θα είναι έτσι κι έτσι και να πιάσει το ντυμένο ο γαμπρός θα είναι νοικοκύρης και πλούσιος», «Λευκαδίτικος Γάμος», Γρηγόρης, Αθήνα 1985-1999, σ.130

29 Π. Κοντομίχης, «Την παραμονή της γιορτής του Αγ. Φανουρίου έπαιρναν υλικά (αλεύρι, λάδι) από τρεις πρωτοστέφανες και έφτιαχναν χαλβά, άφηναν τρία κομμάτια στις πόρτες τριών Αγίων(σερνικών πάντα)και προσεύχονταν γονατιστές για να έρθει ως το χρόνο ο γαμπρός», «Λευκαδίτικος Γάμος», Γρηγόρης, Αθήνα 1985-1999 σ.132

30 Π. Κοντομίχης, «Όταν πρόκειται να στεφανωθεί κάποια στο χωριό πηγαίνει η ενδιαφερόμενη κοπέλα και γράφει με την έγκριση της νύφης, το όνομα της κάτω από το παπούτσι της το δεξί. Και όταν έκανε τους γύρους του Ησαΐα κατά την ώρα του στεφανώματος, έλεγε, όπως είχαν συνεννοηθεί: "Σέρνω την τάδε, έτσι να σίρει και η μοίρα της" και η τύχη της άνοιγε. Ισχύει και σήμερα το έθιμο.»

κουμπάρε, σεμπριά που χαλάει την άλλη μέρα». Και σωστά γιατί εδώ είναι γάμος, είναι ζωή.

Σε πολλά χωριά η υποδοχή του προξενητή στο σπίτι του γαμπρού, αν φέρει πανηγυρικό χαρακτήρα, παίρνει πανηγυρικό χαρακτήρα. Πρώτα του φτιάχνουν καφέ αλλά εκείνος κατά το έθιμο το αρνείται λέγοντας «καφέ έπια από τα χρυσοχέρα της νύφης με διπλό παξιμάδι», για τι η νέα μετά από το σώσιμο της συμπεθεριάς δίνει στον προξενητή δυο παξιμάδια(το ένα να το βουτήξει στον καφέ και το άλλο να το δώσει στον γαμπρό, σαν απόδειξη της αγάπης και της συγκατάθεσης της). Πάντως σύμφωνα πάντα με τα έθιμα του τόπου η προξενήτρα στο σπίτι που πάει παίρνει γλυκό και όχι καφέ για να μη γευτεί την πίκρα του σε περίπτωση άρνησης.

Από τη στιγμή που τα «σώνουν» οι δυο οικογένειες **συμπεθεριάζουν** και προσφωνούνται αμοιβαία **συμπέθεροι**. Ο προξενητής ή η προξενήτρα καυχιέται που τα τελείωσε, έχει όμως και τα τυχερά της. Όχι βέβαια φανερά... Δώρα ανάλογα με την οικονομική κατάσταση του γαμπρού και τη δική της. Η πεθερά της νύφης θα τη φιλέψει σε είδος (λάδι, φακές, πατάτες κπλ). Η δε μάνα της νύφης κάτι θα της δώσει και αυτή. Πολλές φορές τη φιλεύει και η ίδια η νύφη αν είναι βέβαια ευχαριστημένη. Και φυσικά την προξενήτρα την καλούσαν στο γάμο.

Το ίδιο βέβαια συμβαίνει και όταν η προξενιά στέλνεται από το σπίτι της νύφης. Και στις δυο περιπτώσει η συμφωνία κλείνεται όταν τακτοποιηθούν τα σχετικά με την προίκα(ο γαμπρός θα πει τι ζητάει και η νύφη τι δίνει). Σπάνιες είναι οι περιπτώσεις που οι συγγενείς του γαμπρού δε διατυπώνουν απαιτήσεις. Ό,τι έχει η κοπέλα, λένε. Φυσικά δε λείπουν και τα παζαρέματα. Για αυτό και πολλά προξενιά αργούν να τελειώσουν. Όταν μάλιστα υπάρχουν και αγάπες στη μέση και ο γαμπρός είναι εύπορος και η νύφη φτωχιά ή το αντίθετο , τότε «γελάει το χωριό

γελάει και ο κόσμος» για τις παρατεταμένες συμφωνίες. Αφού λοιπόν τελειώσουν οι διαπραγματεύσεις και αφού δώσουν λόγο κανονίζουν οι λογοδοσμένοι πότε θα πάνε το ληγατοχάρτι ή χαρτί όπως λένε επικρατέστερα το προικοσύμφωνο.

3. ΤΟ ΛΗΓΑΤΟΧΑΡΤΙ³¹

Ληγάτο³² λένε το σύνολο της κινητής και ακίνητης περιουσίας που δίνουν ως προίκα στη νύφη. Το χαρτί τα πηγαίνουν στο σπίτι του γαμπρού 8 μέρες μετά το δόσιμο λόγου. Την ορισμένη μέρα ξεκινά το **συμπθεριακό** αποτελούμενο από συγγενικά πρόσωπα της νύφης πάντα σε ζυγό αριθμό-2,4,6- και πάει στο σπίτι του γαμπρού. Από τη συνοδεία δε λείπει ο πατέρας της νύφης και φυσικά και η ίδια η νύφη. Επικεφαλής είναι ο μεγαλύτερος αδερφός ή η μάνα της νύφης και μαζί τους και ένα πρώτος ξάδερφος. Μαζί τους είχαν και τον προξενητή. Στο σπίτι του γαμπρού είναι όλοι συγκεντρωμένοι και περιμένουν, για να ακούσουν το χαρτί.

Μόλις φτάσουν οι **συμπθέρο** μαζεύονται όλοι σε ένα μεγάλο δωμάτιο, το **πόρτιγο** ή κάποτε και στην κουζίνα και εκεί ο αδερφός ή η μάνα της νύφης δίνει με επισημότητα το χαρτί στο γαμπρό. Αν εκείνος δε ξέρει γράμματα το δίνει και το διαβάζει κάποιος από τους δικούς του. Αν το περιεχόμενο είναι το ίδιο σύμφωνα με την προφορική τους συμφωνία τότε τελειώνει και η **συμπθεριά** και αρχίζουν απανωτές οι ευχές: « **να είναι καλορίζικοι**», «**καλοφούρτουνοι**» και ακολουθούσαν κεράσματα. Αν πάλι δε συμφωνήσουν και το προικοσύμφωνο θεωρηθεί ελλιπές τότε γυρίζουν τους συμπθέρους πίσω με την αιτιολογία ότι τους γελάσανε.

³¹ Π.Κοντομίχης, «Ο Λευκαδίτικος Γάμος», Γρηγόρης, Αθήνα 1985-1999, σ. 20-26

³² Π.Κοντομίχης, «Ο Λευκαδίτικος Γάμος», Γρηγόρης, Αθήνα 1985-1999, σ. 179

Τα ληγατοχάρτια συντάσσονται από άνθρωπο του σπιτιού ή στενό συγγενή για λογαριασμό των γονιών, του ενός ή και των δυο. Αν οι σπιτικοί δεν ήξεραν καθόλου γράμματα τότε καταφεύγανε σε παπάδες ή ιερομόναχους πράγμα που σημειωνόταν στο τέλος του προικοσύμφωνου και το οποίο υπέγραφαν και δυο μάρτυρες. Είναι σημαντική η αξία τους για ένα τόπο γιατί από αυτά βγάζει κανείς συμπεράσματα για την οικονομική και κοινωνική κατάσταση του τόπου, πληροφορείται για την οικιακή οικονομία, την ενδυμασία, την κτηματική ορολογία κ.α. Όλα τα προικοσύμφωνα άρχιζαν με την επίκληση της θείας δυνάμεως και στα περισσότερα σχεδιάζουν στην πρώτη σελίδα, πάνω αριστερά, σε συμβολικό σχήμα και με συντομογραφία ιερές συμβολικές φράσεις.

4. ΤΟ ΜΑΝΤΙΛΙ ΚΑΙ ΤΟ ΔΑΧΤΥΛΙΔΙ³³

Το πρωί της επόμενης ημέρας μετά το γλέντι σαν θα φύγουν οι συγγενείς της νύφης παίρνουν μαζί τους γλυκίσματα, μύγδαλα, καρύδια τυλιγμένα σε ένα μαντήλι του κεφαλιού που το έχει αγοράσει ο γαμπρός ως δώρο για τη νύφη. Η νύφη που το περιμένει ανυπόμονα θα το πάρει στα χέρια της και θα το φοράει συνέχεια και επιδεικτικά σαν το πρώτο σημάδι επισημοποίησης του συνοικεσίου. Τότε λένε όλοι στο χωριό « Της πήγαν το μαντίλι». Συνήθως το μαντίλι αυτό είναι κόκκινο μεταξωτό ή μάλλινο και το λένε **μπέρτα**. Μαζί με το μαντίλι στα περισσότερα χωριά πηγαίνουν και το **δαχτυλίδι**.³⁴ Το μαντίλι και το δαχτυλίδι το πηγαίνει στους συμπεθέρους η πεθερά της νύφης η οποία συνοδεύεται πάντα από ένα αρσενικό συγγενή της (εγγόνι, ανιψιό).

³³ Π.Κοντομίχης, «*Ο Λευκαδίτικος Γάμος*», Γρηγόρης, Αθήνα 1985-1999 σ.σ.27-28

³⁴ Τα κοσμήματα της νύφης τα γράφανε στο ληγατοχάρτι και μάλιστα με κάθε λεπτομέρεια. Από προικοσύμφωνα στο Αρχιφυλάκιο της Λευκάδας καταγράψαμε τις εξής περιπτώσεις : «δαχτυλίδι με πέτρα γρανάτα»(1861), «δαχτυλίδια χρυσά ροζέττες με διαμάντια» (προικοσύμφωνο 1823) κ.α.

Αν το δαχτυλίδι δε το πάνε με το μαντίλι τότε το πηγαίνουν την επόμενη Κυριακή ο πατέρας του γαμπρού με συνοδεία και αυτός και το βάζει στο δάχτυλο της νύφης ή ο ίδιος ή ο αδερφός της νύφης , αν έχει. Τότε κανονίζουν πότε θα γίνουν και τα αρραβωνιάσματα.

5. ΟΙ ΑΡΡΑΒΩΝΕΣ³⁵

Για την τέλεση των αρραβώνων δεν υπάρχει ορισμένος εθιμικά χρόνος. Πολλές φορές γινόταν πάνω στις 8 μέρες μετά το χαρτί. Αν συμπέσει να πλησιάζουν γιορτές(Χριστούγεννα, Πάσχα) τότε για το επισημότερο αφήνουν τον αρραβώνα για τότε.

Οι αρραβώνες γίνονται συνήθως βράδυ. Ξεκινάει το συμπεθεριό και πάει όπως λένε στη νύφη «τα στολίδια» αυτά δηλαδή που τη στολίζουν και επισημοποιούν το συνοικέσιο. Τα πιο συνηθισμένα είναι τα χρυσαφικά ή κατά την τοπική διάλεκτο τα ξαφικά που η αξία τους είναι ανάλογη με την οικονομική κατάσταση του γαμπρού. Το κόσμημα που κυριαρχεί πιο πολύ μάλιστα για τη συμβολική του σημασία είναι η βέρα. Αυτό συγκινεί τη νύφη και τους δικούς της γιατί από τη στιγμή που θα τη φορέσει ανήκει όχι πλέον στους δικούς της , αλλά στο μέλλοντα σύζυγό της Έτσι όλη την τελετή των στολιδιών την εκφράζουν με τις φράσεις «της βάλανε τη βέρα, της πήγαν τη βέρα». Τα άλλα χρυσαφικά που δίνουν συνοδευτικά είναι τα σκουλαρίκια, οι μπόκελες ή βεργέτες, η σπίλα, το ποντάλι και οι καρφοβελόνες. τα σκουλαρίκια είναι συνήθως χρυσά και καμιά φορά στολισμένα με μαργαριτάρια. Τα σκουλαρίκια που φοράει η νύφη κατά την ώρα του στεφανώματος λέγονται στεφανίσια. Φημισμένα ήταν παλιότερα αυτά που προέρχονταν από τη Βενετία. Το πιο εντυπωσιακό όμως κόσμημα ήταν η σπίλα,

³⁵Π. Κοντομίχης, «Ο Λεπκαδίτικος Γάμος», Γρηγόρης, Αθήνα 1985-1999 σ.σ. 29-32

που τη φοράει η νύφη στο κέντρο του μπούστου καρφώνοντας τη σπαλέττα. Πρόκειται για ένα είδος καρφίτσας με πλατιά επιφάνεια σε σχήμα ελλειψοειδές, στολισμένη συχνά με αλυσιδίτσες δεξιά και αριστερά. Το **ποντάλι** είναι κι αυτό είδος καρφίτσας για τη σπαλέττα. Όσο για τον **καρφοβελόνα**(ή στηθοβελόνα) ήταν το πιο πρακτικό κόσμημα που παρουσιάζει και τη μεγαλύτερη ποικιλία μορφής. Πρόκειται για μια βελόνα μικρή με στρογγυλή κεφαλή καμωμένη από ποικίλα υλικά από το γυαλί ως το χρυσάφι. Μαζί με τα στολίδια πήγαιναν στη νύφη και μια πλάκα πράσινο σαπούνη και ένα ψαλίδι σύμβολα της νοικοκυροσύνης.

Τα κοσμήματα τα πήγαιναν συσκευασμένα σε κουτάκια, τυλιγμένα μέσα σε μεταξωτό κατά προτίμηση κόκκινο ή γαλάζιο μαντίλι. Μερικοί τα βάζανε μέσα σε σκαλισμένη χρυσοθήκη που την έλεγαν και την έγραφαν **μπούσουλα** ή **σκάτουλα**. Μαζί με τα χρυσαφικά ο γαμπρός πηγαίνει στη νύφη και άλλα δώρα(παπούτσια, μαντίλι του κεφαλιού, δέμα, φόρεμα κ.α.) όλα τα δώρα τα βάζουν σε ένα ωραίο κάνιστρο που το σκεπάζουν με χρωματιστό μαντίλι ,συνήθως κόκκινο, και το οποίο μεταφέρει στο σπίτι της νύφης στο κεφάλι της μια κοπέλα αμφιθαλής(που ζουν οι γονείς της) και η οποία μπαίνει επικεφαλής της συνοδείας.

Τη βέρα θα τη φορέσει στο δάχτυλο της νύφης ³⁶ο πατέρας ή ο αδερφός του γαμπρού ή ακόμα ένα παιδί συγγενικό της με μάνα και πατέρα. Γυναίκα δε καλούσαν ποτέ να βάλει τις βέρες γιατί το ζευγάρι θα έκανε όλο κοπέλες. Παλιότερα σε μερικά χωριά καλούσαν και τον παπά που έκανε το μισό μυστήριο εκεί, ζητώντας την αμοιβαία συγκατάθεση του γαμπρού και της νύφης για το γάμο. Ύστερα τους αντάλασσε τις βέρες σταυρωτά κατά το συνηθισμένο.

Κατά τους αρραβώνες ο γαμπρός και η νύφη βρίσκονται σε αμηχανία αφού είναι άλλωστε η πρώτη μέρα που συναντώνται επίσημα. Μετά το αρραβώνιασμα

³⁶ Σε πολλά χωριά συνηθίζεται να φοράει νυφική στολή- Ρωμαίικα- η αρραβωνιαστικιά κατά την μέρα των αρραβώνων της.

ακολουθεί δείπνο στους συμπεθέρους και ολονύκτιο γλέντι. Από εδώ και πέρα οι νέοι θα συναντώνται αλλά αφού γίνει επίσημα το **μπάσιμο** του γαμπρού στο σπίτι της νύφης. Συνήθως γίνεται μετά από μια εβδομάδα μετά τους αρραβώνες. Αν όμως συμπέσει να πλησιάζει γιορτή τότε κανονίζουν να μπει **γιορτιάτικα**. Γενικά προτιμούν Κυριακή για να μπορούν οι συμπέθεροι να ετοιμαστούν καλύτερα για το γλέντι.

Ο γαμπρός με τους συγγενείς του μαζεύονται το απόγευμα του Σαββάτου στο σπίτι του και από εκεί ξεκινούν για το σπίτι της νύφης. Αν δε έρχονται από ξένο χωριό θα έχουν τα άλογα τους, όλοι καβαλαρείοι. Όπως και να είναι κουβαλάνε δώρα για τη νύφη που τα φορτώνουν αν χρειαστεί σε ένα ζώο , κι όχι μόνο για τη νύφη αλλά και για την πεθερά και για τις αδερφές της νύφης και ακόμα και για τις συννυφάδες αν συγκατοικούν. Στα δώρα αυτά συμπεριλαμβάνουν και τον τράγο που τον σέρνει ένας συμπέθερος, δώρο αποκλειστικά του πεθερού για το κρέας του συμποσίου της μεγάλης εισόδου τους γαμπρού. Ο τράγος θα θυσιαστεί στολισμένος με κουδουνάκια και κόκκινες κορδέλες στο λαιμό και στα κέρατα. Σε μερικά χωριά πηγαίνουν δυο ραγιά στη νύφη³⁷ οπότε η πομπή παίρνει μεγαλύτερη μεγαλοπρέπεια και θυμίζει αρχαίες πομπές.

Μόλις έμπαινε στο σπίτι ο γαμπρός με τους συγγενείς του και τακτοποιούνταν ο καθένας στη θέση του, η νύφη πιο θαρρετή τώρα κερνούσε τους συμπεθέρους προσφέροντας καφέ με παξιμάδι και τσίπουρο ή μέντα. Ύστερα σαν έπιναν όλοι τον καφέ τους και το πιτό τους γύριζε μια συμπεθεροπούλα, συγγένισσα, γειτόνισσα ή και αδερφή της νύφης και μάζευε τα φλιτζάνια πάνω σε ένα δίσκο στολισμένο με κεντητό πετσετάκι. Ύστερα σηκωνόταν οι γυναίκες του συμπεθερικού και πρόσφεραν τα δώρα τους στη νύφη που ήταν συνήθως είδη

³⁷Ευσταθ. Γ Πολίτης, «Λαογραφία», τόμος Α', σ. 309

προίκας, φορέματα, κοσμήματα, σεντόνια κ.α. την αρχή έκανε η μάνα του γαμπρού που πρόσφερε στη νύφη ένα φόρεμα.

Από την μέρα εκείνη ο γαμπρός πηγαίνει καθημερινά στο σπίτι της αρραβωνιαστικιάς του. Η νύφη όμως ποτέ δε πάει στο σπίτι του γαμπρού εκτός και αν όπως λένε το σπίτι έχει ανάγκη για νοικοκυριό, οπότε μπαίνει κι αυτή· αλλά και πάλι το μπάσιμο της νύφης στου αρραβωνιαστικού το πατρικό γίνεται και εδώ με επίσημο τραπέζι, καλοδεξίματα, ευχές και τα παρόμοια. Όπως και να είναι οι αρραβωνιασμένοι προσέχουν να φαίνονται, αλλά και να είναι σεμνοί. Από το χέρι δεν πιάνονται ποτέ, ούτε πάνε αγκαζέ, αλαμπρατσάντε. Στις δουλειές, στα πανηγύρια και στην εκκλησιά πηγαίνουν μαζί βέβαια. Για αυτό και ο γάμος δεν αργούσε να γίνει, κανονικά μέσα σε 6 μήνες από τον αρραβώνα γινόταν και τα στέφανα. Τέτοια πράγματα σου λένε- « δεν πρέπει να καιροφορούν· η άργητα δεν είναι καλό πράγμα».

6. ΤΟ ΠΛΥΣΙΜΟ ΤΩΝ ΜΑΛΛΙΩΝ

Όσο προχωρεί ο καιρός τόσο εντείνονται οι προετοιμασίες για το γάμο. Ιδιαίτερα δραστήρια και βιαστική πρέπει να είναι η νύφη που μαζί με τη μάνα της κεντούν, υφαίνουν ράβουν και γενικά συντάσσουν τα προικιά. Μια από τις σπουδαιότερες φροντίδες που την απασχολούν είναι τα μαλλιά ή στρωματόμαλλα. Με αυτά θα γεμίσουν τα στρώματα, τα προσκέφαλα. Τα μαλλιά αγορασμένα σε ποκάρια από το εμπόριο ή τους ιδιώτες θέλουν απαραίτητα **ζεμάτισμα, πλύσιμο, λιάσιμο** και καλό **στέγνωμα** για να χρησιμοποιηθούν, αλλιώς μουχλιάζουν και μυρίζουν άσχημα.

Το πλύσιμο των μαλλιών έχει και αυτό τη δική του εθιμική διαδικασία: μαζεύονται γυναίκες συγγενείς της νύφης καλούν και τις συμπεθέρες από το μέρος του γαμπρού και ξεκινούν πρωί-πρωί, με προεξάρχουσα την πεθερά του γαμπρού που είναι σε αυτές τις ώρες η αδιαμφισβήτητη **πρωτοκυρά** με απεριόριστες πρωτοβουλίες. Επιτέλους ξεφεύγει και αυτή από την πιεστική κυριαρχία του άντρα(μεριάζει μπροστά της και σιωπά ακόμα και ο νοικοκύρης της). Τα μαλλιά τα φορτώνουν σε ζώα. Τα υπόλοιπα, κόφες, καζάνια κόπανους που θα χρειαστούν επιτόπου καθώς και τις κοφοπούλες με το φαγητό και τα κεράσματα τα μεταφέρουν οι γυναίκες στο κεφάλι τους. Η νύφη στολίζεται διαφορετικά σήμερα: βάζει φόρεμα παντρεμένης κόκκινο με χρωματιστή ωραία σπαλέττα και φοράει και τα χρυσαφικά που της πήγε ο καλός της, ο οποίος παρευρίσκεται στο πλύσιμο και είναι γεμάτος χαρά και κέφι δίπλα στη στολισμένη φρεγάδα του.

Όταν φτάσουν, στήνουν τα καζάνια σε πρόχειρες εστίες, βράζουν νερό και ρίχνουν μέσα τα μαλλιά για να **ζεματιστούν** έπειτα τα βγάζουν τα ρίχνουν μέσα σε μεγάλες κόφες να **στραγγίσουν** και έπειτα τα ρίχνουν στα κρυσταλλένια τρεχούμενα νερά της βρύσης και τα **ξεπαστρεύουν** κοπανώντας τα ελαφριά. Οι λεβέντισσες του συμπεθερικού με βγαλμένα τα μαντίλια τους και ανασκουμπωμένα τα φουστάνια τους ξανοίγουν επιτήδεια με τα δυο τους χέρια τα **φλοκιά** των μαλλιών και τα καθαρίζουν, ξεπλένοντας τα πέρα-δώθε στα καθαρά νερά. Έτσι καθώς είναι σκυφτές, γελαστές με τα πλεξιδωτά μαλλιά τους μοιάζουν πραγματικά με όμορφες νεράιδες των πηγών. Τέλος απλώνουν τα μαλλιά στον ήλιο και τα αφήνουν να στεγνώσουν ως το βράδυ που θα φύγουν. Και αν δεν στεγνώσουν καλά τα απλώνουν την επομένη στο σπίτι. Την αρχή στο πλύσιμο των μαλλιών την κάνει η μάνα ³⁸ που μόλις ξεφορτώσουν τα ζώα, αδειάζει τα μαλλιά

³⁸Ευσταθ. Σταύρακας, «Ο χωριάτικος γάμος», εφημερίδα Λευκαδίτικα, φύλλο 31-32, 1961

ολόγυρα της και δίνει την πρώτη ευχή: «Να είναι καλορίζικα», ευχή στην οποία απαντούν όλοι οι παρευρισκόμενοι με ανάλογες ευχές. Η ίδια πάλι θα ρίξει στο καζάνι τα πρώτα μαλλιά και θα τη μιμηθούν όλοι ρίχνοντας συμβολικά από ένα **φλοκί** στο βραστό νερό. Σε μερικά χωριά την αρχή στο πλύσιμο την κάνει μια νιόπαντρη της συντροφιάς που πρέπει να είναι καλόκαρδη και καλοδεχούσα. Τέλος μόλις αρχίζει η δουλειά τραγουδούν:

**« Σου πλένουν τα μαλλάκια σου , με γεια σου με γεια σου'
Να ζήσεις με το ταίρι σου και με τη συντροφιά σου.
Σε τούτο το γάμο που γίνεται , με γεια του με χαρά του
και στα πεδέλοιπά του
με γεια του , με χαρά του
και στα πεδέλοιπά του
με γεια του , με χαρά του
με γεια του , με χαρά του
και στα πεδέλοιπά του.
Εμπήκε η νύφη στο χορό με γεια της με χαρά της
και στα πεδέλοιπά της³⁹.»**

Η νύφη και ο γαμπρός κατά την ώρα της δουλειάς στέκονται παράμερα και κερνάνε τους περαστικούς. Εκείνη κρατάει ένα πιάτο με φελλιά πίτας και ο γαμπρός το μπουκάλι με το πιάτο και τα ρακοπότηρα. Για αυτό στο κέρασμα βοηθάει και η μάνα προσφέροντας σε όλους κουφέτα. Ο καθένας που θα περάσει πρέπει να τραταριστεί(κεραστεί). Έτσι δίνει και αυτός έναν τόνο χαράς με την παρουσία του στη συγκινητική τελετουργία της στιγμής.

Το μεσημέρι θα καθίσουν οι συμπέθεροι σε ένα ίσκιο για φαγητό και εκεί θα αρχίσουν τα **λιανοτράγουδα** της αγάπης και τα **παινέματα** του ζευγαριού. Θα στήσουν για λίγο το χορό και κατά το βραδάκι θα μαζέψουν τα μαλλιά, θα τα

³⁹ Αποδέλοιπα ή πεδέλοιπα: τα επακόλουθα , τα υπόλοιπα. Εδώ εννοούν τα παιδιά που θα κάνουν.

φορτώσουν πάλι στα ζώα και θα γυρίσουν στο χωριό. Ο χρόνος για ο πλύσιμο δεν είναι ποτέ ορισμένος. Συνήθως γίνεται 10-15 μέρες πριν το γάμο στο πλύσιμο των μαλλιών λένε και το παρακάτω τραγούδι για την ετοιμασία των προικιών.

«Ράβε, βελόνα μου χρυσή, της κόρης μου τα ρούχα,
Μην πέτεσαι, βελόνα μου, εις τα δικά μου που είχα,
Ράβε σεστάδα κι όμορφα τα καλοφουρτουνά της.
Βελόνα μου ολόχρυση, ράβε το νυφικό της,
Να το φορέσει η πέρδικα, το καλορίζικο της.
Σαν έρθει η ώρα η καλή να είναι όλα με την τάξη,
να ιδούν οι συμπεθέροι μας, πως λάμπουν στο μετάξι.»

7. ΤΑ ΠΡΟΖΥΜΙΑ⁴⁰

Βρισκόμαστε στην τελευταία εβδομάδα πριν το γάμο. Την Τρίτη το βράδυ **αναπιάνουν** τα προζύμια του γαμπρού. Το πρωί της ίδιας μέρας δυο άνθρωποι του σπιτιού κρατώντας ένα κόκκινο μαντήλι στο χέρι, γυρίζουν και καλούν τους συγγενείς και φίλους τους ,σχεδόν όλο το χωριό να παραβρεθούν το βράδυ στα προζύμια.

Στα προζύμια πάνε συνήθως οικογενειακώς οι καλεσμένοι. Παλιότερα έριχναν μερικούς πυροβολισμούς από το σπίτι του γαμπρού⁴¹ συνθηματικά για τη συγκέντρωση των καλεσμένων. Ο ερχομός των συμπεθέρων γίνεται εντυπωσιακά. Και ο καθένας μπαίνοντας δίνει την ευχή του(καλορίζικα και πάντα από χαρές, και στων παιδιών σας)και η ανταπόδοση από τους σπιτικούς είναι ανάλογη. Το κοσκίνισμα σε πολλά χωρά αρχίζει μετά τις 12 τα μεσάνυχτα για τι υπάρχει η

⁴⁰ Κοντομίχης, «*Λευκαδίτικος Γάμος*», Γρηγόρης, Αθήνα 1985-1999, σ. 37-48

⁴¹ Ευσταθ. Γ. Πολίτης, «*Τα προζύμια*», εφημερίδα Η φωνή της Λευκάδας, 28/5/1936

γνωστή πρόληψη για την Τρίτη. Έτσι ουσιαστικά το ανάπιασμα γίνεται την Τετάρτη. Όταν λοιπόν μαζευτούν όλοι και ετοιμαστούν τα σύνεργα(σκαφίδι, αλεύρι, σήτα κλπ.) και αφού λαλήσει το πρώτο μεταμεσονύκτιο ορνίθι, αρχίζει η τελετή. Ο πρώτος που θα κοσκινίσει είναι ένα αγόρι που ζει η μάνα και ο πατέρας του. Παίρνει αδέξια τη σήτα και μισοσυγκινημένο κοσκινίζει πέρα- δώθε 2 ή 3 φορές. Συγχρόνως όλοι οι παρευρισκόμενοι αναφωνούν «**καλορίζικα**» έπειτα 2 ή 4 κοπέλες αμφιθαλείς ανασκουμπώνονται και αρχίζουν καμαρωτά τη δουλειά. Στο κεφάλι φορούν κόκκινο μαντήλι ή φέσι , στη μέση βάζουν ένα κόκκινο μαντήλι σα ζωνάρι και σε αυτό σφηνώνουν δεξιά και αριστερά ένα μαχαίρι και ένα πιστόλι. Ο συμβολισμός είναι εμφανής αφού τα προζύμια γίνονται για τα κουλούρια του λεβέντη γαμπρού. Συγχρόνως ακούγεται το πρώτο τραγούδι:

**« Απόψε κοσκινίζουμε για του γαμπρού τη χάρη
κι αύριο βράδυ θα είμαστε στις νύφης το καμάρι»**

Στο προζύμι δίνουν σχήμα μεγάλου κουλουριού και με αυτό θα ζυμώσουν μετά , αφού γίνει , τα κουλούρια του γαμπρού. Αφού ετοιμαστεί το προζύμι θα το σκεπάσουν με ένα κόκκινο μαντήλι και ο πατέρας και η μάνα του γαμπρού θα πάνε να το «ασημώσουν», ρίχνοντας πάνω μερικά κέρματα. Το ίδιο κάνουν και οι πιο στενοί συγγενείς δίνοντας πάντα τις ευχές τους. Έπειτα παίρνουν μια σήτα βάζουν μέσα γλυκά, καρύδια, μύγδαλα και την τοποθετούν μέσα στο σκαφίδι, πλάι στο ζυμάρι. Κατόπιν καλούν το γαμπρό να κάτσει δίπλα στο προζύμι και να το ασημώσει ο ίδιος και οι κοπέλες μαζεμένες τραγουδούν:

«Κοντοζύγωσε, γαμπρέ μου, να ασημώσεις το προζύμι....»

Την ώρα που τραγουδούν οι κοπέλες ο γαμπρός τρώει παίρνοντας από τη σήτα μύγδαλα, καρύδια κλπ. Και όταν τελειώσει το τραγούδι ρίχνει στο μαντήλι

χρήματα και σηκώνεται. Ύστερα κάθονται με σειρά οι υπόλοιποι παρευρισκόμενοι, άντρες, γυναίκες και παιδιά και ασημώνουν κι αυτοί το προζύμι. Τα χρήματα που θα συγκεντρωθούν θα τα πάρει ο γαμπρός και αφού δώσει ένα μερίδιο στις κοπέλες, που ανάπιασαν τα προζύμια του τα υπόλοιπα θα τα μοιράσει στις άλλες που παρευρίσκονται. Το έθιμο αυτό κόπηκε τα τελευταία προπολεμικά χρόνια σε πολλά χωριά και ο γαμπρός κρατά τα χρήματα για τα έξοδα του γάμου. Το τραγούδι και ο χορός συνεχίζεται όλη τη νύχτα και οι συμπεθέρες προσφέρουν στους καλεσμένους άφθονο κρασί, μύγδαλα, παξιμάδια κ.α.. το πρωί χαράματα θα ζυμώσουν οι κοπέλες το προζύμι και θα πλάσουν τα κουλούρια του γάμου ή κουλούρια του γαμπρού. Για το γαμπρό θα πλάσουν ειδικό κουλούρι που λέγεται «γαμπροκούλουρο» ή «πρωτόπλαστο». Το κουλούρι αυτό το περιποιούνται ιδιαιτέρως και είναι διαφορετικό σε εμφάνιση και σε γεύση. Το κεντάνε με πιρούνι και μαχαίρι , το καρυκεύουν με κανελλογαρύφαλλα και κόλιαντρο και το διακοσμούν με μύγδαλα και καρύδια. Και αφού το ψήσουν δε το κόβουν στο τραπέζι του γάμου αλλά το «περιτυλίσσουν ερυθρά με τάξη και τηρούσιν εις την οικίαν του γαμπρού μέχρι της τελευταίας ημέρας του γάμου» δηλαδή την Τρίτη. Την ώρα που πλάθουν το πρωτόπλαστο οι γυναίκες τραγουδούν:

**«Φέρτε σήτες μεταξένιες
και κοπέλες στολισμένες
να ξεστίσομε το αλεύρι
για να φτιάξουμε προζύμι,
του καλού γαμπρού κουλούρι.»**

Την Τετάρτη το βράδυ αναπιάνουν τα προζύμια της νύφης με την ίδια περίπτωση διαδικασία με τις εξής λεπτομέρειες: οι συμπεθέροι φτάνουν στο σπίτι της νύφης φέρνοντας καλούδια τους (γλυκά, μύγδαλα, καρύδια κλπ)και τα δίνουν στη

μάννα ή στην αδερφή της νύφης. Και όταν οι κοπέλες κοσκινίσουν και αναπιιάσουν το προζύμι οι γυναίκες τραγουδούν ταιριαστά :

Όταν ζεσταίνουν το νερό λένε:

« Βάλτε νερό ζεστάνετε και φέρτε το προζύμι,
Φέρτε και σήτα να είναι ψιλή και φέρτε και σκαφίδι.
Τρία αηδόνια κελαηδάγανε της νυφούλας το προζύμι.
Το ένα γνέφει, το άλλο κράζει, το άλλο κελαηδάει και λέει:
Αχλιβέ μου ποταμέ μου, άχλια είναι τα νερά σου,
που αναπιιάζουν τα προζύμια και της νύφης(ή του γάμου)
τα κουλούρια
το προζύμι να ανεβαίνει
και ο Χριστός να κατεβαίνει.

Χλιερέ μου ποταμέ, με τα χλιερά νερά σου,
Για τρέξε και κατέβασε τα χλιαρόνερά σου
Και βάλε να αναπιιάσουμε της νύφης (ή του γάμου) τα κουλούρια.

Βάλτε να χλιάνει το νερό και φέρτε και σκαφίδι
Φέρτε μεσάλι καθαρό και κόκκινο μαντήλι
και φέρτε μεταξόσητα κι αλεύρι σιμιγδάλι,
για να αναπιιάσουμε κι εμείς της νύφης το προζύμι.

Συμμαζευτείτε πέρδικες κι όλα τα καναρίνια
κι ελάτε να αναπιιάσουμε της νύφης(ή του γάμου) τα προζύμια.»

Μόλις αναπιιαστεί το προζύμι κρεμάνε τη βέρα της νύφης από μια κλωστή ,
ώστε να πέφτει στη μέση του ζυμαριού που του δίνουν σχήμα κουλουριού. Με
αυτή την κλωστή αργότερα θα στολίσουν το **νυφοκούλουρο**. Έπειτα σκεπάζουν
όπως κάνουν και στου γαμπρού, το προζύμι με ένα κόκκινο μαντήλι ή με άσπρο

μεσάλι και καλούν τη μάνα της νύφης να το χρυσώσει ρίχνοντας χρήματα τραγουδώντας της :

«Έλα μάνα χρύσωσέ το και πατέρα ασήμωσέ το»

Πηγαίνει η μάνα κάθετα στην καρέκλα, τρώει από τα γλυκά που βάζουν πάνω από το προζύμι, ρίχνει χρήματα και σηκώνεται για να καθίσει έπειτα ο πατέρας της νύφης και ύστερα ο γαμπρός που παρευρίσκεται πάντα στα προζύμια της νύφης(αυτή δεν επιτρέπεται να πάει στα δικά του). Στο τέλος καλούν τους πιο στενούς συγγενείς τους να κάνουν το ίδιο. Ξημερώνοντας θα ζυμώσουν και θα πλάσουν τα κουλούρια της νύφης και το **το νυφοκούλουρο** και που το κάνουν μεγαλύτερο και πιο όμορφο. Το κουλούρι αυτό το βάζουν σε μερικά χωριά μέσα στο μπόγο με το στρώμα τη μέρα που κάνουν τα καρφώματα για να το μεταφέρουν μαζί με την προίκα στο σπίτι του γαμπρού..

8. ΤΑ ΚΑΡΦΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΑ « ΚΡΕΒΑΤΙΑ»⁴²

Την Πέμπτη γεμίζουν τα στρώματα , τα προσκέφαλα για αυτό και καλούν στο σπίτι της νύφης μια γυναίκα επιτήδεια στο ράψιμο. Την ίδια ώρα φθάνουν εκεί πολλές γυναίκες συγγενείς της νύφης και του γαμπρού που η καθεμιά φέρνει κάμποσα μαλλιά και γλυκίσματα. Μερικές γυναίκες φέρνουν και μπαμπάκι ή λινάρι. Την αρχή για το γέμισμα κάνουν 2 ή 3 αρσενικά παιδιά, αμφιθαλή πάντα, που παίρνουν λίγα μαλλιά και τα ρίχνουν συμβολικά μέσα στο στρώμα. Ύστερα οι γυναίκες γεμίζουν τα στρώματα και τα μαξιλάρια. Όταν γεμίσουν καλά τα στρώματα τότε η μάνα παίρνει βελόνα και κλωστή και κάνει την αρχή του

⁴² Π. Κοντομήχης, «Ο Λεπκαδίτικος Γάμος», Γρηγόρης, Αθήνα 1988-1999, σ. 49-61

ραψίματος και συνεχίζει η γυναίκα που ήρθε για αυτό το σκοπό. Την ώρα που ράβουν τραγουδούν:

**«Κυρά Φανερωμένη μου με το μονογενή σου,
στο στρώμα που γιομίζουμε να δώσεις την ευκή σου.»**

Η προετοιμασία και η τακτοποίηση συνεχίζεται και τελειώνει την άλλη μέρα, την Παρασκευή. Σπάνια είναι η περίπτωση ου όλη η διαδικασία τελειώνει την Πέμπτη, πρακτικά δύσκολο αφού είναι πολλή η δουλειά. Οι καλεσμένοι κατά κανόνα είναι γυναίκες, κυρίως παιδιά που βρίσκουν διασκεδαστική την όλη τελετή. Ο γαμπρός θα καλέσει τους δικού του συγγενείς και θα πάνε όλοι μαζί στο σπίτι της νύφης. Όταν μαζευτεί το συμπεθεριό ρίχνουν στη μέση του σπιτιού ένα μεγάλο ρούχο, καρπέλα, μαντανία κλπ, ενώ δίπλα είναι συγκεντρωμένος όλος ο ρουχισμός της προίικας. Στη συνέχεια μαζεύονται όλοι κυκλικά γύρω από το στρωμένο υφαντό και γεμάτοι συγκίνηση αλλά και περιέργεια αναμένουν την καταμέτρησης. Τότε ο γαμπρός βγάζει από την τσέπη του το **ληγατοχάρτι** και διαβάσει ένα-ένα τα καταγραμμένα σε αυτό προίικα. Πρόκειται για μια τελετουργική επαλήθευση της γονικής υπόσχεσης που θεωρείται αναπόσπαστο κομμάτι της τελετής των **καρφωμάτων** . Κι ενώ ο γαμπρός διαβάσει το χαρτί μια γυναίκα από τη μεριά της νύφης παρουσιάζει ένα-ένα τα **λιανά**(σεντόνια, μεσάλια της τάβλας, τουβάγιες= τραπεζομάντιλα, κουρτίνες, φορέματα, κάλτσες, παπλώματα, στρωσίδια πάσης φύσεως) και τα **χοντρά** ρούχα. Με το πρώτο ρούχο που θα πέσει , οι ευχές έρχονται από όλους και από παντού: **«καλορίζικα και καλοφούρτουνα να είναι»**

Όταν ριχτούν τα ρούχα κάτω ένας αρσενικός που έχει μάνα και πατέρα αρχίζει πρώτος να καρφώνει τα ρούχα με κόκκινη κλωστή και έπειτα συνεχίζουν οι

γυναίκες που παρευρίσκονται. Σε μερικά πάλι χωριά την αρχή κάνει η μάνα της νύφης. Όταν λέμε λοιπόν **κάρφωμα** εννοούμε τη σήμανση των προικίων με μια κόκκινη κλωστή που μπαίνει στα σημάδια για το καλό σε κάθε ρούχο, αλλά και με τέτοιο τρόπο που να μη ξεδιπλωθεί. Συμβολίζει την ευλογημένη σύζευξη των δυο νέων και το ευχετικό σημάδεμα του νοικοκυριού τους από τους συγγενείς που δίνει σε αυτό τις ευχές του. Η κόκκινη κλωστή συμβολίζει τη νέα ζωή που αρχίζει με λεβεντιά, ομορφιά και νοικοκυροσύνη.

Η νύφη που στέκει παράμερα τραγουδάει και αυτή ζητώντας την ευχή των γονιών της :

«Δώσε μου, μάνα, τα προικιά μου, δώσε μου και την ευχή σου.

Φκήσου με, μάνα μου, φκήσου με και δώσε μου την ευχή σου

και πες πως δε με γέννησες, δεν είμαι άλλο δική σου.

Φκήσου με, συ πατέρα μου, και δος μου την ευχή σου

και πες πως δε με ανάθρεψες, δεν είμαι άλλο δική σου.

Φκηθήτε με αδερφάκια μου, στο δόλιο μου το στρώμα,

στο ώριο και στο πανώριο μου, στο καλορίζικό μου.

Φκήσου με, μάνα του γαμπρού και πεθερά της νύφης,

Που αρνήθηκα τους εδικούς και γίνηκα δική σου.»

Μετά από αυτό λένε το τραγούδι του γαμπρού, ένα τραγούδι λιγότερο συνθηματικό που το τραγουδούν εν χορώ άντρες και γυναίκες με μεγάλη χαρά:

«Από τη Κυ- να ζεις και να είσαι,

από την Κυριακή θα αρχίσω,

κόρη μου, να σε γλεντήσω.

Γω θα ρθω-να ζεις και να είσαι,

γω θα ρθω και τη Δευτέρα

γω θα ρθω και τη Δευτέρα
σαν αητός στην περιστέρα.

Γω θα να ρθω- να ζεις και να είσαι,
γω θα να ρθω και την Τρίτη
γω θα να ρθω και την Τρίτη
σαν αητός με τον πετρίτη.

Γω θα ρθω- να ζεις και να είσαι
γω θα ρθω και τη Τετάρτη
γω θα ρθω και τη Τετάρτη
σαν το γλήγορο ελάφι.

Γω θα να ρθω- να ζεις και να είσαι
γω θα να ρθω και την Πέμπτη
γω θα να ρθω και την Πέμπτη
σαν τον καθαρό καθρέφτη.

Την Παρά- να ζεις και να είσαι
Την Παρασκευή θα στέκω,
την Παρασκευή θα στέκω,
όλη μέρα να σε βλέπω.

Γω θα να ρθω- να ζεις και να είσαι
γω θα να ρθω και το Σαββάτο
γω θα να ρθω και το Σαββάτο
σε ένα πλάτανο από κάτω.

Να είχες αρνιά-να ζεις και να είσαι
να είχες αρνάκια σουβλισμένα,
να είχες αρνάκια σουβλισμένα,
περδικούλες και για μένα.

Στο μεταξύ συμπεθέρες γυρνάνε από καλεσμένο σε καλεσμένο και κερνάνε γλυκά και ο καθένας δοκιμάζει από όλα μέχρι να βαρεθεί να τρώει, συμμετέχοντας πάντα στα τραγούδια της ώρας.

Όταν τελειώσει το κάρφωμα ο γυναίκες που πήρανε βελόνες από τη νύφη δεν την επιστρέφουν , την κρατάν για το καλό. Η καθεμιά μάλιστα ράβει με σημάδι **καλογούρικο** στο αριστερό της μανίκι δείχνοντας και καμαρώνοντας για αυτό. Η τελετή των καρφωμάτων τελειώνει με το μοίρασμα δώρων από τη νύφη σε όλους τους συμπεθέρους τα δώρα είναι απλά και συμβολικά(κάλτσες, μαντήλια, πουκάμισα κλπ.).

Έπειτα αρχίζει η διαδικασία των **κρεβατιών**. Κρεβάτια λέμε το φόρτωμα και το επιμελημένο στρώσιμο των προικιών πάνω σε άλογα, σε σχήμα κρεβατιού και τη μεταφορά τους στο σπίτι του γαμπρού. Για το λόγο αυτό φτάνουν στην αυλή του σπιτιού 2 άλογα σταλμένα από το γαμπρό. Αφού κάνουν τα ρούχα κόμπους , συνήθως δυο (στον ένα βάζουν τα προσωπικά ρούχα της νύφης και στον άλλο τα σεντόνια τα μαξιλάρια κλπ)τα φορτώνουν ένα-ένα. Μέσα σε κάθε μπόγο σκορπάνε ρύζι, μύγδαλα, κουφέτα για το καλό. Το πρωτόπλαστο της νύφης τοποθετείται σε ιδιαίτερη θέση, σε ένα κάνιστρο ανάμεσα σε γλυκά, μύγδαλα κλπ. και το τοποθετούν σε ένα τραπέζι για να φαίνεται(προορισμός του είναι να ακολουθήσει τη νύφη στο σπίτι του γαμπρού , θα το μεταφέρει εκεί στο κεφάλι της μια κοπέλα τη μέρα του γάμου ακολουθώντας την πομπή προς την εκκλησιά και βαδίζοντας πίσω από τη νύφη, της οποίας θα κρατά και τον **τσουμπέ** για να μη σέρνεται.).

Ιδιαίτερα συγκινημένη αυτές τις ώρες είναι η μάνα της νύφης που καταλαβαίνει ότι μαζί με τα προικιά φεύγει οριστικά από το σπίτι της και η κόρη της. Παρόλο αυτά όμως είναι ακούραστη, έχουμε χαρές. Τρέχει από εδώ, δίνει συμβουλές, προσέχει την κόρη της. Καθώς είναι τριγυρισμένη από τόσους

συγγενείς μοιάζει σαν φύλακας του ιερού σπιτιού της. Η λαϊκή ψυχή μιλάει χωρίς επιτήδευση και αποκρίνεται σε χίλιες γλώσσες, σαν τα δέντρα, σα τα φαράγγια και τις ρεματιές.

Όταν ετοιμάσουν τους κόμπους αρχίζει το φόρτωμα στα άλογα. Πρώτα φορτώνουν τα στρώματα και μετά τους κόμπους. Τα χοντροσκούτια τα τοποθετούν συνήθως δεξιά και αριστερά από κάθε ζώο ισομερώς διπλωμένα κανονικά. Πάνω από αυτά τοποθετούν μαξιλάρια(συνήθως 4). Κατά μήκος και στην κορυφή απλώνουν από μια προσκεφαλάδα και έτσι δίνεται η μορφή κρεβατιού για αυτό και τα λέμε και **κρεβάτια**. Κατά κανόνα πηγαίνουν 2 κρεβάτια και σπάνια 3. μετά την τοποθέτηση των μαξιλαριών ράβουν νοικοκυρές του συμπεθεριού, με κόκκινη κλωστή τα μαξιλάρια μεταξύ τους και ε το σκέπασμα για να μη πέσουν τα προικιά.

Και αφού ετοιμαστούν όλα η μάνα ραντίζει τα κρεβάτια με νερό ,πετάει πάνω ζάχαρη και ρύζι και εύχεται **καλορίζικα**. Οι παρευρισκόμενοι επαναλαμβάνουν την ευχή και τότε η μάνα της νύφης πετάει το πιάτο που είχε μέσα και το σπάει. Οι γυναίκες αρχίζουν να τραγουδούν και τα άλογα ξεκινούν, αφού όμως πρώτα ετοιμαστούν κα οι γυναίκες που θα μεταφέρουν στο κεφάλι τους τα έπιπλα και τα χαλκώματα.

Και καθώς ξεκινούν πίσω τους ακολουθεί μια θαυμάσια πομπή νέων γυναικών που συμμετέχουν ολόψυχα στη χαρά του ζευγαριού και των δικών τους. Στην πομπή αυτή συμμετέχουν 20 περίπου στολισμένες γυναίκες που κουβαλούν στο κεφάλι τους τα έπιπλα και τα κουζινικά. Τα έπιπλα που μεταφέρουν είναι συνήθως τα εξής: κασέλα, μια κασελοπούλα, ένα φορτσέρι , ένα μικρό αρμάρι και κομός που είναι το παραδοσιακό έπιπλο. Και όλα αυτά υπερέχουν σε εμφάνιση και σε ποιότητα(σκαλισμένες κασέλες με ωραίες παραστάσεις από το φυτικό κόσμο αποτελούν θαυμάσια μνημεία λαϊκής τέχνης). Στη μεταφορά τους μερικά

παρουσιάζουν ιδιαίτερη δυσκολία όπως οι κομοί και οι κασέλες λόγω του βάρους και του μεγέθους τους. Για αυτό δίπλα από κάθε γυναίκα στέκεται και μια άλλη για να συναλλάζουν . Στα έπιπλα τέλος συγκαταλέγεται και ο καθρέφτης που είναι δώρο του γαμπρού για τη νύφη και το χρησιμοποιεί αποκλειστικά για να βάζει τα χρυσαφικά της. Τον καθρέφτη τον μεταφέρει ένα αρσενικό παιδί που βαδίζει πίσω από τα άλογα.

Βέβαια όλες οι νύφες δεν έπαιρνα όλα τα παραπάνω έπιπλα. Ανάλογα με την οικονομική κατάσταση των γονιών της ήταν και τα έπιπλα. Πίσω από τα έπιπλα βαδίζουν άλλες γυναίκες με τα **χαλκώματα** στο κεφάλι τους : μικρά, μεγάλα **ταψιά, τσεντζερέδες, τηγάνια σουβλιά, πιρούνια, καζάνια, μαχαίρια** κ.α. Οι γυναίκες που κουβαλούσαν όλα τα παραπάνω δεν επιτρεπόταν να γυρίσουν το κεφάλι τους πίσω και να κοιτάζουν γιατί σύμφωνα με μια πρόληψη θα πέθαινε η νύφη και τα προικιά θα γυρίσουν πίσω στο σπίτι της.

9. ΠΑΡΑΜΟΝΗ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ⁴³

Στα χωριά και στην πόλη λένε πως η εβδομάδα της προετοιμασίας του γάμου είναι του γαμπρού εκτός από το Σάββατο που είναι του νονού και η Κυριακή της νύφης. Και ανάλογα με το τι καιρό θα κάνει τη κάθε μέρα βγαίνουν και τα αντίστοιχα συμπεράσματα για το χαρακτήρα του καθένα.

Το Σάββατο λοιπόν αρχίζουν τα καλέσματα και από την πλευρά του γαμπρού και από της νύφης όπως γίνεται και στα προζύμια. Τους καλούν να παρευρεθούν στο δείπνο του Σαββάτου και το στεφάνωμα της Κυριακής. Φυσικά στο δείπνο δε πάνε όλοι παρά μόνο στο στεφάνωμα.

⁴³Π. Κοντομήχης, «Ο Λευκαδίτικος Γάμος», Γρηγόρης, Αθήνα 1988-1999, 62-63

Αυτά τα καλέσματα είναι διαφορετικά από αυτά που θα κάνουν στους συγγενείς. Οι επίσημοι καλεσμένοι του γαμπρού πηγαίνουν στο σπίτι του νωρίς το απόγευμα του Σαββάτου με το **κανίσκι** τους με όλα «τα έξοδά τους». Συνήθως πάνε 8-10 κουλούρια, κρέας, κρασί, αυγά, λεμόνια, ζάχαρη κ.α. Αυτοί όλοι θα καθίσουν σε όλα τα γεύματα του γάμου. Τα κανίσκια παραδίνονται στη νοικοκυρά, ενώ κάθε φορά που έφθανε και ένα νέο αναγγελλόταν με πυροβολισμό. Το ίδιο συμβαίνει και στο σπίτι της νύφης.

Κατά το ηλιοβασίλεμα στο σπίτι του γαμπρού υψώνουν το **μπαϊράκι** ένα είδος σημαίας σε λεπτό καλάμι που το στήνουν σε ένα παράθυρο ή στην αυλή του σπιτιού. Είναι συνήθως κόκκινο μεταξωτό μαντήλι που έχει άνθη μέντας ή βασιλικού. Στην κορυφή του καλαμιού κρεμούν ένα ρόδι.

Το πρωί του Σαββάτου σφάζουν στο σπίτι του γαμπρού ένα τράγο που το έθρεψε ο πεθερός για το γάμο του παιδιού του, ενώ τα βιολιά συνοδεύουν την πράξη κάνοντας αρχή για το γλέντι που θα ακολουθήσει.

Για τα βιολιά βέβαια έχουν κανονίσει από πριν και αποτελούνται συνήθως από **κλαρίνο, βιολί και λαγούτο**.

Το απόγευμα του Σαββάτου δυο αγόρια πάνε το πουκάμισο του γαμπρού που είναι λινό και κεντημένο στο στήθος. Το δίνουν στη μάνα του και εύχονται «**να είναι καλορίζικο**»

Το βράδυ πριν από το δείπνο ξεκινάει μια παρέα από άνδρες να φέρουν το νουνό. Παίρνουν και τα βιολιά μαζί για να παίξουν προς τιμή του. Το γλέντι συνεχίζεται μέχρι το πρωί. Το δείπνο της παραμονής περιλαμβάνει συνήθως πατσά αυγοκομμένο.

Η τάβλα στρώνεται στο μεγάλο δωμάτιο του σπιτιού. Οι καλεσμένοι κάθονται γύρω-γύρω σε χαμηλά καρεκλάκια, ενώ σπάνια χρησιμοποιούν τραπέζια.

Στο σπίτι της νύφης το δείπνο έχει και εκεί ιδιαίτερη σημασία γιατί η νύφη είναι η τελευταία φορά που θα δειπνήσει στο πατρικό της. Όλοι της περιποιούνται ενώ πολλοί την πειράζουν με υπονοούμενα.

10. Ο ΓΑΜΟΣ⁴⁴

Το πρωί της Κυριακής σηκώνονται πολύ νωρίς και στα δυο σπίτια. Πιο έντονη βέβαια είναι η κίνηση στο σπίτι της νύφης όπου η μεγάλη έννοια είναι ο στολισμός της. Επειδή ο μισεμός είναι πάντα οδυνηρός η νύφη πηγαίνει στη βρύση συνοδευόμενη από συνομήλικες της και παίρνει νερό από το οποίο δίνει στους γονείς της να πιουν για τελευταία φορά. Έπειτα κάθεται και τη λούζουν και της φτιάχνουν τα μαλλιά. Αυτό το αναλαμβάνει η **στολίστρα**, που έχει γούστο και πείρα.

Πρώτα η νύφη φοράει το **φουστάνι** που είναι μεταξωτό, απαλό χρώμα συνήθως κόκκινο, πράσινο ή γαλάζιο. Είναι μακρύ και φαρδύ και μπροστά στο στήθος είναι ανοιχτό και καλύπτεται από τη **σπαλέτα**⁴⁵ πάνω στην οποία καρφώνονται τα χρυσαφικά. Εσωτερικά φοράει το πουκάμισο που είναι ολοκέντητο, πάνω από αυτό βάζει το **γελέκι**. Και πάνω από αυτό τη **στέκα**. Το πουκάμισο ήταν ιδιαίτερα κεντημένο και έπρεπε να το δει μόνο ο γαμπρός.

Πάνω από το φουστάνι στις πλάτες φορά τον **τσουμπέ**, ένα είδος επενδυτή με φουσκωτά μανίκια, μακρύς μέχρι κάτω. Στο κεφάλι φορά άσπρο, μακρύ μέχρι τη μέση μαντήλι το **κεφαλοπάνι**.(εικ 19). Κάτω από το κεφαλοπάνι φορά το φέσι στραβά προς το αριστερό μέρος κεντημένο και αυτό με μετάξι, ενώ ξεχωριστή χάρη δίνει η **τρέμουλα**, μικρό λοφίο που στην κορυφή έχει φύλλα και άνθη χρυσά. Το στόλισμα του κεφαλιού συμπληρώνουν τα νυφικά σκουλαρίκια. Στα χέρια φορά

⁴⁴ Π. Κοντομίχης, «Ο Λευκαδίτικος Γάμος», Γρηγόρης, Αθήνα 1988-1999, σ.69-106

⁴⁵ Π. Κοντομίχης, «Λεξικό Γλωσσικού Ιδιώματος», σ.294

άσπρα γάντια. Η νύφη πρέπει να είναι εντυπωσιακή και για αυτό κάτω από το φόρεμα έβαζε συνεχόμενες φούστες τα γνωστά **κότολα**.

Ιδιαίτερη προσοχή βέβαια έδιναν και στα νυφικά παπούτσια που συνήθως ήταν λουστρίνια γοβάκια πάντα με τακούνι.

Απαραίτητη ήταν και η αγία ζώνη που την έπαιρνε η νύφη από το παπά και τη φορούσε στη μέση της για να μη πάθει κανένα κακό.

Κατά το στολισμό της νύφης οι γυναίκες που είναι έξω από το δωμάτιο τραγουδούν :

Ντύσου, στολίσου, λυγερή, ντύσου στολίσου, κόρη.....

Την ίδια ώρα στο σπίτι του γαμπρού τον ξυρίζουν και έπειτα τον ντύνουν. Τον ξυρίζει ο κουρέας του χωριού, ενώ την ώρα αυτή τα όργανα παίζουν και οι συγγενείς του πληρώνουν.

Η γαμπριάτικη στολή αποτελούνταν από την **μπουραζάνα ή βράκα** που ήταν πλατιά και φουσκωτή μέχρι τα γόνατα. Φορούσε το ολοκέντητο πουκάμισο και πάνω από αυτό το γιλέκο μαύρο ή κόκκινο κεντημένο με χρυσά κουμπιά. Στο αριστερό μέρος είχε μια τσέπη που έβαζαν άσπρο μαντηλάκι.

Από τα γόνατα και κάτω φορούσε **τις σκάλντζες** περικνημίδες που κούμπωναν στο πίσω μέρος του ποδιού. Στα πόδια παλιότερα φορούσαν τα **λουροτσάρουχα** ίσια παπούτσια μυτερά που έδεναν με λωρίδες στην κνήμη. Τα τσαρούχια από ψιλό δέρμα με μαύρη φούντα τα έλεγαν **τελατίνια**. Αργότερα βέβαια φορούσαν κομψά παπούτσια με διάφορες ονομασίες.

Στο κεφάλι φορούσε **το φατσολέτο ή κεφαλοδέτη**, ένα μαντήλι που το έφερναν δυο τρεις βόλτες και το έδεναν στο πίσω μέρος του κεφαλιού. Στο τέλος

φορούσε το ζωνάρι που συνήθως ήταν κόκκινο και κεντημένο και αυτό με χρυσαφί κλωστή.

Ξεκινά λοιπόν ο γαμπρός με τους συγγενείς του και τα όργανα να πάνε να πάρουν το νουνό. Και αφού τον πάρουν πάνε στο σπίτι της νύφης. Μπροστά από όλη την πομπή πάει το μπαϊράκι και πιο μπροστά πάει ένα αγόρι που έχει μάνα και πατέρα και κρατά τα στέφανα. η νύφη δε βγαίνει από το δωμάτιο παρά μόνο όταν μπει ο γαμπρός στο σπίτι της. Όταν όμως προβάλλει ο γαμπρός βγαίνει η νύφη συνοδευόμενη από τον πατέρα και τον αδερφό της και πάει προς το μέρος του. Φιλιά το χέρι του πατέρα της και παίρνει θέση δίπλα στο γαμπρό. Όσοι δε χωράνε μέσα στο σπίτι μένουν απέξω και αρχίζουν να χορεύουν.

Όταν τελειώσει το μυστήριο η νύφη βγαίνει συγκινημένη από το πατρικό της συνοδευόμενη και πάλι από τον πατέρα και τον αδερφό της ενώ οι παρευρισκόμενοι φωνάζουν καλορίζικα. Η νύφη κρατά άνθη στα χέρια της και γυρνά αριστερά και δεξιά και ευχαριστεί τον κόσμο που της εύχεται. Πίσω της ακολουθεί το συμπεθεριακό που τραγουδά τραγούδια αποχαιρετισμού.

Όταν ο γάμος γίνεται στην εκκλησία πρώτα πάει ο γαμπρός εκεί και περιμένει τη νύφη στην πόρτα πριν όμως πάει στην εκκλησιά πάει και παίρνει τον νονό και έπειτα πάνε μαζί στην εκκλησία.

Όταν μπαίνουν στην εκκλησία η ατμόσφαιρα είναι χαρούμενη. Όλοι πειράζουν τη νύφη και το γαμπρό. Πάνω στο τραπέζι βάζουν το δίσκο με τα στέφανα και δίπλα έναν άλλο δίσκο με τα χρήματα της προίκας που θα τα μετρήσουν στο γαμπρό μετά το μυστήριο. Το μυστήριο τελεί ο παπάς της ενορίας της νύφης.

Κατά τη διάρκεια του μυστηρίου σε κάποια χωριά η νύφη φορά στο αριστερό πόδι της ανδρικό παπούτσι για να δείξει ότι δεν είναι διατεθειμένη να υποταχτεί στον άνδρα. Και δε πρέπει να ξεχάσει να έχει το δεξί της πόδι μπροστά για να

κάνει αγόρια. Πίσω από το νιόφωτο στέκουν οι στενοί συγγενείς τους. Ενώ όταν έρθει η ώρα να πιουν όλοι προσπαθούν να κάνουν το ζευγάρι να γελάσει. Και ενώ το μυστήριο βρίσκεται στο τέλος του ένα αγόρι μπαίνει στη μέση και τους χωρίζει περνώντας 3 φορές ανάμεσά τους. Η τελευταία πράξη της τελετής είναι το σβήσιμο των λαμπάδων τις οποίες κρατά το νιόφωτο μέχρι να σαραντίσουν και έπειτα τις δίνει στην εκκλησία.

Όταν τελειώνουν οι ευχές ο γάμος ξεκινά για το σπίτι του γαμπρού. Η όλη πομπή γίνεται με μεγαλοπρέπεια. Τα άλογα της νύφης και του γαμπρού δεν πρέπει να είναι μαύρα αλλά άσπρα. Η νύφη συνοδευόμενη από τον πατέρα και τον αδερφό της πάει μέχρι την έξοδο του χωριού. Εκεί βοηθούν τη νύφη να ανέβει στο άλογο της, ενώ συνάμα ανεβαίνει ο γαμπρός και νονός. Μπροστά από την πομπή πάνε 2-3 άνδρες με τα πιο γρήγορα άλογα. Τη συνοδεία κλείνουν οι γυναίκες που μεταφέρουν στο κεφάλι τους τα έπιπλα και τα χαλκώματα της νύφης.

Στην κορυφή της σκάλας του σπιτιού του γαμπρού στέκεται η πεθερά και περιμένει τη νύφη. Όταν φτάσει τη φιλεί στο μάγουλο και εκείνοι της δίνει ένα πουκάμισο για δώρο. Έπειτα παίρνει ένα πιατάκι με ζάχαρη και ταΐζει τη νύφη.

Στη συνέχεια δίνουν στη νύφη ένα τσεκούρι με το οποίο χτύπα 3 φορές σταυρωτά τις 4 πλευρές του σπιτιού. Αυτό δείχνει ότι η πεθερά δίνει την εξουσία στη νύφη. Τέλος πριν μπει μέσα στο σπίτι της πετάνε μπροστά ένα ανδρικό εσώρουχο για να το περάσει. Μετά την παίρνει ο πεθερός και τη βάζει μέσα στο σπίτι. Η νύφη πρέπει να πατήσει πάνω σε ένα σιδερένιο υνί που έχουν τοποθετήσει πίσω από την πόρτα γιατί συμβολίζει την γονιμότητα και την υγεία.

Το νιόφωτο μπαίνει και κάθεται σε ένα καναπέ και περνά ο κόσμος και τους εύχεται. Σε λίγο ξεκινά το γλέντι και το χορό ανοίγει η νύφη. Και αρχίζουν να

στρώνουν τα τραπέζια για να αρχίσει το φαγοπότι και το γλέντι που κρατά συνήθως 3 μέρες.

Αργά το απόγευμα της Κυριακής ξεκινάνε οι γονείς της νύφης και πάνε στο σπίτι της κόρης τους. Εκεί τους περιποιούνται προσφέροντας τους καφέ και παξιμάδι. Το φαγητό του δείπνου είναι κρέας μα πατάτες και αρχίζει νωρίς γιατί το νιόφωτο πρέπει να αποσυρθεί για να ξεκουραστεί. Το ζευγάρι θα κοιμηθεί στο κρεβάτι της πεθεράς αφού το κρεβάτι της νύφης θα το στρώσουν την επόμενη μέρα. Η πεθερά θα μπει στο δωμάτιο θα ξεντύσει τη νύφη, θα της πει λόγια ενθαρρυντικά και θα περιμένει απέξω μέχρι να βγει ο γαμπρός και να της δείξει το πουκάμισο με τα ίχνη της τιμότητας. Και έπειτα το αντιλαμβάνονται και οι συμπεθέροι και αρχίζουν οι τουφεκιές.

11. Η ΤΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΠΗΓΑΔΙΟΥ - Η ΠΙΤΑ⁴⁶

Το πρωί της Δευτέρας πριν σηκωθεί το νιόφωτο πηγαίνουν τα όργανα και τους παίζουν στην κάμαρα τους για να σηκωθούν. Όταν σηκωθεί η νύφη αλλάζει φορεσιά ενώ ο γαμπρός όχι. Ξεκινά να πάει στα πεθερικά να τα ευχαριστήσει που του έδωσαν τίμια κοπέλα. Και η πεθερά θα τον βάλει να κολατσίσει αυγά τηγανητά με τυρί. Μετά θα γυρίσει σπίτι όπου το συμπεθερικό ετοιμάζεται να πάει με τη νύφη στο πηγάδι.

Μπροστά από την πομπή υψώνεται και πάλι το μπαϊράκι που αυτή τη φορά είναι το πουκάμισο της νύφης. Ξεκινούν με τα όργανα να παίζουν σε όλη τη διαδρομή και μόλις φτάσουν στο πηγάδι στήνουν το χορό. Η νύφη κερνάει όλους τους παρευρισκόμενους και όταν τελειώσει κόβει ένα κουλούρι του γάμου 3

⁴⁶Π. Κοντομίχης, «Ο Λεσκαδίτικος Γάμος», Γρηγόρης, Αθήνα 1988-1999, σ 107-112

κομμάτια και βάζει ένα νόμισμα σε καθένα. Έπειτα γυρνά 3 φορές γύρω από το πηγάδι και ρίχνει τα κομμάτια του ψωμιού μέσα. Και αφού προσκυνήσει πάλι 3 φορές πάνω από το πηγάδι βγάζει νερό με ένα κουβά, γεμίζει ένα μικρό δοχείο και γυρίζει στο χωριό με όλη τη συνοδεία. Όποιον συναντήσει στο δρόμο τον υποχρεώνει να πιει από το δοχείο που γέμισε από το πηγάδι.

Στην επιστροφή οι γυναίκες έχουν έτοιμα τα υλικά για να φτιάξουν το γλυκό της νύφης δηλ την πίτα που γίνεται με αλεύρι, λάδι και ζάχαρη. Συνήθως φτιάχνουν 6 ταψιά. Από αυτή την πίτα θα μοιράσουν στο νονό και σε όλους τους καλεσμένους.

Πριν δύσει ο ήλιος στρώνουν το κρεβάτι της νύφης όπου καλούν και τους γονείς της νύφης. Το χωριάτικο νυφικό κρεβάτι αποτελούνταν από 2 καβαλέτα πάνω στα οποία απλώνονταν οι τάβλες. Ήταν αρκετά ψηλό και ολόγυρα καλυπτόταν με το γύκο μια μακρόστενη οθόνη. Και αφού το στρώσουν ρίχνουν τα πιο ωραία σεντόνια και τα καλύτερα μαξιλάρια από την προίκα της. Και αρχίζουν να πετάνε οι συμπεθέροι χρήματα για τα καλορίζικα. Έπειτα παίρνουν ένα αγόρι που έχει μάνα και πατέρα και το πετάνε πάνω στο κρεβάτι για να κάνει αρσενικά παιδιά το ζευγάρι.

Την Τρίτη τελευταία μέρα του γάμου όλοι ετοιμάζονται να γυρίσουν σπίτια τους. Το τραπέζι θα το στρώσει πια η νέα νοικοκυρά. Αποχωρούν λοιπόν όλοι και σχολάει ο γάμος.

12. ΤΑ ΠΙΣΤΡΟΦΙΑ

Την πρώτη Κυριακή μετά το γάμο η νύφη και ο γαμπρός πάει στην εκκλησία φορώντας και οι δυο τα νυφικά τους. Στο τέλος της λειτουργίας ένας επίτροπος τους προσφέρει τα «φιόρια» ωραίες ανθοδέσμες με λουλούδια. Το νιόφωτο ρίχνει χρήματα στο δίσκο για το καλό, φιλούν το Ευαγγέλιο και αποχωρούν. Μετά τη λειτουργία πάνε στους γονείς της νύφης κάνοντας έτσι την πρώτη επίσκεψη στο πατρικό της σπίτι. Αυτά είναι τα **πιστρόφια**. Την επομένη Κυριακή ανταποδίδουν την επίσκεψη οι γονείς και τα αδέρφια της νύφης.

13. Ο ΓΑΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

Ο γάμος στην πόλη γινότανε όπως και στα χωριά με επουσιώδεις διαφορές μόνο στη διαδικασία της προετοιμασίας καθώς και σε μερικά έθιμα.

Δίνουμε παρακάτω μια σύντομη περιγραφή της όλης διαδικασίας από τα προξενιά ως το στεφάνωμα στο διάστημα πριν από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Συγκεκριμένα στο διάστημα 1900-1940 χωρίς αυτό να σημαίνει βέβαια ότι σε παλιότερες εποχές γινότανε διαφορετικά.

Μετά τα προξενιά και αφού «τα έσωναν» οι συγγενείς του γαμπρού πήγαιναν στο σπίτι της νύφης για να επιβεβαιώσουν την συμφωνία. Τότε κανόνιζαν μάλιστα πότε θα πήγαιναν το **ληγατοχάρτι**. Αυτό δεν έλειπε ποτέ. Μάλιστα το διαβάζανε και για δεύτερη φορά όταν ξάνανε τα καρφώματα που γινόταν την **Πέμπτη** πριν από το γάμο. Σε λίγες μέρες όριζαν και την ημέρα που **θα έμπαινε** ο γαμπρός στο σπίτι της νύφης. Η επίσκεψη γινόταν και εδώ επίσημα με συνοδεία και δώρα, άλλοτε πριν κι άλλοτε μετά τον **αρραβώνα**.

Προζύμια δε γινόταν πάντα, ιδίως στο σπίτι του γαμπρού. Στης νύφης έκαναν κατά κανόνα προζύμια και μάλιστα κατά τον τρόπο που γινόταν στα χωριά. Μόνο πως γινόταν **Πέμπτη** και όχι **Τετάρτη**.

Στα καρφώματα οι καλεσμένοι πήγαιναν γλυκά. Πριν αρχίσει η τελετή του καρφώματος ο γαμπρός – που παρευρισκόταν πάντα- διάβαζε για δεύτερη φορά το **ληγατοχάρτι** και τσεκάριζε τα προικιά ένα ένα. Παρευρίσκονταν μάλιστα και ειδικές γυναίκες οι λεγόμενες **ξετιμώστρες** και από το μέρος του γαμπρού και από το μέρος της νύφης, που μετρούσαν τα προικιά εκτιμώντας συγχρόνως και την αξία τους « με το χέρι στη συνείδηση».

Τα στρώματα τα γέμιζαν(με μαλλιά πάντα) πριν από την Πέμπτη και «αφήνανε κάτι βελονιές μόνο να μπουν την Πέμπτη».τις βελονιές αυτές τις έβαζαν με κόκκινη κλωστή γυναίκες **καλοίσκιωτες, καλόκαρδες**, μα ποτέ χήρες. Πάνω στο στρώμα που ήταν απλωμένο κάτω (με δίπλα του όλο το ρουχισμό) και κατάσπαρτο με φύλλα λουλουδιών της εποχής, μοσκαρδίνια, τριαντάφυλλα κλπ. , έριχναν ένα παιδί αρσενικό με μάνα και πατέρα και κυλιόταν πάνω κάμποση ώρα κάτω από τις επευφημίες και τις ευχές των παρευρισκομένων. Αυτό γινότανε «για να κάνει η νύφη αρσενικά». Μάλιστα το παιδί το διάλεγαν να είναι ροδαλό και στρουμπουλό , γεμάτο υγεία. Αφού γινόταν όλη η εθιμοτυπική διαδικασία και το σχετικό γλέντι φορτώνανε τα προικιά(ρούχα, έπιπλα, χαλκώματα) σε κάρα μακριά λεγόμενα **χαμάλες** και με συνοδεία τα πήγαιναν στου γαμπρού το ίδιο βράδυ. Τέλος τα **στρωματόμαλλα** τα έπλεναν με επισημότητα και εδώ στη βρύση ή στη θάλασσα. Συγκεκριμένα ή στη Μ.Βρύση ή στην ακροθαλασσιά του Αγ.Ιωάννη στη Γύρα. Την παραμονή έφτιαχναν και πίττα και κερνούσαν όσους κατά το πλύσιμο περνούσαν από εκεί.

Για το γάμο έκαναν καλέσματα. Κανένας δεν πήγαινε ακάλεστος, γιατί σύμφωνα με το έθιμο θα τον **γανώναν**. Όλοι οι καλεσμένοι πήγαιναν **κανίσκι** το απόγευμα του Σαββάτου(κρέας, ρύζι, μακαρόνια, λεμόνια και 6 κουλούρια από το φούρνο της αγοράς και σπάνια σπιτίσια.

Ο γάμος άρχιζε από το βράδυ του Σαββάτου με χορούς και τραγούδια και στη νύφη και στου γαμπρού. Έπαιρναν και βιολιά αλλά όχι πάντα. Τα στεφάνωμα γινότανε την Κυριακή το πρωί μετά τη λειτουργία και πάντα στο σπίτι της νύφης. Καμιά φορά γινότανε και το βράδυ της Κυριακής. Κατά το στεφάνωμα λάβαιναν, όπως και στα χωριά μέτρα κατά του αμποδέματος του νιόφωτου, με διάφορα αντιμάγια. Μετά το στεφάνωμα η πομπή ξεκινούσε για το σπίτι του γαμπρού. Πήγαιναν όλοι πεζοί και περνούσαν υποχρεωτικά κατά το έθιμο, από το **παζάρι**(κεντρική αγορά) όπου δεξιά και αριστερά παρατασσόταν ο κόσμος για να ευχηθεί το **νιόφωτο** αλλά και για να **κάνει χάζι**. Η νύφη προσκυνούσε μια δεξιά μια αριστερά και μπροστά από τη γαμήλια πομπή πήγαιναν 5-6 παιδάκια αμφιθαλή κρατώντας φωτιστικά ασετυλίνης, τα λεγόμενα **καρμπούρα**⁴⁷, για να φωτίζεται το νιόφωτο. Ο κόσμος από τα πεζοδρόμια, αλλά και από τα μπαλκόνια, τα παράθυρα και τις στέγες ακόμα ευχόταν «καλορίζικα» και μερικοί έριχναν και τουφεκίες. Τη νύφη στο σπίτι του γαμπρού την υποδεχότανε η πεθερά που την τάιζε μέλι και ζάχαρη, κι εκείνη πετούσε πίσω στον κόσμο ρύζι, μύγδαλα, κουφέτα, καρύδια κλπ. τσεκούρι δε φαίνεται-λένε- να έδινε στη νύφη οι σπιτικοί, πριν μπει στο σπίτι, για να χτυπήσει με αυτό **σταυρωτά** την πόρτα, όπως έκαναν στα χωριά. Μήτε **υνί** έβαναν πίσω από την πόρτα, μήτε σιδεροστέφανο τοποθετούσαν μπροστά, για να σκύψει, να περάσει μέσα από αυτό η νύφη, αφού άλλωστε δεν

⁴⁷ Δήμος Μαλακάσης, «*Εθιμικές συνήθειες μπουρανέλλων*»,εφημερίδα Λευκαδίτικος παλμός, φ.141,1988

ήταν γεωργοί και δεν είχαν τέτοια πράγματα. Πολλοί όμως πετούσαν ένα ανδρικό εσώρουχο για να περάσει από πάνω του η νέα νοικοκυρά.

Η νύφη φορούσε «Ρωμαίικα» όπως και στα χωριά και αυτό μέχρι το 1920-19225 οπότε άρχισαν να καθιερώνουν στη χώρα το γνωστό μας άσπρο νυφικό δαντελωτό φόρεμα, με μεγάλη ουρά. Όσο για το γαμπρό αυτός φορούσε ευρωπαϊκό πάντα κοστούμι, γραβάτα ή φιόγκο και ρεπούμπλικα ή **μπαγιασόν**.

Σε πολλούς γάμους γινόταν και κάτι το ξεχωριστό, μας λένε : κατά τη διάρκεια του στεφανώματος έπαιζε η Φιλαρμονική παραταγμένη στην αυλή του σπιτιού.

Το νυφικό κρεβάτι το έστρωναν συνήθως την Κυριακή, το βράδυ. Και τη δεύτερα το πρωί ο γαμπρός επισκεπτόταν την πεθερά του και τη βεβαίωνε , αλλά και την ευχαριστούσε συγχρόνως για την τιμιότητα της νύφης. Το πουκάμισο όμως της πρώτης νύχτας του γάμου δε το σήκωναν στη Χώρα «μπαϊράκι» , όπως στην εξοχή. Το έβλεπε μόνο η πεθερά και οι στενοί συγγενείς του γαμπρού, αργά το βράδυ της Κυριακής. Και τότε έριχναν και τουφεκίες οι παλαιοί- μας λένε- θωρώντας τα σημάδια της τιμιότητας της νύφης στο κεντημένο πουκάμισο.

Τα Δευτέρα το μεσημέρι συνήθως σχόλαγε ο γάμος. Λίγοι τον έκαναν τριήμερο. Την Τρίτη έφτιαχναν πίττα και τη μοίραζαν σε συγγενείς , φίλους και γνωστούς .Την επόμενη Κυριακή το νιο ζευγάρι πήγαινε στην εκκλησία και αφού έπαιρνε τα **φιόρα** του από το δίσκο, έκανε μετά την εκκλησία επίσκεψη στο πατρικό σπίτι ης νύφης. Αυτά είναι τα « **πιστρόφια**» που λέμε. Οι γονείς και τα αδέρφια της νύφης ανταπέδιδαν την επίσκεψη την άλλη Κυριακή.

Μετά τον πόλεμο το μυστήριο του γάμου καθιερώθηκε να τελείται στην εκκλησία.

Προφορική μαρτυρία κ. **Ελένης Σταύρακα**(Φτερούγη)

Το έθιμο του Λευκαδίτικου γάμου γίνεται κάθε χρόνο στο γραφικό χωριό Καρυά το οποίο επισκέφτηκα και αφού ρώτησα τους ντόπιους κατοίκους ποιος ή ποια μπορεί να μου δώσει κάποιες πληροφορίες για το πώς ξεκίνησε το έθιμο , με παρέπεμψαν στο πιο κατάλληλο πρόσωπο την κ. Ελένη Σταύρακα(Φτερούγη).

Και αφού την επισκέφτηκα της υπέβαλλα κάποιες ερωτήσεις.

«Πότε ξεκίνησε το έθιμο;»

«Το έθιμο ξεκίνησε το **1955** με **3.000** άλογα με πρώτη νύφη εμένα και πρώτο γαμπρό τον άντρα μου, τον **Δημοσθένη Σταύρακα**(Φτερούγης). Έπειτα έγινε το **1956** με νύφη τη Μαρία Σίδερη. Για 2-3 χρόνια σταμάτησε και ξανάγινε το **1962** με αληθινό γάμο αυτή τη φορά.»

«Γιατί γίνεται τον Αύγουστο;»

«Επειδή τότε έχει κόσμο το χωριό παιδί μου. Και να σου πω τώρα πως τον κάναμε το γάμο εμείς τότε. Το προξενιό ξεκινούσε το βράδυ του Σαββάτου, μετά γινόταν οι αρραβώνες και τα προζύμια. Συγκεκριμένα τη Δευτέρα γινόταν το **κάλεσμα**, την Τρίτη το βράδυ γινόταν **τα προζύμια** και ακολουθούσε γλέντι και φαγοπότι στο σπίτι της νύφης, όπου καθότανε η νύφη και τα σεβαστά πρόσωπα σε μια καρέκλα και της λέγανε τραγούδια.

«Μη παραπάς στη θάλασσα και σε βαρεί το κύμα

και είσαι ακριβός της μάνας σου και

και είναι μεγάλο κρίμα»

Εκεί που καθότανε είχανε ένα χαβάνι, γουδί δηλαδή , πέτρινο και γυρισμένο ανάποδα και εκεί πάνω σπάγανε τα καρύδια και ρίχνανε λεφτά μέσα στο προζύμι (για να ασημώσει το κουλούρι). Και αν αργούσε του λέγανε

«..... κι άπλωσε το χεράκι σου και τη αργυρή σου τσέπη»

Του δε γαμπρού του λέγανε:

« Κοντοζύγωσε γαμπρέ μου να ασημώσεις το προζύμι

μη σου πονεί για χρήματα, μη σου πονει για γρόσια.

Εσέ πολλά σου αξίζουνε και χάλα και άλλα τόσα»

Τα λεφτά από τα προζύμια τα παίρνανε οι **ζυμώστρες** (συγγενείς και του γαμπρού και της νύφης) και τα μοιραζότανε. Οι κοπέλες που πιανόταν με το προζύμι βάζανε κόκκινο μαντήλι ή κόκκινο φεσάκι με φούντα στο κεφάλι

Όταν αρχίζουν τα προζύμια λέγανε:

«Άχλιε μου ποταμέ μου , άχλια είναι τα νερά σου και τα καλορίζικά σου»

Και μετά λέγανε:

« Φέρτε σήτες μεταξένιες και κοπέλες στολισμένες

να αναπιάσουν το προζύμι για του γάμου τα κουλούρια»

Επίσης λέγανε:

«Τρία αηδόνια κελαηδούνε στις νυφούλας το προζύμι.

Το ένα γνέθει, το άλλο κλώθει και το άλλο κελαηδεί και λέει

Φκήσε μου μανούλα τώρα στο όριο μου προζύμι

Και στο καλορίζικο μου» και η μάνα απαντά

«Την ευχή μου βρε παιδί μου και ο θεός να σε προκόψει»

Την Τετάρτη ζυμώνανε τα κουλούρια του γάμου και τα παξιμάδια ενώ στο σπίτι της νύφης φτιάχνανε το κουλούρι της νύφης. Την Πέμπτη βοηθάγανε οι καλεσμένοι(πάντα οι κοπέλες) στο καθάρισμα του σπιτιού της νύφης και γενικά σε όλες τις ετοιμασίες. Την Παρασκευή γινόταν τα **καρφώματα** και έλεγαν στο γαμπρό τα προικιά της νύφης, ενώ ο γαμπρός κρατούσε ένα χαρτί όπου έγραφε τα προικιά της νύφης για να μη τον γελάσουν. Τα προικιά της νύφης ήταν χαλκώματα,

έπιπλα, μια γίδα, μια προβατίνα, κουβέρτες, σεντόνια, μαντανιές κ.α. Και όλα αυτά τα τοποθετούσαν στο σπίτι του γαμπρού.

Το Σάββατο γινόταν οι υπόλοιπες ετοιμασίες και το απόγευμα γινόταν το κρεβάτι στο σπίτι του γαμπρού όπου λέγανε τα τραγούδια του γάμου. Στρώνανε το νυφικό κρεβάτι, φέρνανε φαγητά, κουβαλούσαν νερά. Το βράδυ του Σαββάτου τρώγανε τα πατσαλίκια, ενώ γινόταν γλέντι και τραπέζι στο σπίτι του καθένα χωριστά.

Την Κυριακή πήγαινε η νύφη στην εκκλησία φορώντας τη νυφιάτικη στολή με ακολουθία δηλαδή όλους τους καλεσμένους και το συμπεθεριακό. Ο γαμπρός πήγαινε στην εκκλησία χωριστά με τους δικούς του συγγενείς και καλεσμένους. Δεν αφήνανε ποτέ το γαμπρό να κοιτάξει τη νύφη πριν το μυστήριο, αν τυχαία γινόταν να συναντηθούν στην εκκλησία.

Το μυστήριο γινόταν στο σπίτι της νύφης και μετά συνοδεύαν τη νύφη στο σπίτι του γαμπρού. Ξεκίναγε ο γαμπρός με τα βιολιά και πήγαινε στο σπίτι της νύφης όπου τον περίμενε η μάνα του της νύφης για να τον ταΐσει μέλι ή ζάχαρη και η νύφη κρατούσε αμύγδαλα, ρύζι και ζαχαρωτά και τα πέταγε πίσω στο συμπεθεριακό.

Στο σπίτι του γαμπρού και της νύφης γινόταν μεγάλο γλέντι χωριστά βέβαια. Το τραπέζωμα ήταν πολύ ωραίο όπως και τα τραγούδια. Τα θυμάμαι σαν και τώρα. Πρώτα τραγουδάγανε την τάβλα οι νέες κοπέλες πριν το φαγητό.

«Ωχ Χριστέ μου και τι μου αρέσει του καλού γαμπρού η τάβλα

Που είναι όμορφα στρωμένη και καλά τραπεζωμένη.

Τα μεσάλια μεταξένια και τα πιάτα φερφερένια.

Τα πιρούνια ασημένια, τα ποτήρια κρυσταλλένια»

Τρώγανε συνεχίζοντας τα τραγούδια και κράταγε το γλέντι μέχρι το άλλο πρωί. Το πρωί της Δευτέρας πήγαινε ο γαμπρός στην πεθερά για να πει «ευχαριστώ» και η πεθερά τον τάζε αυγά. Της έλεγε πάντα «ασπροπρόσωπη» και μετά όλοι οι συγγενείς πήγαιναν στο σπίτι του γαμπρού με ένα μπουκάλι λάδι, μια πετσέτα γιομάτη αλεύρι, από το κάθε σόι χωριστά και ξεκίναγε η διαδικασία της πίτας (γαμόπιττα έτσι τη λέγαμε εμείς τότε).

Το απόγευμα της Δευτέρας κόβανε το κουλούρι της νύφης, βάνανε ένα κομμάτι στο νονό και πηγαίνανε σπίτι με τα δώρα αφού είχε λύσει τον κόμπο της. Ο κουμπάρος τους επέστρεφε γλυκά και λεφτά στη κόφα. Και αυτή που τα πήγαινε αυτά της βάζανε ποδιά χωριάτικη στην κόφα. Αν ήταν άντρας του βάζανε κάλτσες και μαντηλάκι. Μετά πηγαίνανε στο σπίτι της πεθεράς(μάννα της νύφης) την πίτα και το ¼ από το κουλούρι. Την υπόλοιπη πίτα τη μοιράζανε, πάντα κοπέλες βέβαια, σε όλους τους καλεσμένους.

Την Τρίτη πλένανε τα μεσάλια. Ως το Σάββατο η νύφη δεν έβγαινε από το σπίτι. Στις 8 πήγαινε στην εκκλησία και ο νονός με τους στενούς συγγενείς και παίρνανε το φινόρο. Ήταν δυο μπουκέτα λουλούδια που τα πήγαινε ένα παιδί στην εκκλησία και τα δίνανε στο γαμπρό και τη νύφη, οι οποίοι έριχναν λεφτά στο δίσκο και τα έπαιρναν. Μετά το νιόφωτο πήγαινε στη μάννα της νύφης και έτρωγε μαζί με στενούς συγγενείς. Φεύγοντας η μάννα της νύφης της έδινε μια κότα και ένα κόκορα(έθιμο για να κάνει δυο παιδιά ένα αγόρι δηλαδή και ένα κορίτσι). Και έτσι σχόλαγε ο γάμος κόρη μου»

«Ποιοι διοργανώνουν την αναπαράσταση σήμερα;»

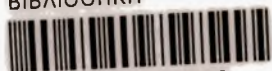
« Ο Δήμος Καρυάς μαζί με τον Απόλλωνα και όλοι εμείς οι παλιοί που βοηθάμε όσο μπορούμε».

Και έτσι τελείωσε η όμορφη συζήτηση που είχα τη χαρά να κάνω με την αξιόλογη και συμπαθέστατη κ. Ελένη Σταύρακα η οποία δε παρέλειψε να μου πει ότι θα με ειδοποιούσε για την ακριβή ημερομηνία που θα γινόταν η αναπαράσταση για να μπορέσω να έχω και φωτογραφικό υλικό μιας και μετά τον περσινό καταστροφικό σεισμό που έγινε στο νησί δεν υπήρχαν πρόσφατες φωτογραφίες από την αναπαράσταση.

Αφού την ευχαρίστησα για τον χρόνο που μου αφιέρωσε και για τις πολύτιμες πληροφορίες που μου έδωσε, κατηφόρισα για την κεντρική πλατεία του χωριού με τον αγέρωχο πλάτανο για την επιστροφή μου στην πόλη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000102069